

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: «ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ
ΔΙΟΙΚΗΣΗ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ:

Η προσβασιμότητα σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής και ο ρόλος των κουπονιών εκπαίδευσης (voucher) - Το παράδειγμα του Δήμου Κορινθίων.

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια: Κριεμπάρδη Αναστασία
Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Καρακατσάνη Δέσποινα

ΚΟΡΙΝΘΟΣ 2021

ΜΕΛΗ ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Καρακατσάνη Δέσποινα, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

(Επιβλέπουσα Καθηγήτρια)

Τσακίρη Δέσποινα, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Φωτόπουλος Νικόλαος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Δήλωση μη λογοκλοπής

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα διπλωματική εργασία δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής και προέρχεται από προσωπική πρωτογενή βιβλιογραφική επισκόπηση και επεξεργασία των αποτελεσμάτων της εμπειρικής ποσοτικής έρευνας που διεξήχθη. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Κριεμπάρδη Αναστασία

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στην επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κα Καρακατσάνη Δέσποινα , για την καθοδήγηση καθώς και για την πρακτική και ψυχολογική υποστήριξη που μου παρείχε, κατά την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τα άλλα δύο μέλη της εξεταστικής επιτροπής και εξαιρετικούς καθηγητές μου , αξιότιμη κυρία Τσακίρη Δέσποινα και αξιότιμο κύριο Φωτόπουλο Νικόλαο.

Ιδιαιτέρως ευχαριστώ την οικογένειά μου, τη μητέρα μου Ελένη, το σύζυγό μου Κωνσταντίνο και τα παιδιά μου Παναγιώτη- Εφραίμ και Αλέξανδρο-Πατάπιο. Τους είμαι ευγνώμων για την αμέριστη υποστήριξη, υπομονή και κατανόηση που επιδεικνύουν κάθε φορά που αποδέχομαι μία πρόκληση, όπως ήταν και η συμμετοχή μου στο συγκεκριμένο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών!

Ευχαριστώ τους συναδέλφους μου στον Δ΄ Δημοτικό Παιδικό Σταθμό Κορίνθου όπου εργάζομαι, για την κατανόηση και την υποστήριξη. Τέλος, ευχαριστώ τη συμφοιτήτριά, φίλη και συνοδοιπόρο μου σε όλη αυτή την προσπάθεια, αξιότιμη κυρία Ρέλλια Φωτεινή!

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περίληψη.....	7
Abstract.....	8
Εισαγωγή.....	9
<u>ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ</u>	16
Κεφάλαιο 1: Η έννοια της προσχολικής αγωγής και ο ρόλος της.....	16
1.1 Εννοιολογικές προσεγγίσεις.....	16
1.2 Οι θεσμοί προσχολικής αγωγής κατά την πρώιμη παιδική ηλικία.....	19
1.3 Η αναγκαιότητα ύπαρξης δομών προσχολικής αγωγής.....	21
1.3.1 Τα οφέλη της ένταξης σε υπηρεσίες Προσχολικής Αγωγής – Βιβλιογραφική επισκόπηση.....	24
1.4 Η στάση της ΕΕ απέναντι στο θεσμό της προσχολικής αγωγής	29
Κεφάλαιο 2: Η προσχολική αγωγή στην Ελλάδα.....	34
2.1 Η Προσχολική αγωγή στην Ελλάδα - Σύντομη ιστορική αναδρομή.....	34
2.2 Αρμόδιοι φορείς	36
2.3 Οργάνωση και λειτουργία των Παιδικών Σταθμών.....	38
2.3.1 Ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης.....	41
2.4 Οι παιδικοί σταθμοί το Δήμου Κορινθίων.....	44
Κεφάλαιο 3: Η προσβασιμότητα σε υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας.....	46
3.1 Δείκτες πρόσβασης στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα.....	46
3.2 Η ποιότητα στην παροχή προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας - Βιβλιογραφική επισκόπηση.....	52
3.3 Πλαίσιο ποιότητας της Ε.Ε. για την προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα	55
Κεφάλαιο 4: Τα κουπόνια της εκπαίδευσης.....	58

4.1 Περιγραφή του συστήματος.....	58
4.2 Κριτική του συστήματος των κουπονιών εκπαίδευσης.....	59
4.3 Η εφαρμογή του συστήματος στην Ελλάδα – Το πρόγραμμα «Εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής»	61
4.4 Τα κουπόνια εκπαίδευσης και η εφαρμογή τους σε άλλες χώρες.....	66

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Κεφάλαιο 5: Μεθοδολογία της έρευνας.....	69
---	----

5.1 Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα.....	69
5.2 Εργαλείο συλλογής δεδομένων.....	69
5.3 Εγκυρότητα και αξιοπιστία της έρευνας	70
5.4 Διαδικασία της έρευνας.....	70

Κεφάλαιο 6 : Αποτελέσματα της έρευνας.....	71
---	----

6.1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	71
6.2 Αναγκαιότητα παιδικών σταθμών.....	76
6.3 Προσβασιμότητα-Κριτήρια επιλογής παιδικού σταθμού.....	83
6.4 Το κόστος ως κριτήριο πρόσβασης σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής.....	86
6.5 Κουπόνια εκπαίδευσης.....	92
6.6 Υφιστάμενη κατάσταση - Ικανοποίηση γονέων από τον παιδικό σταθμό.....	103
6.7 Διεξαγωγή συσχετίσεων.....	115

Κεφάλαιο 7: Συζήτηση στη βάση των αποτελεσμάτων της έρευνας.....	118
---	-----

Κεφάλαιο 8: Συμπεράσματα, περιορισμοί έρευνας και προοπτικές μελλοντικών ερευνών.....	126
--	-----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	131
-------------------------------------	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ- Ερωτηματολόγιο έρευνας.....	143
---	-----

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στη διπλωματική αυτή εργασία εξετάζεται το θέμα της προσβασιμότητας στις υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας. Στο πρώτο μέρος γίνεται η θεωρητική προσέγγιση του θέματος. Εξετάζεται η αναγκαιότητα της ύπαρξης δομών προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας και ο βασικός σκοπός που επιτελούν. Μελετάται η οργάνωση και λειτουργία των παιδικών σταθμών σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Μελετώνται οι δείκτες πρόσβασης και τα κριτήρια επιλογής παιδικού σταθμού. Τέλος, περιγράφεται το σύστημα των κουπονιών εκπαίδευσης και η εφαρμογή του στην Ελλάδα στο πλαίσιο της προσχολικής αγωγής. Στο ερευνητικό μέρος γίνεται προσπάθεια να διερευνηθούν οι απόψεις των γονέων που τα παιδιά τους φοιτούν/φοίτησαν σε παιδικούς σταθμούς του Δήμου Κορινθίων. Με βάση τα κυριότερα ευρήματα της έρευνας διαπιστώθηκε πως οι γονείς δεν αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα προσβασιμότητας στους παιδικούς σταθμούς του Δήμου Κορινθίων. Ταυτόχρονα, αναγνωρίζουν τον παιδαγωγικό, κοινωνικοποιητικό, αντισταθμιστικό και προνοιακό ρόλο των παιδικών σταθμών. Ο ανθρώπινος παράγοντας και η ποιότητα των υπηρεσιών αποτελούν βασικά κριτήρια επιλογής παιδικού σταθμού. Επιπλέον, οι γονείς θεωρούν πως τα κουπόνια εκπαίδευσης μπορούν να συμβάλλουν θετικά στην προσβασιμότητα σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης. Επίσης, θεωρούν θετική τη συμβολή των κουπονιών εκπαίδευσης στην άρση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων, αλλά αμφιβάλλουν για το αν αυτό συμβαίνει στην πράξη. Τέλος, δηλώνουν μέτριο βαθμό ικανοποίησης από τις παρεχόμενες από το Δήμο υπηρεσίες προσχολικής αγωγής.

Λέξεις κλειδιά: προσχολική αγωγή, εκπαίδευση και φροντίδα, παιδικός σταθμός, δείκτες πρόσβασης, ποιότητα, κουπόνια εκπαίδευσης

ABSTRACT

This study sets out to investigate the issue of accessibility in the early childhood education and care services. First, the theoretical approach used is presented. The need for early childhood education and care services is examined as well as their primary objectives. The study looks at the organization and function of daycare centers at a European and national level. Accessibility indexes and the criteria on which day care centers are chosen are also reviewed. Finally, a description is provided of the education vouchers system and their implementation in Greece in the context of early childhood education. The research tries to investigate opinions of parents whose young children attend daycare centers in the Municipality of Corinth. The main findings of this study show that parents do not face significant problems accessing the day care centers of the Municipality of Corinth. At the same time, parents recognize the pedagogical, socializing, compensatory and provisional role of daycare centers. The human factor and the quality of services provided are basic criteria for choosing a daycare center. Moreover, parents consider that education vouchers can contribute positively to accessing early childhood education and care services. They also regard that the education voucher system is a positive development in overcoming educational inequalities, but they doubt if that really happens. The parents are moderately satisfied by the provided municipal early childhood education and care services.

Key words: early childhood education and care, daycare center, accessibility indexes, quality, education vouchers

Η προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα έχει τη δυνατότητα να δώσει σε όλους τους νέους μια καλή αρχή στον κόσμο του αύριο και να σπάσει τον κύκλο που μεταδίδει μειονεκτήματα από τη μια γενιά στην άλλη.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Εισαγωγή

Στις αρχές του 21ου αιώνα οι περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες έχουν δείξει μεγάλο ενδιαφέρον για την προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα. Σύμφωνα με ανακοίνωση του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο στόχος που έχει τεθεί είναι έως το τέλος του 2020 σε όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης τουλάχιστον το 95% των παιδιών ηλικίας 4 ετών και έως την έναρξη της υποχρεωτικής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης να συμμετέχουν σε κάποια μορφή προσχολικής εκπαίδευσης (Official Journal of the European Union, 2011). Αυτό το ενδιαφέρον οφείλεται στα ευρήματα ερευνών που έχουν δείξει τον κρίσιμο ρόλο των πρώτων ετών της ζωής των παιδιών στη μετέπειτα ανάπτυξή τους και στην ανάπτυξη της κοινωνίας στην οποία ανήκουν, καθώς και στην αναγνώριση της συμβολής των γυναικών στην οικονομική ανάπτυξη .

Τις τελευταίες δεκαετίες οι γυναίκες θεωρούνται βασικοί παράγοντες των δυναμικών οικονομιών(NESSE network of experts ,2009). Για το λόγο αυτό, τα κράτη μέλη της ΕΕ προκειμένου να διασφαλίσουν τη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας και να τους επιτρέψουν να συνδυάσουν την εργασία με τις οικογενειακές υποχρεώσεις, προχώρησαν στην οργάνωση υπηρεσιών που παρέχουν εκπαίδευση και φροντίδα για τα παιδιά από το πρώτο κιόλας έτος της ζωής τους. Η προσχολική αγωγή συνδέθηκε με τη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας, εξυπηρέτησε τις σχετικές κοινωνικές απαιτήσεις και δεν αντιμετωπίστηκε από το κράτος ως ξεχωριστή εκπαιδευτική διαδικασία.

Στην Ελλάδα παράγοντες που σχετίζονται με την ποιότητα και την επάρκεια των υπηρεσιών προσχολικής αγωγής και φροντίδας βρίσκονται σε χαμηλά ποσοστά (16,67%) σε σύγκριση με τον αντίστοιχο ευρωπαϊκό μέσο όρο (25,85%). Παρόλα αυτά εκτιμώνται θετικά από τις μητέρες και δεν αποτελούν αποτρεπτικό παράγοντα για την ένταξή τους στην αγορά εργασίας. (UNICEF, 2014).

Νεότερες έρευνες έδειξαν ότι η παροχή κατάλληλων εμπειριών εκπαίδευσης και φροντίδας στην πρώιμη παιδική ηλικία, όταν οι συμπεριφορές και οι στάσεις είναι υπό διαμόρφωση, σχετίζεται με την ομαλή κοινωνικοποίηση του παιδιού, με λιγότερα προβλήματα συμπεριφοράς, με την καλλιέργεια μαθηματικών δεξιοτήτων, δεξιοτήτων ανάγνωσης καθώς και με αυξημένα ποσοστά μετέπειτα επιτυχίας στο σχολείο. Παράλληλα, μπορεί να μειώσει το επακόλουθο κόστος που σχετίζεται με προβλήματα υγείας (παχυσαρκία, χρήση ναρκωτικών κ.λπ.), με κακή σχολική επίδοση, με παραβατικότητα εφήβων κ.λπ. Επιπλέον, μπορεί να συμβάλει στην αύξηση της παραγωγικότητας με τη συμμετοχή των παιδιών στην ενήλικη ζωή τους στο εργατικό δυναμικό της χώρας. (Burchinal M, et al., 2010).

Τον τελευταίο καιρό υποστηρίζεται έντονα ότι η επένδυση στην προσχολική εκπαίδευση έχει μεγαλύτερα αμοιβαία οφέλη από την επένδυση σε οποιοδήποτε άλλο επίπεδο εκπαίδευσης (Official Journal of the European Union, 2011). Η απόδοση της επένδυσης στην προσχολική εκπαίδευση φτάνει στο ποσοστό του 7% (Νικολαΐδης, 2017). Ωστόσο, αυτό εξαρτάται από την ποιότητα των προγραμμάτων προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας. Τα προγράμματα υψηλής ποιότητας έχουν θετικά αποτελέσματα για όλα τα παιδιά και ιδιαίτερα εκείνα των μειονεκτούντων κοινωνικών ομάδων. Αλλά όταν η ποιότητα είναι χαμηλή, ο θετικός αντίκτυπος εξασθενεί και οι αρνητικές συνέπειες δεν αποκλείονται. Για το λόγο αυτό, η ποιότητα των προγραμμάτων για παιδιά προσχολικής ηλικίας προσελκύει όλους τους εμπλεκόμενους, συμπεριλαμβανομένων των διαχειριστών που προσφέρουν αυτά τα προγράμματα, των επιστημόνων και των εκπαιδευτικών που τα οργανώνουν καθώς και των γονέων που τα επιλέγουν. Ωστόσο η ποιότητα δεν μπορεί να οριστεί με έναν γενικά αποδεκτό τρόπο, επειδή επηρεάζεται, και συχνά, καθορίζεται από τις ιδιαιτερότητες της κοινωνίας στην οποία απευθύνονται τα προγράμματα προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης (Lazzari, A., & Vandenberg, M., 2012, Ρέτζου, 2011).

Στις ΗΠ, η Εθνική Ένωση για την Εκπαίδευση Μικρών Παιδιών (NAEYC) για την αξιολόγηση των προγραμμάτων προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας χρησιμοποιεί δέκα κριτήρια που σχετίζονται με: τη σχέση των εκπαιδευτικών με τα παιδιά, το περιεχόμενο του προγράμματος, την διδασκαλία, την αξιολόγηση της προόδου των παιδιών, την προώθηση της υγείας και της ασφάλειας των παιδιών, των προσόντων των εκπαιδευτικών, της συνεργασίας των εκπαιδευτικών με τους γονείς, της συνεργασίας με τους κοινωνικούς παράγοντες, το φυσικό περιβάλλον και της οργάνωσης και

διαχείρισης του ιδρύματος (National Association for the Education of Young Children, 2008). Αυτά τα κριτήρια χρησιμοποιούνται συχνά από οργανισμούς για την καλύτερη οργάνωση και την βελτίωση των προγραμμάτων προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας. Αυτό δεν διασφαλίζει την παρακολούθηση ποιοτικών προγραμμάτων από όλα τα παιδιά, επειδή πολλοί γονείς στην επιλογή των δομών που θα φιλοξενήσουν τα παιδιά τους δίνουν βάρος σε προσωπικά ή άλλα κριτήρια, όπως εάν το πρόγραμμα υποστηρίζει το πολιτιστικό τους υπόβαθρο, εάν το ίδρυμα βρίσκεται κοντά στο σπίτι τους, το κόστος κ.λπ. (Sandstrom H, Chaudry A , 2012).

Σύμφωνα με την διεθνή και την Ελληνική βιβλιογραφία, τέσσερις άξονες είναι αυτοί που καθορίζουν την πρόσβαση σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής: η φυσική πρόσβαση, η διαθεσιμότητα των θέσεων, το κόστος και η ποιότητα. Από έρευνα του Eurofound (2014) προκύπτει ότι το κόστος θεωρείται ως ο πλέον σημαντικός παράγοντας για την πρόσβαση στις υπηρεσίες προσχολικής αγωγής (59% των χρηστών σε επίπεδο ΕΕ), ιδιαίτερα για εκείνους οι οποίοι βρίσκονται στις χαμηλότερες εισοδηματικά ομάδες (64% των χρηστών χαμηλού εισοδήματος, έναντι του 55% των χρηστών υψηλού εισοδήματος). Η διαθεσιμότητα θέσεων στις δομές προσχολικής αγωγής θεωρείται επίσης ως σημαντικό πρόβλημα (58% των χρηστών σε επίπεδο ΕΕ). Σε όλα σχεδόν τα κράτη - μέλη οι χρήστες σε αστικές περιοχές σε ποσοστό 60% αναφέρουν προβλήματα στην διαθεσιμότητα θέσεων, ενώ στις αγροτικές περιοχές το αντίστοιχο ποσοστό πέφτει στο 55%. Η φυσική πρόσβαση θεωρείται ως πρόβλημα για το 41% των χρηστών ενώ τέλος η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών προσχολικής αγωγής θεωρείται πρόβλημα μόλις για το 27% των χρηστών. (Σαπουνάκης,2014; Eurofound,2014).

Έρευνες στην Ελλάδα και το εξωτερικό, έδειξαν ότι οι γονείς τείνουν να υπερεκτιμούν την προσχολική αγωγή και εκπαίδευση, σε σχέση με την αξιολόγησή της από επαγγελματίες παιδαγωγούς (Cryer D.,et al., 2002; Knoche L, et al. ,2006 ; Torquati JC, et al. (2011) ; Rentzou K, Sakellariou M., 2013). Συγκεκριμένα στην Ελλάδα σε έρευνες που διεξήχθησαν σε δομές προσχολικής αγωγής και νηπιαγωγεία χρησιμοποιώντας τα εργαλεία από το «Ερωτηματολόγιο Γονικής Κλίμακας Αξιολόγησης Περιβάλλοντος Προσχολικής Εκπαίδευσης» (ECERSPQ) και «Κλίμακα Αξιολόγησης Περιβάλλοντος Προσχολικής Εκπαίδευσης» (ECERS-R), παρατηρήθηκε ότι οι γονείς αξιολόγησαν με υψηλότερα ποσοστά την εκπαιδευτική διαδικασία που ίσχυε για τα παιδιά τους από την βαθμολογία που δόθηκε από εκπαιδευμένους

παρατηρητές (Grammatikopoulos V, et al.,2014) . Ιδιαίτερα, όσον αφορά τα κέντρα ημερήσιας φροντίδας σε σχετικές έρευνες, παρατηρήθηκε ότι οι γονείς ενδιαφέρονταν περισσότερο για τον τομέα της φροντίδας (φύλαξη, διατροφή, υγιεινή και ασφάλεια) από αυτόν της εκπαίδευσης των παιδιών και επίσης αξιολόγησαν με υψηλότερο ποσοστό την εκπαιδευτική διαδικασία από τους ερευνητές που ειδικεύονταν στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα (Ρέντζου,2011). Οι παραπάνω παρεκκλίσεις αποδόθηκαν από τους ερευνητές σε διάφορους λόγους, όπως η ελλιπής ενημέρωση των γονέων για την καθημερινή ζωή των παιδιών στην τάξη ή στο ότι αξιολόγησαν την ποιότητα με βάση τις δικές τους προσδοκίες ή τις απόψεις τους σχετικά με τον τρόπο παροχής της φροντίδας και της εκπαίδευσης στα παιδιά τους.

Προκειμένου να αντιμετωπισθεί το σοβαρότερο από τα προβλήματα πρόσβασης στις υπηρεσίες προσχολικής αγωγής, δηλαδή το κόστος, καθώς και για να ενισχυθεί η θέση της γυναίκας στην αγορά εργασίας προσφέροντας την δυνατότητα ισότιμης πρόσβασης, να αμβλυνθούν οι ανισότητες εν γένει και να τονωθεί η ανταγωνιστικότητα, θεσμοθετήθηκε η δράση “Εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής”. Η δράση χρηματοδοτείται από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» (ΕΠ ΑΝ.Α.Δ.Ε.Δ.Β.Μ.) 2014-2020 του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων και τα 13 Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (Π.Ε.Π.) 2014-2020. Μέσω του προγράμματος, το οποίο στηρίζεται στην ιδέα των κουπονιών εκπαίδευσης (voucher), επιλέγονται βάση συγκεκριμένων κριτηρίων δικαιούχοι (μητέρα ή γονέας) οι οποίοι με την χρήση του κουπονιού «αγοράζουν» εκπαιδευτικές υπηρεσίες προσχολικής αγωγής μέσω δημόσιων ή ιδιωτικών δομών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα. (ΕΕΤΑΑ, 2020). Στόχοι του προγράμματος είναι *“η αύξηση της απασχολησιμότητας και της ισότιμης συμμετοχής των γυναικών στην εργασία, μέσω της παροχής θέσεων φροντίδας και φιλοξενίας των τέκνων τους από τις προαναφερόμενες Δομές. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η ουσιαστική διευκόλυνσή τους, προκειμένου να εναρμονίζουν τους απαιτητικούς και αντικρουόμενους ρόλους τους μεταξύ οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής”*. (ΕΕΤΑΑ,2020;7) Επίσης, με νεότερη αναθεώρηση του προγράμματος, εντάχθηκαν σε αυτό παιδιά και άτομα με ειδικές ανάγκες (ΜΕΑ), με στόχος την ισότιμη πρόσβαση των ευπαθών ομάδων (παιδιά και άτομα ΜΕΑ) σε ποιοτικές κοινωνικές υπηρεσίες (Σκορδίλη, Α., 2019).

Το πρόγραμμα από τα πρώτα χρόνια της εμφάνισής του έτυχε μεγάλης αποδοχής τόσο από τις δομές (παιδικοί σταθμοί, Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης και Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης ΑΜΕΑ) όσο και από τους ωφελούμενους (μητέρες). Ενδεικτικά, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΕΤΑΑ, κατά την περασμένη σχολική χρονιά (2019-2020), ο αριθμός των δικαιούχων παιδιών τα οποία λαμβάνουν voucher είναι 154.947 (ΕΕΤΑΑ, 2020, β).

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνήσει τις απόψεις γονέων -των οποίων τα παιδιά φοίτησαν/φοιτούν τα τελευταία 3 χρόνια στους δημοτικούς και ιδιωτικούς παιδικούς σταθμούς του Δήμου Κορινθίων- για το ρόλο και την αναγκαιότητα των παιδικών σταθμών. Επίσης, να διερευνήσει τις απόψεις των γονέων σχετικά με την προσβασιμότητα, το κόστος και τα κριτήρια επιλογής του παιδικού σταθμού. Επίσης, θα διερευνήσει τις απόψεις των γονέων για το ρόλο των κουπονιών εκπαίδευσης (vouchers) στην επιλογή παιδικού σταθμού και στην άρση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων. Επιπλέον, φιλοδοξεί να διερευνήσει το βαθμό ικανοποίησης των γονέων από την υφιστάμενη κατάσταση στο χώρο της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας.

Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων σχεδιάστηκε και χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο μέσω της πλατφόρμας Google forms το οποίο χωρίζεται σε 7 υποενότητες Συγκεκριμένα περιλαμβάνει : Α) εισαγωγικό σημείωμα της ερευνήτριας, Β) δημογραφικά στοιχεία των ερωτώμενων, Γ) 9 ερωτήσεις σχετικά με τις απόψεις των γονέων για την αναγκαιότητα ύπαρξης δομών προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας, Δ) 17 ερωτήσεις σχετικά με την προσβασιμότητα και τα κριτήρια επιλογής παιδικού σταθμού από τους γονείς, Ε) 6 ερωτήσεις σχετικά με τον παράγοντα κόστος ΣΤ) 12 ερωτήσεις σχετικά με τα κουπόνια εκπαίδευσης και Ζ) 10 ερωτήσεις όπου οι γονείς εκφράζουν το βαθμό ικανοποίησής τους από την υφιστάμενη κατάσταση.

Η δομή της εργασίας διαρθρώνεται σε δύο κυρίως μέρη, το θεωρητικό και το ερευνητικό. Αρχικά παρουσιάζεται το **θεωρητικό υπόβαθρο** σε σχέση με την προσχολική αγωγή το οποίο ταυτόχρονα αποτελεί βιβλιογραφική ανασκόπηση στο υπό εξέταση θέμα (κεφάλαια 1 – 4) , ενώ το δεύτερο μέρος (κεφάλαια 5 -8) αποτελεί το **ερευνητικό τμήμα της εργασίας**, το οποίο παραθέτει την μεθοδολογία και την ανάλυση των δεδομένων που συγκεντρώθηκαν, τη συζήτηση γύρω από τα αποτελέσματα, καταγράφονται οι προτάσεις για την επίτευξη του σκοπού και των

επιμέρους στόχων της έρευνας καθώς και οι περιορισμοί της έρευνας. Προτείνεται, τέλος, μία μελλοντική έρευνα στο υπό διερεύνηση θέμα.

Πιο συγκεκριμένα, το θεωρητικό μέρος ξεκινάει με την εισαγωγή και μία σύντομη αναφορά των παραμέτρων του υπό εξέταση θέματος.

Το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στην έννοια και στο ρόλο της Προσχολικής Αγωγής. Περιγράφονται οι αντίστοιχοι θεσμοί και η αναγκαιότητα ύπαρξής τους. Ακολουθεί βιβλιογραφική επισκόπηση σχετικά με τα οφέλη ένταξης των παιδιών σε υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας τόσο για τα ίδια και την οικογένειά τους όσο και την κοινωνία. Τέλος, περιγράφεται η στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στο θεσμό της ΠΑ.

Το δεύτερο κεφάλαιο αφορά το ελληνικό πλαίσιο. Γίνεται μια σύντομη ιστορική αναδρομή και αναφέρονται οι αρμόδιοι φορείς προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας στην Ελλάδα. Στη συνέχεια περιγράφεται το θεσμικό πλαίσιο, η οργάνωση και η λειτουργία των παιδικών σταθμών και εξετάζεται ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Το υποκεφάλαιο 2.4 αναφέρεται στους Παιδικούς Σταθμούς του Δήμου Κορινθίων καθώς η έρευνα που θα ακολουθήσει θα διερευνήσει τις απόψεις των γονέων που τα παιδιά τους φοιτούν/φοιτούσαν στους παιδικούς σταθμούς του συγκεκριμένου δήμου.

Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφονται οι δείκτες πρόσβασης στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα. Τέλος περιγράφεται το πλαίσιο ποιότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την προσχολικής αγωγής.

Το τελευταίο κεφάλαιο αφορά το σύστημα των κουπονιών εκπαίδευσης. Γίνεται περιγραφή του και ακολουθεί μία προβληματική πάνω στο θεσμό. Τέλος περιγράφεται αναλυτικά (στόχοι, χρηματοδότηση, φορέας υλοποίησης κ.λπ.) η εφαρμογή του στην Ελλάδα η οποία γίνεται μέσω του προγράμματος Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής ζωής.

Τα κεφάλαια 5 - 8 αφορούν στο ερευνητικό μέρος της εργασίας. Συγκεκριμένα:

Στο πέμπτο κεφάλαιο αναλύεται η μεθοδολογία της έρευνας. Αναφέρονται ο σκοπός και τα ερευνητικά ερωτήματα, περιγράφεται το εργαλείο συλλογής δεδομένων

(ερωτηματολόγιο) και η διαδικασία της έρευνας καθώς και στοιχεία που σχετίζονται με την εγκυρότητα και την αξιοπιστία της.

Το έκτο κεφάλαιο περιέχει τα αποτελέσματα της έρευνας (γραφήματα, πίνακες).

Στο έβδομο κεφάλαιο γίνεται η συζήτηση και η προσπάθεια σύνδεσης των αποτελεσμάτων της έρευνας με το θεωρητικό μέρος.

Το όγδοο κεφάλαιο περιλαμβάνει τα συμπεράσματά μας, τους περιορισμούς της έρευνας και προτάσεις μελλοντικών ερευνών.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : Η έννοια της προσχολική αγωγή και ο ρόλος της –φορείς προσχολικής αγωγής κατά την πρώιμη παιδική ηλικία

1.1 Εννοιολογικές προσεγγίσεις

Ο όρος Προσχολική Αγωγή (ΠΑ) δεν χρησιμοποιείται ως ένα αδιαίρετο εννοιολογικό σύνολο. Με βάση τους δύο πιο κοινούς εννοιολογικούς προσδιορισμούς, διακρίνεται αφενός μια ευρύτερη και αφετέρου μια στενότερη ερμηνεία του όρου. Με την ευρύτερη έννοια του όρου, η προσχολική αγωγή περικλείει τις επιρροές εκείνες που δέχεται το άτομο από την στιγμή της γέννησης του μέχρι την στιγμή της έναρξης της επίσημης εκπαιδευτικής διαδικασίας. Οι επιρροές αυτές δύναται να προέρχονται τόσο από το οικογενειακό περιβάλλον του ατόμου όσο και από το εξωτερικό περιβάλλον. Η στενότερη έννοια, η οποία συνάδει σε μεγαλύτερο βαθμό και με την διεθνή ορολογία, υποδηλώνει τις παιδαγωγικές ενέργειες και την κοινωνική φροντίδα που λαμβάνουν τα άτομα κατά την πρώιμη παιδική ηλικία , από θεσμούς ή ιδρύματα προκειμένου να αναπτύξουν την ψυχοκινητική, την κοινωνική, την συναισθηματική, την γνωστική, την γλωσσική και την αισθητική δραστηριότητα τους (Δορμπαράκης et al., 1989).

Ως πρώιμη παιδική ηλικία θεωρείται παραδοσιακά η περίοδος από τη γέννηση έως την ηλικία των 8 ετών της ζωής ενός ατόμου. Είναι μια περίοδος στη ζωή που είναι από τις πιο διαμορφωτικές και απαραίτητες για την περαιτέρω ανάπτυξη (με φυσικούς, κοινωνικούς, συναισθηματικούς και γνωστικούς όρους) και έχει βαθύ και μακροχρόνιο αντίκτυπο στο μέλλον ενός ατόμου, όπως αποδεικνύεται από εύρος ερευνών σε διαφορετικούς κλάδους, όπως η νευροεπιστήμη και η ψυχολογία (Heckman, J. J. 2006, Van Laere, K., & Vandembroeck, M. 2017), στις οποίες θα γίνει αναφορά σε επόμενο κεφάλαιο. Επομένως, η εκπαίδευση και η μάθηση, σε διάφορες μορφές, κατά τα πρώιμα χρόνια της ζωής του παιδιού μπορούν να έχουν ισχυρές επιπτώσεις στην ανάπτυξή του.

Ο θεσμός που διαθέτει τους κατάλληλους πόρους και τα κατάλληλα μέσα και όπου συντελείται η προσχολική αγωγή είναι η προσχολική εκπαίδευση (Κιτσαράς, 2001). Ο όρος προσχολική εκπαίδευση αναφέρεται στην αγωγή που παρέχεται από οργανωμένες δομές και συγκεκριμένα από τους παιδικούς σταθμούς και τα νηπιαγωγεία, πριν την ένταξη του παιδιού στο δημοτικό σχολείο. (Νικολακάκη και συν, 2001).

Η φροντίδα στους χώρους προσχολικής αγωγής αναφέρεται στην επαγγελματική φροντίδα, που παρέχεται από εκπαιδευμένους με επιστημονικό τρόπο επαγγελματίες φροντίδας, τους βρεφονηπιοκόμους. Η φροντίδα στους παιδικούς σταθμούς σχετίζεται με τις πρακτικές υγιεινής και ασφαλείας (Da Silva & Wise, 2006, Rentzou, 2013, Ρέντζου, 2011). Σύμφωνα με την Επιτροπή της Προσχολικής Παιδαγωγικής (Committee of Early Childhood Pedagogy), όπως αναφέρεται στη Ρέντζου (2011), το συναίσθημα και η σκέψη των παιδιών λειτουργούν παράλληλα και συνεργατικά. Δεν αρκεί μόνο να τα αγαπάμε ή μόνο να τα διδάσκουμε. Η καλύτερη δυνατή ανάπτυξή τους και η σωστή εκπαίδευσή τους προϋποθέτουν ένα πλούσιο συναισθηματικά και ασφαλές περιβάλλον. Έτσι, προβάλλεται διεθνώς ο όρος «educare», σύμφωνα με τον οποίο η φροντίδα και η εκπαίδευση θεωρούνται παράλληλες και αναπόσπαστες έννοιες. (Ρέντζου, 2011).

Σήμερα, η έννοια της προσχολικής αγωγής ορίζεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως η πρόβλεψη για τα παιδιά από τη στιγμή της γέννησής τους μέχρι την πρωτοβάθμια – υποχρεωτική - εκπαίδευση η οποία συμπεριλαμβάνεται σε ένα εθνικό ρυθμιστικό πλαίσιο, άρα πρέπει να είναι σύμφωνη με συγκεκριμένους κανόνες και ελάχιστα πρότυπα ή να υποβάλλεται σε μορφές και διαδικασίες ελέγχου, έγκρισης και καταλληλόλητας (EURYDICE, 2014). Αυτή η έννοια χρησιμοποιείται σε διάφορες δημοσιεύσεις και αποτελέσματα που παράγει η επιτροπή και έχει, σε συναφείς μορφές, υιοθετηθεί από διεθνείς οργανισμούς και άλλα ινστιτούτα. Ο ΟΟΣΑ για παράδειγμα, ορίζει ως προσχολική αγωγή όλους τους κανονισμούς και όλες τις ρυθμίσεις που εξασφαλίζουν την παροχή φροντίδας και εκπαίδευσης σε παιδιά τα οποία δε βρίσκονται σε ηλικία υποχρεωτικής εκπαίδευσης, ανεξαρτήτως από το πρόγραμμα (κανονισμοί, οικονομικοί πόροι, ρυθμίσεις, ώρες λειτουργίας, περιεχόμενο προγράμματος (OECD, 2001).

Ο ΟΗΕ έχει, επίσης, αναπτύξει μια διαφορετική στην χρήση έννοια της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας, ως μέρος της Διεθνούς Τυποποιημένης Ταξινόμησης της Εκπαίδευσης (ISCED). Στο ISCED (2011) που εκπονήθηκε από την

Εκπαιδευτική Επιστημονική και Πολιτιστική Οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών (ΟΥΝΕΣΚΟ), η προσχολική εκπαίδευση βρίσκεται στο επίπεδο ISCED 0. Αποτελείται από δύο τύπους προγραμμάτων: παιδιά κάτω των 3 ετών (ISCED 01 Εκπαιδευτική ανάπτυξη της πρώιμης παιδικής ηλικίας) και προγράμματα εκπαιδευτικής ανάπτυξης της πρώιμης παιδικής ηλικίας που αναπτύχθηκαν για παιδιά από την ηλικία των 3 έως την έναρξη της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και η οποία ποικίλλει από τη μια χώρα στην άλλη (ISCED 02 Προσχολική εκπαίδευση) (ISCED, U. 2011).

Η συζήτηση για την επένδυση σε προσχολικά συστήματα που εστιάζουν στη εκπαίδευση παράλληλα με τη φροντίδα των παιδιών αντίστοιχης ηλικίας εμφανίστηκε έντονα κατά τη δεκαετία του '90. Έρευνες κυρίως των νευροεπιστημών τονίζουν τη σημασία της ποιοτικής προσχολικής εκπαίδευσης και την αποφασιστική συμβολή της στην κοινωνική, γνωστική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, κυρίως αυτών που προέρχονται από μειονεκτούντα περιβάλλοντα. Πολλές κυβερνήσεις έκτοτε δίνουν νέα ώθηση στο θεσμό και προωθούν την εφαρμογή προγραμμάτων που προσφέρουν ταυτόχρονα εκπαίδευση και φροντίδα για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας (educare). (Κυπριανός, 2015). Όπως αναφέρει στη διδακτορική της διατριβή η Ρέντζου (2011), για τον παιδαγωγό η διαδικασία της μάθησης, η μέριμνα και η φροντίδα ενός παιδιού και η ανατροφή του (τυπικά παιδαγωγικός όρος) είναι δραστηριότητες αλληλένδετες και αδιαίρετες. Δεν είναι διαφορετικά πεδία, που στοχεύουμε να τα συνδέσουμε και να τα συσχετίσουμε, αλλά πεδία της ζωής, τα οποία δεν μπορούμε να τα διαχωρίσουμε .

Ο όρος που επικρατεί διεθνώς, πλέον σήμερα, είναι Προσχολική Εκπαίδευση και Φροντίδα στη πρώιμη παιδική ηλικία (Early Childhood Education and Care) και αναφέρεται σε οργανωμένες υπηρεσίες φροντίδας (πχ διατροφή) και εκπαίδευσης, από την γέννηση των παιδιών μέχρι και την είσοδό τους στο δημοτικό σχολείο (Ζαμπέτα, 1998, Μπάκας, 2016). Επιπλέον, σε όλα τα σχετικά έγγραφα της ΕΕ, αναγνωρίζεται το δικαίωμα όλων των παιδιών για πρώιμη παιδική εκπαίδευση και φροντίδα, ως έννοια αδιαίρετη, και τονίζεται η ανάγκη ολιστικής στήριξης από φορείς παροχής προσχολικής αγωγής τόσο των ίδιων των παιδιών όσο και των οικογενειών τους. (ΕΕ,2017, ΕΕ,2019). Ωστόσο στη βιβλιογραφία οι έννοιες προσχολική αγωγή, προσχολική εκπαίδευση, παιδική φροντίδα και αγωγή στην πρώιμη παιδική ηλικία δεν είναι διακριτές. Οι λόγοι που έχουν συμβάλει σε αυτό εντοπίζονται στην διχοτομία μεταξύ εκπαίδευσης και φροντίδας στο πλαίσιο της αγωγής κατά την προσχολική ηλικία -τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό-, καθώς και στη διαφορετικότητα

των σχετικών συστημάτων και προγραμμάτων των διάφορων χωρών . (Ζαμπέτα, 1998· Πετρογιάννης, 2001· Ρέντζου, 2011).

1.2 Οι θεσμοί προσχολικής αγωγής κατά την πρώιμη παιδική ηλικία

Ένα πολύ βασικό θέμα κατά την πρώιμη παιδική ηλικία είναι ο προσδιορισμός των θεσμών αγωγής και εκπαίδευσης. Όπως ήδη αναφέρθηκε και στον ορισμό της προσχολικής αγωγής, η πρώιμη παιδική ηλικία προσδιορίζει την περίοδο της ζωής του ατόμου, από την γέννηση του μέχρι την ένταξή του στις δομές υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Στις περισσότερες χώρες, η ηλικία εισαγωγής των παιδιών στις σχολικές δομές της βασικής εκπαίδευσης –δηλαδή για την Ελλάδα στο δημοτικό σχολείο– ορίζεται κατά το 6 έτος της ζωής του ατόμου. Η λογική αυτή, σαφώς αναθεωρείται ιδιαίτερα κατά τα τελευταία έτη όπου στην υποχρεωτική εκπαίδευση έχει ενταχθεί και το νηπιαγωγείο, αρχικά από την ηλικία των 5 και πρόσφατα από την ηλικία των 4 ετών.

Η διάκριση της πρώιμης παιδικής ηλικίας, υφίσταται άτυπα στις περισσότερες χώρες, με σημείο αναφοράς τα 3 έτη. Έτσι, από την μελέτη της βιβλιογραφίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο, προκύπτει ένας σαφής διαχωρισμός των δομών οι οποίες δραστηριοποιούνται στην αγωγή και την εκπαίδευση της προσχολικής ηλικίας, με δύο βασικές κατηγορίες: από ηλικίες 0-3 και 3-6. Συνήθως, διακρίνονται στους θεσμούς οι οποίοι παρέχουν φύλαξη και φροντίδα και ανήκουν στο πλαίσιο των κοινωνικών υπηρεσιών και σε εκείνους που παρέχουν εκπαίδευση και ανήκουν στο πλαίσιο των εκπαιδευτικών υπηρεσιών (Erikson, 1975, Νικολαΐδης,2017).

Ασφαλώς, η χρονική στιγμή που ξεκίνησαν οι θεσμοί αυτοί, διαφέρει από χώρα σε χώρα όπως φυσικά και οι παράγοντες που επηρέασαν την εξέλιξή τους. Ένας από τους πιο ουσιώδεις λόγους αποτέλεσε η ανάγκη της ένταξης της γυναίκας στην αγορά εργασίας κατά τη βιομηχανική επανάσταση που επέφερε μια πραγματική έκρηξη στην ζήτηση υπηρεσιών φροντίδας για τα παιδιά που βρίσκονταν στην πρώιμη παιδική ηλικία. Αν και αρχικά την ανάγκη αυτή κάλυψαν η ιδιωτική πρωτοβουλία και η εκκλησία, τα κράτη από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, αλλά κυρίως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλαίσιο εδραίωσης του “κράτους πρόνοιας”, καλύπτουν πλέον συγκροτημένα τις ανάγκες της εργατικής κυρίως τάξης μέσω προγραμμάτων κοινωνικών παροχών. Έτσι, καταγράφεται μια πραγματική έκρηξη σε όλες σχεδόν τις

χώρες τις Ευρώπης, όπου σημαντικοί παιδαγωγοί (Montessori, Kergomard, Frobel, Bayyer, Decroly, Λασκαρίδου κ.α.) εγκαθιδρύουν θεσμούς παροχής εκπαίδευσης και φροντίδας για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας .(Ζαμπέτα, 1998).

Ιστορικά, τα σχήματα που πρόσφεραν προσχολική αγωγή διακρίνονται σε δύο κατηγορίες ως προς τη δομή τους. Το ενιαίο σχήμα για τις ηλικίες 0-6 που εφαρμόστηκε στις περισσότερες σκανδιναβικές χώρες (εκτός από τη Δανία), όπου οι αρμοδιότητες της προσχολικής αγωγής ανήκουν στις τοπικές αρχές και το διχοτομημένο με βάση την ηλικία και σημείο αναφοράς τα 3 έτη . Στην Ελλάδα και την Κύπρο ο δεύτερος κύκλος αρχίζει αργότερα δηλ. στα 5 κ πρόσφατα (ΦΕΚ 38/Α/2-3-2018) στα 4 έτη (προνήπιο, νήπιο). Οι αρμοδιότητες στα διχοτομημένα συστήματα ανήκουν στις τοπικές αρχές για τον πρώτο κύκλο και το Υπουργείο Παιδείας για τον δεύτερο. (Κυπριανός, 2015).

Κύριος χρηματοδότης της προσχολικής αγωγής στην Ευρώπη είναι το κράτος ή οι τοπικές αρχές . Βέβαια, δε λείπει και η ιδιωτική πρωτοβουλία ή η πρωτοβουλία της εκκλησίας στην ανάπτυξη θεσμών προσχολικής αγωγής. Σύμφωνα με τον Κυπριανό (2015), επίσης, για παιδαγωγικούς, κοινωνικούς και ιδεολογικούς λόγους δύο παράμετροι της ΠΑ κρίνονται κρίσιμες: η διαθεσιμότητα των θέσεων και το ωράριο λειτουργίας. Στην ΕΕ σχεδόν όλα τα παιδιά 5-6 ετών πηγαίνουν στο νηπιαγωγείο καθώς η βαθμίδα αυτή έχει καταστεί σε όλες σχεδόν τις χώρες υποχρεωτική. Για τις μικρότερες ηλικίες η κατάσταση είναι συγκεχυμένη. Τέλος, στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες το ωράριο λειτουργίας των φορέων προσχολικής αγωγής προσαρμόζεται με βάση τις ανάγκες των εργαζόμενων γονέων και λειτουργεί σε ολόημερη βάση και διευρυμένο ωράριο- ακόμα και τη νύχτα αν παραστεί ανάγκη . Σε Γερμανία, Ελλάδα και Κύπρο το ωράριο λειτουργίας είναι πιο περιορισμένο (όπ.π). Το ελληνικό σύστημα –όπως και άλλα συστήματα στην Ευρώπη και τον κόσμο- είναι εμφανώς διχοτομημένο μεταξύ φροντίδας και εκπαίδευσης (παιδικοί σταθμοί και νηπιαγωγεία). Έτσι κατά τις τελευταίες δεκαετίες λαμβάνει χώρα μια ευρεία συζήτηση μεταξύ των επιστημόνων - ερευνητών και των ανθρώπων που βρίσκονται στις θέσεις λήψεως αποφάσεων εκπαιδευτικής πολιτικής προκειμένου να επιλυθεί το χρόνιο πρόβλημα της διχοτόμησης που παρατηρείται, μέχρι και σήμερα, στους θεσμούς παροχής φροντίδας και εκπαίδευσης προσχολικής ηλικίας. Ως αποτέλεσμα της συζήτησης αυτής, καταγράφεται αφενός μια προσπάθεια από τους θεσμούς φροντίδας να εντάξουν στο πρόγραμμά τους εκπαιδευτικές δραστηριότητες, ενώ αφετέρου από

τους εκπαιδευτικούς θεσμούς προσχολικής ηλικίας να εισαγάγουν παροχές φροντίδας π.χ. ολοήμερο νηπιαγωγείο (Ζαμπέτα, 1998).

Όσον αφορά την Ελλάδα, οι φορείς παροχής εκπαίδευσης και φροντίδας στην πρώιμη παιδική ηλικία είναι:

- Οι βρεφικοί, βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί, αρμοδιότητας κυρίως των Δήμων (Υπουργείο Εσωτερικών) και οι αντίστοιχες ιδιωτικές δομές προσχολικής αγωγής και φροντίδας (κερδοσκοπικού και μη χαρακτήρα)
- Οι μονάδες απασχόλησης βρεφών ή/και παιδιών για λίγες ώρες και βρεφονηπιακοί σταθμοί ολοκληρωμένης φροντίδας που λειτουργούν υπό την επίβλεψη του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων.
- Τα νηπιαγωγεία, δημόσια και ιδιωτικά, αρμοδιότητας του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων. Η προσχολική εκπαίδευση που παρέχεται στα νηπιαγωγεία ανήκει στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (Νόμος 1566/1985).

1.3 Η αναγκαιότητα ύπαρξης δομών προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας

Η συμμετοχή στην ποιοτική προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα (Early Childhood Education and Care) κατά την πρώιμη παιδική ηλικία έχει αναγνωριστεί ως θεμελιώδες βήμα στην ανάπτυξη των παιδιών καθώς θέτει τα θεμέλια για τη μελλοντική ανάπτυξη και μάθηση. Τα οφέλη της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας για τα άτομα - σε κάθε στάδιο της ζωής τους - καθώς και για την κοινωνία γενικά έχουν τεκμηριωθεί σε μια σειρά ακαδημαϊκών μελετών όπως η εμβληματική έρευνα του Heckman (2006) και πολλών ακόμα ερευνών, στις οποίες θα αναφερθούμε σε επόμενο κεφάλαιο. (Heckman, J., & Masterov, D. V., 2004; Karoly et al., 2005; Ciccone, A., & Papaioannou, E., 2005).

Η προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα έχει συσχετιστεί με βελτιωμένα εκπαιδευτικά, εργασιακά και κοινωνικά αποτελέσματα, όπως καλύτερες πιθανότητες ολοκλήρωσης της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, υψηλότερα κέρδη μελλοντικά και βελτιωμένη υγεία. Αυτές οι ευνοϊκές επιδόσεις δεν περιορίζονται μόνο στο παιδί αλλά επίσης επεκτείνονται στην οικογένεια, καθώς η προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα, επιτρέπει τη συμμετοχή στην αγορά εργασίας της μητέρας ή γονέων σε μονογονεϊκές οικογένειες. Επιπλέον, τα σχετικά κοινωνικά οφέλη πρέπει επίσης να αναγνωριστούν, με τα μειωμένα ποσοστά εγκληματικότητας και τα υψηλότερα φορολογικά έσοδα να

είναι δύο γνωστά παραδείγματα (Heckman, J., & Masterov, D. V., 2004; Karoly et al., 2005; Ciccone, A., & Papaioannou, E., 2005)..

Έρευνα του Αμερικανού Νομπελίστα Οικονομολόγου James Heckman (2006) έχει επισημάνει τη σημασία της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας για τα παιδιά που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση, για παράδειγμα αυτά που προέρχονται από μετανάστες ή από οικογένειες χαμηλού εισοδήματος. Η προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα μπορεί να ισορροπήσει τον ανταγωνισμό, να συμβάλει στις ίσες ευκαιρίες για όλα τα παιδιά με αποτέλεσμα να μειώσει τις εκπαιδευτικές και κοινωνικές ανισότητες. (Heckman, 2006).

Ταυτόχρονα, η ζήτηση για παροχή προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας έχει αυξηθεί τις τελευταίες δεκαετίες, λόγω της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας και της επέκτασης της εργασιακής ζωής. Επιπλέον, οι τεχνολογικές, δημογραφικές και οικονομικές αλλαγές στην ΕΕ έχουν θέσει και πάλι το θέμα της εκπαίδευσης στην δημόσια ατζέντα. Η τεχνολογική αλλαγή και η ψηφιακή τεχνολογία αύξησαν τη ζήτηση για εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό σε ολόκληρη την ΕΕ. Η εγγραφή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση έχει αυξηθεί, όπως και η συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα. (OECD, 2015).

Παράλληλα, στην Ευρωπαϊκή Ένωση προωθούνται δράσεις που στοχεύουν στην εναρμόνιση της επαγγελματικής και ιδιωτικής ζωής για εργαζόμενες μητέρες, λόγω της υποεκπροσώπησης τους σε σχέση με τους άντρες στην αγορά εργασίας. Η τεκνοποίηση βαραίνει δυσανάλογα τις γυναίκες ως φροντιστές μικρών παιδιών. Μάλιστα, σε κάποιες χώρες οι εργαζόμενες μητέρες με παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι κατά 20% λιγότερες σε σχέση με τις άτεκνες μητέρες. Παράλληλα ο ενεργός πληθυσμός στην Ευρώπη γηράσκει και συρρικνώνεται. Η ένταξη της γυναίκας στην αγορά εργασίας θεωρείται ότι θα μειώσει το μισθολογικό και συνταξιοδοτικό χάσμα μεταξύ των δύο φύλων. Παράλληλα, θα μειώσει τον κίνδυνο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού των γυναικών. Επομένως, δράσεις με σκοπό την ένταξη της γυναίκας στην αγορά εργασίας θεωρούνται από την ΕΕ αναγκαίες όχι μόνο για λόγους κοινωνικής δικαιοσύνης και ισότητας των δύο φύλων, αλλά και για λόγους δημοσιονομικής βιωσιμότητας των χωρών. Η προσβασιμότητα σε ποιοτικές υπηρεσίες προσχολικής αγωγής για τα παιδιά τους αποτελεί ενισχυτικό μέτρο υπέρ των γυναικών) προκειμένου να εισέλθουν στην αγορά εργασίας. (EC, 2017).

Στην πιο πρόσφατη έρευνα του ΟΟΣΑ, οι αριθμοί επιβεβαιώνουν τη θετική επίδραση της προσχολικής αγωγής στην συμμετοχή των μητέρων στην αγορά

εργασίας, ειδικά για εκείνες οι οποίες έχουν παιδί μικρότερο των 3 ετών. Σε ορισμένες χώρες, όπως η Δανία και οι Κάτω Χώρες, τόσο τα ποσοστά εγγραφής σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής όσο και η συμμετοχή των γυναικών στο εργατικό δυναμικό είναι ιδιαίτερα υψηλά. Σε άλλες χώρες, όπως η Τσεχία και η Σλοβακία, βρέθηκαν τα αντίθετα αποτελέσματα. (OECD, 2017). Το 2014, κατά μέσο όρο σε όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ, το 35% των γυναικών με παιδί κάτω των 3 ετών απασχολούνταν εργασιακά. Αυτός ο αριθμός αυξάνεται σε 65% για όσους έχουν παιδιά ηλικίας 3 έως 5 ετών. Ωστόσο, στην ίδια έρευνα επισημαίνεται ο παράγοντας κόστος καθώς και η διασφάλιση της ποιότητας των υπηρεσιών προκειμένου να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη των γονέων στο σύστημα προσχολικής αγωγής (OECD, 2017). Σε αυτό το πλαίσιο, η εκπαίδευση και η φροντίδα της πρώιμης παιδικής ηλικίας αποτελεί αυξανόμενη προτεραιότητα σε πολλά κράτη μέλη της ΕΕ. Τις δύο τελευταίες δεκαετίες, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής άρχισαν να δίνουν ιδιαίτερη προσοχή στον τομέα της ΠΑ ως μέρος της εκπαιδευτικής πολιτικής. Ενώ σε ορισμένα κράτη μέλη αυτή η εστίαση είναι σχετικά νέα, σε άλλα κράτη έχει μια μακρά ιστορία. Η προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα αντιμετωπίστηκε ως εθνική αρμοδιότητα, συνεπώς παραδοσιακά προσεγγίστηκε με διάφορους τρόπους σε όλη την Ένωση, αντικατοπτρίζοντας το εθνικό θεσμικό πλαίσιο και τις προτιμήσεις (Ζαμπέτα, 1989). Παρά τη μεγάλη ετερογένεια, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής σε επίπεδο ΕΕ υποστήριξαν τις επενδύσεις στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα λόγω των δυνητικά ευεργετικών αποτελεσμάτων της.

Αυτό, για παράδειγμα, αντικατοπτρίζεται στους στόχους της Βαρκελώνης που θεσπίστηκαν το 2002, με στόχο τη στήριξη της ανάπτυξης εγκαταστάσεων παιδικής μέριμνας για μικρά παιδιά στην Ευρώπη, με σκοπό τη βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη (Mills et al., 2014). Παρά το γεγονός ότι τα ποσοστά συμμετοχής έχουν αυξηθεί, κατά μέσο όρο, ορισμένες χώρες έχουν ακόμη πολύ δρόμο να διανύσουν. Μερικά κράτη μέλη έχουν δει ακόμη και μείωση των ποσοστών συμμετοχής στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα. Σε αυτήν τη συζήτηση, ωστόσο, δεν πρέπει να παραβλεφθεί ο αντίκτυπος της πρόσφατης χρηματοοικονομικής κρίσης. Οι περικοπές των κρατικών δαπανών και οι οικονομικοί περιορισμοί στις οικογένειες επηρεάζουν την παροχή και τη συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα. (Mills et al., 2014).

1.3.1. Τα οφέλη της ένταξης σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής – βιβλιογραφική επισκόπηση

Υπάρχει εκτεταμένη ακαδημαϊκή βιβλιογραφία, που εκτείνεται πέρα από τον τομέα των κοινωνικών επιστημών, η οποία προσδιορίζει τα πιθανά οφέλη της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας. Σε αυτήν την βιβλιογραφία, επισημαίνονται μια σειρά από οφέλη σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο, από αυξημένα εκπαιδευτικά επιτεύγματα έως χαμηλότερη εγκληματικότητα, λιγότερες κοινωνικές και εκπαιδευτικές παρεμβάσεις και πιο συνεκτικές και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνίες. Έτσι, στην παρούσα ενότητα, γίνεται προσπάθεια κατανόησης των λόγων για τους οποίους είναι κρίσιμη η επένδυση στην προσχολική αγωγή και εκπαίδευση.

Είναι σημαντικό να τονιστεί εδώ ότι η βάση της βιβλιογραφίας είναι ιδιαίτερα μεγάλη για τις ΗΠΑ, ενώ σαφώς λιγότερες μελέτες έχουν επικεντρωθεί στην Ευρώπη. Ειδικά όσον αφορά τις διαχρονικές έρευνες, η βιβλιογραφία δεν είναι ιδιαίτερα πλούσια για την ΕΕ. Σε μια πρόσφατη ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, ο Van Belle (2016) αναφέρει ότι μέχρι σήμερα οι περισσότερες μελέτες που επικεντρώνονται στην ευρωπαϊκή περίπτωση παρακολουθούν άτομα έως την ηλικία των 16 ετών, κάτι που σημαίνει ότι χαρτογραφούν συγκεκριμένα τα εκπαιδευτικά αποτελέσματα. Είναι σαφές ότι οι διαχρονικές έρευνες είναι επιτακτικές για να κατανοηθούν πλήρως τα οφέλη που προκύπτουν από την προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα, ακριβώς επειδή πολλά από αυτά τα οφέλη εμφανίζονται αργότερα στη ζωή των ατόμων. Επομένως, είναι σημαντικό να παρακολουθούνται άτομα για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα. Στο ίδιο πνεύμα, η απόκτηση πληροφοριών για τον κοινωνικό αντίκτυπο της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας απαιτεί την παρακολούθηση ενός φάσματος μεταβλητών, οι οποίες από τη φύση τους είναι δύσκολο να συλληφθούν ή να ποσοτικοποιηθούν, για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Μια άλλη σημαντική παρατήρηση είναι ότι η προσχολική αγωγή έχει λάβει λιγότερη προσοχή από άλλα επίπεδα εκπαίδευσης στην ακαδημαϊκή έρευνα σε ορισμένους από τους κλάδους εκπαίδευσης.

Τα οικονομικά οφέλη της εκπαίδευσης αποτελούν αντικείμενο έρευνας εδώ και πολλά χρόνια. Από την αρχή, η σχέση μεταξύ εκπαίδευσης και ανθρώπινου κεφαλαίου, και οι αντίστοιχοι δεσμοί τους με την οικονομική απόδοση και την ανάπτυξη, έχουν λάβει μεγάλη προσοχή από την επιστημονική κοινότητα. Η ανάπτυξη και η παραγωγικότητα συνδέονται στενά με την ανταγωνιστικότητα, η οποία με τη σειρά της συνδέεται και με την εκπαίδευση (Karoly et al., 2005). Τα οικονομικά οφέλη σε

κοινωνικό επίπεδο μπορούν να θεωρηθούν ως τα χρηματικά οφέλη που συνδέονται με την επένδυση στην εκπαίδευση ή με άλλα λόγια, αντιπροσωπεύουν τις οικονομικές αποδόσεις από την επένδυση στην προσχολική αγωγή. Αυτό τα διακρίνει από τα μη νομισματικά αποτελέσματα, όπως η κοινωνική συνοχή (Wöbmann, L., & Schütz, G., 2006). Επίσης, έχουν αξιολογηθεί ευρέως τα μη χρηματικά οφέλη που συνδέονται με την εκπαίδευση και την προσχολική αγωγή. Στην πραγματικότητα, η αρχική συζήτηση σχετικά με τη σημασία της επένδυσης στην προσχολική αγωγή οφείλεται σε μεγάλο βαθμό σε μη οικονομικά επιχειρήματα σχετικά με την ανάπτυξη των παιδιών (π.χ. ετοιμότητα στο σχολείο), την ανισότητα (π.χ. η προσχολική αγωγή ως μοχλός εξισορρόπησης για τα παιδιά που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση), την κοινωνική συνοχή (ιδίως στα πλαίσια της αυξανόμενης ποικιλομορφίας) και της ένταξης (δηλ. στο πλαίσιο της αυξημένης κινητικότητας των οικογενειών και της ένταξης των προσφύγων). Μόνο από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 η προσχολική αγωγή υποστηρίχθηκε επίσης για οικονομικούς λόγους. Όπως και οι οικονομικές επιπτώσεις, τα μη οικονομικά οφέλη προκύπτουν βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, και λόγω της φύσης τους, μπορεί να είναι ακόμη πιο δύσκολο να ποσοτικοποιηθούν από τα οικονομικά οφέλη. Επιπλέον, τέτοια οφέλη δεν προστίθενται μόνο στο άτομο αλλά και στο σύνολο της κοινωνίας.

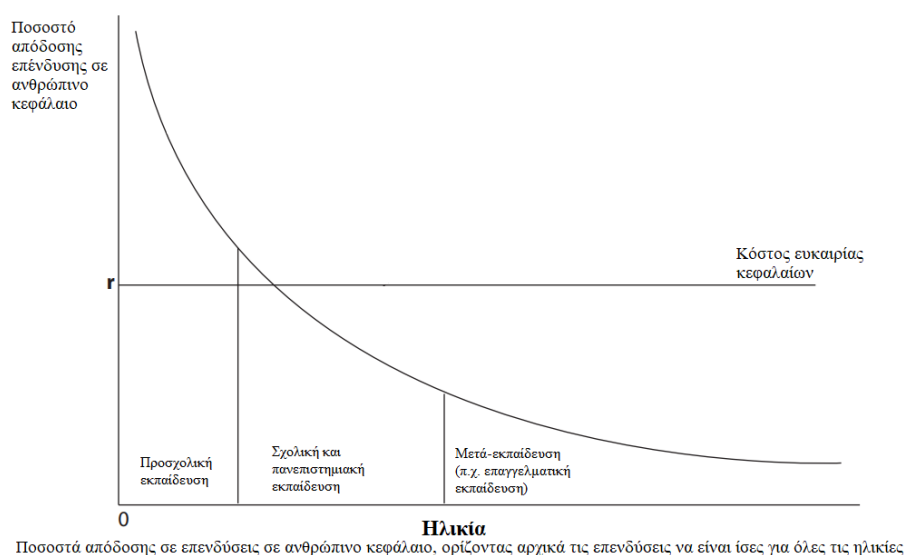
Ενώ αρχικά οι περισσότερες έρευνες επικεντρώθηκαν στις αποδόσεις της επένδυσης στην εκπαίδευση για μεγαλύτερους μαθητές, το εμβληματικό έργο του ο Heckman έστρεψε την συζήτηση στην επένδυση της προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης. Αυτή η έρευνα, ενώ βασίστηκε σε οικονομικές αρχές, διαδραματίζει επίσης σημαντικό ρόλο σε άλλους κλάδους όπως η νευροεπιστήμη, η ψυχολογία και η κοινωνιολογία, όπου υπήρχε ήδη μεγαλύτερη παράδοση αξιολόγησης της πρώιμης παιδικής ηλικίας και της ανάπτυξης των παιδιών. Ένα από τα πιο σημαντικά συμπεράσματα που προκύπτει από την έρευνα για την προσχολική αγωγή από την οικονομική προοπτική είναι ότι τα οικονομικά της προσχολικής αγωγής παρουσιάζουν ένα ακόμη επιχειρήμα για να ενθαρρύνουν τις επενδύσεις σε αυτή. (Heckman, J. J., 2011).

Μία από τις πιο μελετημένες σχέσεις, επίσης στον τομέα των οικονομικών, είναι αυτή μεταξύ της εκπαίδευσης και της οικονομικής ανάπτυξης. Στα οικονομικά, η επένδυση στην εκπαίδευση παραδοσιακά θεωρείται ως επένδυση στο «ανθρώπινο κεφάλαιο» και υποκινείται από τη συμβολή της στην οικονομική ανάπτυξη (Gillies, D., 2015). Παρά το πλήθος των πιθανών πολιτικών, υπάρχει μια αυξανόμενη βάση

κατανόησης και τεκμηρίωσης που υποδηλώνει ότι η προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα παίζει θεμελιώδη ρόλο στην οικοδόμηση ανθρώπινου κεφαλαίου (Esping-Andersen, G. 2008). Στην πραγματικότητα, πρόσφατη έρευνα έχει δείξει ότι η επένδυση στην προσχολική αγωγή είναι η πιο αποτελεσματική μορφή κρατικών δαπανών για την αύξηση του ανθρώπινου κεφαλαίου (Chevalier, A., et al, 2006). Για την περίπτωση των ΗΠΑ, ο Heckman υποστηρίζει ότι η οικονομική απόδοση της επένδυσης ανά παιδί είναι υψηλότερη για την προσχολική αγωγή σε σχέση με την απόδοση της επένδυσης που επιτεύχθηκε σε οποιαδήποτε άλλη βαθμίδα εκπαίδευσης, και μάλιστα φτάνει στο ποσοστό απόδοσης 7 %. (Heckman, J. J., 2006).

Οι αποδόσεις όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης απεικονίζονται στο γράφημα 1.

Γράφημα 1: Αποδόσεις επένδυσης όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης

Πηγή: Source: Heckman and Masterov (2004)

Το γράφημα αποκαλύπτει ότι οι αποδόσεις στην εκπαίδευση είναι υψηλότερες για επενδύσεις στην προσχολική εκπαίδευση και μειώνονται με την άνοδο σε κάθε βαθμίδα εκπαίδευσης. Επιπλέον, η επένδυση αργότερα στη ζωή του ατόμου (π.χ. εργασιακή εκπαίδευση) είναι συνήθως περισσότερο δαπανηρή (Cunha και Heckman, 2007). Στις έρευνες των Carneiro & Heckman (2003) και Heckman & Masterov (2004) επιβεβαιώνεται ότι προκύπτουν κενά δεξιοτήτων πριν από την υποχρεωτική εκπαίδευση. Σε αυτό το σημείο η προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα λειτουργεί εξισορροπητικά και αντισταθμιστικά, εισάγοντας τα μικρά παιδιά σε οργανωμένες δράσεις εκτός του οικογενειακού πλαισίου .

Στην ίδια έρευνα, τεκμηριώνεται επίσης ότι η απόδοση της επένδυσης κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού υπερβαίνει εκείνη της επένδυσης σε μετέπειτα στάδια στη ζωή του, επειδή η ανάπτυξη μιας δεξιότητας βασίζεται σε δεξιότητες που αποκτήθηκαν στην προσχολική ηλικία. Ειδικά τα πρώτα χρόνια αναπτύσσονται δεξιότητες που είναι απαραίτητες για περαιτέρω μάθηση, όπως η επιμονή ή ο αυτοέλεγχος. Τέτοιες δεξιότητες είναι σημαντικές από μόνες τους, καθώς και στην υποστήριξη της μεταγενέστερης εκπαίδευσης. Με άλλα λόγια, ορισμένα αναπτυξιακά στάδια πρέπει να επιτευχθούν στην πρώιμη παιδική ηλικία, και οι ικανότητες που αποκτήθηκαν αποτελούν απαραίτητο θεμέλιο για μεταγενέστερη επιτυχία. Από νεαρή ηλικία, τόσο οι γνωστικές όσο και οι μη γνωστικές ικανότητες πρέπει να αναπτυχθούν για να τεθούν τα θεμέλια για τη μελλοντική ανάπτυξη.

Σε έκθεση που εκπονήθηκε για την Παγκόσμια Τράπεζα, ο Fasih (2008) επιβεβαιώνει ότι η επένδυση στην προσχολική εκπαίδευση δημιουργεί υψηλές αποδόσεις και μειώνει το κόστος των εκπαιδευτικών επενδύσεων σε μεταγενέστερο στάδιο καθιστώντας τη μάθηση σε μεταγενέστερες ηλικίες πιο αποτελεσματική. Οι Mitchell et al.(2008), αναφέρουν ότι σύμφωνα το πρόγραμμα High Scope Perry τα παιδιά που έλαβαν υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας έφτασαν σε υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο, κατέγραψαν υψηλότερα ποσοστά ολοκλήρωσης του γυμνασίου (49% έναντι 39% έως 21 ετών), υψηλότερα ποσοστά αποφοίτησης από το λύκειο (66% έναντι 45% σε ηλικία 27 ετών) και περισσότερη μετά-δευτεροβάθμια εκπαίδευση (33% έναντι 28%). Για το αντίστοιχο πρόγραμμα CPC του Σικάγου, οι συγγραφείς αναφέρουν παρόμοια αποτελέσματα.(Mitchell et al., 2008).

Μαζί με τον αντίκτυπό στα εκπαιδευτικά επιτεύγματα και τη γνωστική ανάπτυξη των παιδιών, η συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα βρέθηκε επίσης να ενισχύει τη συναισθηματική, την συμπεριφορική και την κοινωνική ανάπτυξη και συμβάλλει στην ανάπτυξη των ήπιων δεξιοτήτων τους. Αυτές οι μη γνωστικές δεξιότητες και ικανότητες δεν αντικατοπτρίζονται απαραίτητα στα εκπαιδευτικά ή στα ακαδημαϊκά επιτεύγματα στη συνέχεια, όμως, μεταφράζεται σε βελτιωμένα αποτελέσματα στην αγορά εργασία (Carneiro, P. M., & Heckman, J. J., 2003).

Η προσχολική αγωγή φαίνεται ότι μπορεί να προωθήσει την ατομική παραγωγικότητα, ειδικά σε περιπτώσεις όπου οι οικογένειες των παιδιών βρίσκονται σε κατάσταση φτώχειας ή άλλες δυσμενείς περιστάσεις (Heckman, J., & Masterov, D. V. ,2004). Επιπλέον αρκετές μελέτες έχουν εντοπίσει σημαντικές και διαρκείς θετικές

συσχετίσεις της συμμετοχής στην προσχολική αγωγή και στους μισθούς (Dumas, A. & Lefranc, A. ,2010). Τέλος έχει καταγραφεί ακόμα θετική συσχέτιση μεταξύ της χρήσης των υπηρεσιών προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας και της μείωσης της παραβατικής συμπεριφοράς των χρηστών των υπηρεσιών αυτών (Hasan, A. ,2007).

Μια επιπλέον πτυχή η οποία έχει μελετηθεί σαν απότοκο της συμμετοχής στις υπηρεσίες προσχολικής αγωγής σχετίζεται με τη φτώχεια, την ανισότητα, την κοινωνική συνοχή και την ένταξη. Σε έρευνα της παγκόσμιας τράπεζας, αποδείχτηκε ότι μεγαλώνοντας σε περιβάλλον φτώχειας προκαλούνται επιζήμιες επιπτώσεις στην ανάπτυξη των παιδιών Η φτώχεια είναι ένα πολυδιάστατο πρόβλημα (Lister, R., 2013) το οποίο αναπαράγεται από γενιά σε γενιά, καθώς η έλλειψη υλικών πόρων συνδέεται άρρηκτα με διάφορες μορφές κοινωνικού και πολιτιστικού αποκλεισμού. Ο αριθμός των παιδιών που ζουν σε καταστάσεις φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού στην Ευρώπη εκτιμάται σύμφωνα με την Eurostat ότι είναι περίπου 28% και δεν μειώνεται. (Vandenbroucke, F., & Rinaldi, D. , 2015). Σε αυτές τις καταστάσεις, η προσχολική αγωγή διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο, καθώς όχι μόνο διευρύνει τις εκπαιδευτικές εμπειρίες των παιδιών και με αυτόν τον τρόπο μπορεί να μειώσει την επίδραση της γονικής εκπαίδευσης στην ανάπτυξη του παιδιού αλλά επίσης διευκολύνει την πρόσβαση στην απασχόληση και μπορεί να επηρεάσει θετικά τις φιλοδοξίες και τη συμπεριφορά των γονέων (De Mey, et al. , 2014). Επιπλέον, η κακομεταχείριση των παιδιών μειώνεται. (Karoly et al. , 2005).

Ένα άλλο σημαντικό σημείο που σχετίζεται με την υγεία και την ευεξία είναι ότι η πρώιμη παιδική ηλικία είναι ένας κρίσιμος χρόνος για τη διαμόρφωση υγιών συμπεριφορών. Όπως έχει τεκμηριωθεί στην πιο πρόσφατη έκθεση Starting Strong του ΟΟΣΑ, εάν η σπουδαιότητα της καλής διατροφής και της σωματικής δραστηριότητας διδάσκεται στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, αυτά μπορούν να σχηματίσουν υγιείς συνήθειες που τις φέρουν καθ'όλη τη διάρκεια της ζωής τους (OECD, 2017). Τέλος έχει καταγραφεί ακόμα θετική συσχέτιση μεταξύ της χρήσης των υπηρεσιών προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας και της μείωσης της παραβατικής συμπεριφοράς των χρηστών των υπηρεσιών αυτών (Hasan, A. ,2007).

1.4 Η στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στο θεσμό της προσχολικής αγωγής.

Σύμφωνα με την συνθήκη του Μάαστριχτ η ευρωπαϊκή κοινότητα έχει ως καθήκον να προωθήσει μεταξύ άλλων την κοινωνική προστασία, την αναβάθμιση του επιπέδου και της ποιότητας ζωής, την οικονομική και κοινωνική σύγκλιση (Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1992). Η προσήλωση ωστόσο των προτεραιοτήτων της Ε.Ε. στην οικονομική σύγκλιση των κρατών – μελών, είναι εμφανής και στην ανάπτυξη πρωτοβουλιών για την εναρμόνιση των πολιτικών που αφορούν στην παιδική φροντίδα και την συσχέτιση της με την απασχόληση των γονέων. Το γεγονός, όμως, αυτό αποτελεί ένδειξη απουσίας πολιτικής με επίκεντρο την κάλυψη των αναγκών των παιδιών καθώς οι όποιες δράσεις περιορίζονταν ,αρχικά τουλάχιστον στα παιδιά εκείνα των οποίων οι γονείς είναι εργαζόμενοι ή υποψήφιοι προς εργασία (Ζαμπέτα, 1998).

Από νομικής άποψης, το δικαίωμα στην εκπαίδευση και η ευημερία των παιδιών προστατεύονται από μια σειρά νόμων, κανονισμών και δεσμευτικών πράξεων που έχουν συμφωνηθεί και υπογραφεί στα πλαίσια της ΕΕ και όλες σχεδόν τις χώρες του ΟΑΣΑ. Από τα σημαντικότερα, αξίζει να αναφερθεί “Η σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού” των Ηνωμένων Εθνών το 1989 (όπως κυρώθηκε με το Νόμο 2101/1992 στην Ελλάδα) στην οποία γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στο δικαίωμα των παιδιών στην εκπαίδευση, ανεξαρτήτως ηλικίας (Παπαρρηγόπουλος, 2006), ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (ΕΕ, 2016) όπου αναγνωρίζεται η εκπαίδευση ως δικαίωμα καθώς και η 11^η αρχή του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων όπου ορίζεται το δικαίωμα όλων των παιδιών σε οικονομικά προσιτή και ποιοτική προσχολική αγωγή και φροντίδα. (ΕΕ, 2016).

Το 2002, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βαρκελώνης, αναγνωρίζοντας τα δυνητικά οφέλη της προσχολικής αγωγής για το άτομο, την κοινωνία και την οικονομία έθεσε υψηλούς στόχους σχετικά με τη διαθεσιμότητα υψηλής ποιότητας, προσιτών εγκαταστάσεων παιδικής μέριμνας για μικρά παιδιά από τη γέννηση έως την υποχρεωτική σχολική ηλικία .Οι στόχοι απαιτούσαν από τα κράτη μέλη της ΕΕ να παρέχουν φροντίδα, έως το 2010, σε τουλάχιστον 90% των παιδιών μεταξύ της ηλικίας των 3 και της υποχρεωτικής σχολικής ηλικίας, και τουλάχιστον το 33% των παιδιών κάτω των 3 ετών. (COYNCIL OF EUROPE,2002).

Το Μάρτιο του 2010 ανακοινώνοντας το πρόγραμμα “ΕΥΡΩΠΗ 2020 - Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη”, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μεταξύ άλλων, αναγνωρίζει τη σημασία της επένδυσης στην

εκπαίδευση και φροντίδα κατά την πρώιμη παιδική ηλικία με σκοπό την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού, την μείωση της πρόωρης σχολικής διαρροής και την καταπολέμηση της φτώχειας. Τέλος, προτείνει οι στόχοι της Ε.Ε. να μετατραπούν σε εθνικούς στόχους συστήνοντας ένα φάσμα δράσεων σε τομείς όπως : η καινοτομία, η ψηφιακή κοινωνία και η εκπαίδευση κατάρτιση και δια βίου μάθηση. Παράλληλα, επαναδιατυπώνονται οι στόχοι της Βαρκελώνης. (EC,2010). Οι στόχοι της Βαρκελώνης επαναδιατυπώθηκαν και στο Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για την ισότητα των Φύλων (2011-20) όπου αναγνωρίστηκε η συμβολή της επένδυσης στην προσχολική αγωγή στη μεγαλύτερη ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας. Για τη ΕΕ η ανάληψη δράσεων με σκοπό την ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και ιδιωτικής ζωής των γυναικών αποτελεί κοινωνική και μαζί οικονομική επιταγή. (EC, 2017).

Το 2013, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στα πλαίσια της σύστασης της «Επένδυση στα παιδιά. Σπάζοντας τον κύκλο της μειονεξίας», ως τμήμα της δέσμης μέτρων, πρότεινε κοινωνικές επενδύσεις φιλικές προς τα παιδιά με στόχο την αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας , την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και την προώθηση της ευημερίας τους. Η σύσταση της Επιτροπής εστιάζει ιδιαίτερα στην πρόσβαση σε οικονομικά προσιτές και ποιοτικές υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας με στόχο την άρση των ανισοτήτων από την πρώιμη ηλικία . Τέλος, υπογραμμίζεται η δυνατότητα αξιοποίησης των χρηματοδοτικών μέσων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η σημασία των συνεργασιών μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων και η καινοτομία στην χάραξη της κοινωνικής πολιτικής .(Official Journal of the European Union, 2013).

Την ίδια περίοδο ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής J.M.Barroso επισημαίνει τον κίνδυνο αύξησης της φτώχειας και του κοινωνικού και εργασιακού αποκλεισμού λόγω της οικονομικής κρίσης. Αναφέρεται στην σημασία του εκσυγχρονισμού των συστημάτων κοινωνικής πρόνοιας και της χρήσης των οικονομικών πόρων, αποτελεσματικά και στοχευμένα στα άτομα που το έχουν ανάγκη (μητέρες και παιδιά). Στο λόγο του επισημαίνει τη σημασία της επένδυσης σε ανθρώπινο κεφάλαιο από την μικρή ηλικία, καθώς αυτό συμβάλει θετικά στην ένταξη του ατόμου στην οικονομική και στην κοινωνική ζωή. Η επένδυση στην προσχολική αγωγή και φροντίδα αναγνωρίζεται ως παράδειγμα στοχευμένης πολιτικής -στην βάση των δικαιωμάτων του παιδιού-που ενισχύει την καθολικότητα και την ισότητα των ευκαιριών. Τονίζεται η συμβολή της προσχολικής αγωγής και φροντίδας στην αντιμετώπιση των κοινωνικών ανισοτήτων, την πρόληψη της πρόωρης σχολικής

εγκατάλειψης και την διευκόλυνση της κοινωνικής κινητικότητας .(Official Journal of the European Union, 2013).

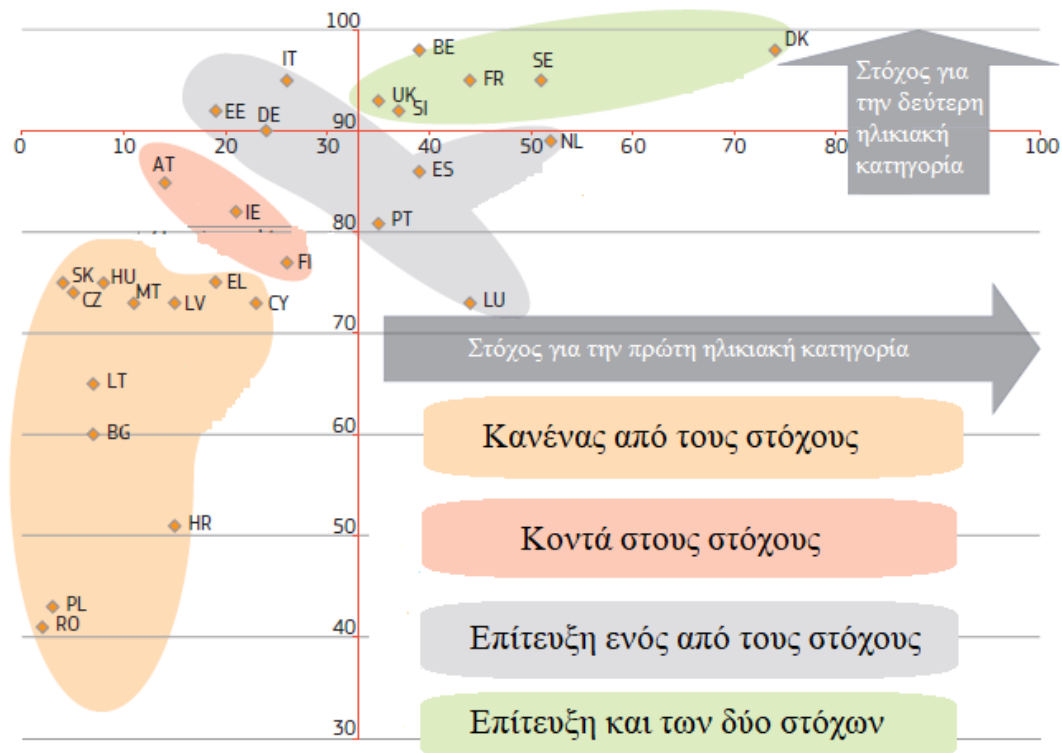
Παράλληλα, η Επιτροπή συστήνει στα κράτη μέλη να στηρίξουν τους επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται στον κοινωνικό τομέα, σύμφωνα με το πρόγραμμα δράσης για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και την Επιχειρηματικότητα 2020. Επίσης, επισημαίνει την συμβολή του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερικής Ανάπτυξης για την στήριξη της εκπαίδευσης της υγείας και των κοινωνικών υποδομών . (Official Journal of the European Union, 2013).

Από τότε και μέχρι σήμερα όλα τα σχετικά έγγραφα και οι συστάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής καλούν τα κράτη μέλη να εργαστούν ως προς την επίτευξη των στόχων της Βαρκελώνης και των στόχων της Ευρώπης 2020 για την προσχολική ηλικία (έως το 2020 τουλάχιστον το 95% των παιδιών 4 ετών έως την έναρξη της υποχρεωτικής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης να έχουν ενταχθεί σε δομές προσχολικής αγωγής) μέσω της ανάπτυξη προσιτών και ποιοτικών εγκαταστάσεων αγωγής και φροντίδας για μικρά παιδιά, για τρεις κυρίως λόγους:

- Την ενίσχυση της ένταξης των μητέρων με παιδιά στην αγορά εργασίας
- Την ανάπτυξη των ικανοτήτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας
- Την ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης των παιδιών που προέρχονται από μειονεκτούντα κοινωνικοοικονομικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα

Σχετικά με την αξιολόγηση των στόχων της Βαρκελώνης το 2013 αποδείχτηκε ότι αυτοί δεν είχαν επιτευχθεί ακόμα. Συνολικά, η έκθεση αξιολόγησης του 2013 απαριθμούσε μόνο 6 χώρες της ΕΕ που είχαν επιτύχει και τους δύο στόχους, 6 που είχαν επιτύχει έναν στόχο και άλλες 3 που ήταν κοντά στο να το επιτύχουν. Δώδεκα κράτη μέλη δεν πέτυχαν κανέναν από τους στόχους. Αυτά τα αποτελέσματα απεικονίζονται στο γράφημα παρακάτω (Γράφημα 2). Παρά το αποτέλεσμα αυτό, τα στοιχεία αποκαλύπτουν σαφώς τα γεωγραφικά πρότυπα, με τα ποσοστά εγγραφής να είναι ιδιαίτερα χαμηλά στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Σε αυτές τις χώρες, η άτυπη φροντίδα ενδέχεται να διαδραματίζει πολύ μεγαλύτερο ρόλο σε σχέση με την επίσημη προσχολική εκπαίδευση.

Γράφημα 2: Επίσημη παιδική μέριμνα ανά κατηγορία ηλικίας σε σχέση με τους στόχους της Βαρκελώνης

Πηγή: Eurostat – EU – SILC 2010-2011, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2013)

Ωστόσο, οι μέσοι όροι που χρησιμοποιούνται για τις συγκρίσεις μεταξύ των κρατών μελών μπορεί να είναι παραπλανητικοί καθώς δεν λαμβάνουν υπόψη τις ανισότητες στην πρόσβαση στα διαφορετικά κράτη μέλη. Μελέτες που βασίζονται σε ποσοτικές αναλύσεις δεδομένων και βιβλιογραφικές ανασκοπήσεις (Ζαμπέτα, Ε., 1998; Lazzari, Α., & Vandebroeck, Μ., 2012; Vandebroeck, Μ., & Lazzari, Α., 2014) δείχνουν ότι τα παιδιά από υψηλότερες κοινωνικοοικονομικές ομάδες εγγράφονται συχνότερα σε δομές προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας υψηλής ποιότητας, σε σχέση με εκείνα τα παιδιά που προέρχονται από χαμηλότερες κοινωνικοοικονομικές ομάδες. Στην πραγματικότητα, η ανισότητα στην πρόσβαση και στη χρήση των υπηρεσιών προσχολικής αγωγής είναι ο κανόνας και όχι η εξαίρεση σε χώρες της Ευρώπης και του ΟΟΣΑ (Van Lancker, W. 2013; Lancker, W. V., & Ghysels, J., 2012). Στη Δανία, την Ισλανδία και την Εσθονία, οι ανισότητες είναι μικρές και τα παιδιά από διαφορετικό κοινωνικό υπόβαθρο αντιπροσωπεύονται εξίσου στις επίσημες υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας. Σε όλες τις άλλες χώρες, τα παιδιά με λιγότερο

μορφωμένες μητέρες είναι λιγότερο πιθανό να χρησιμοποιούν επίσημες υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας από τα παιδιά των οποίων οι μητέρες έχουν υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης. Οι ανισότητες είναι μέτριες στη Σουηδία, τη Νορβηγία, τη Σλοβενία, την Κύπρο, την Ισπανία και την Ιταλία και είναι υψηλότερες σε χώρες όπως η Πολωνία, η Ρουμανία, η Βουλγαρία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ιρλανδία, η Αυστρία και η Λιθουανία (Van Lancker, W., & Ghysels, J. 2016). Ενώ αρχικά οι ανισότητες στην εγγραφή αποδόθηκαν στη γονική επιλογή, έχει πλέον καταστεί σαφές ότι είναι πολύ περισσότερο αποτέλεσμα περιβαλλοντικών περιορισμών και κοινωνικής πρόνοιας (Vandenbroeck, M., & Lazzari, A. 2014).

Σε επίπεδο πολιτικής έχει αποδειχθεί ότι οι υπηρεσίες που αποσκοπούν στην παροχή καθολικής πρόσβασης σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης (όπως αυτές στη Φινλανδία, τη Νορβηγία, τη Δανία και την Εσθονία) είναι πολύ πιο αποτελεσματικές στην προσέγγιση των μειονεκτούντων οικογενειών από τις χώρες όπου η παιδική φροντίδα στοχεύει σε αυτούς τους πληθυσμούς (όπως τα κέντρα Sure Start στην Αγγλία). Οι χώρες με καθολική παροχή όπου η προσχολική αγωγή και εκπαίδευση είναι νόμιμο δικαίωμα όλων, έχουν τα πιο ισότιμα ποσοστά εγγραφής (Moss, P., 2009). Συνολικά μόλις σε 8 ευρωπαϊκές χώρες, προσφέρεται η δυνατότητα για καθολική συμμετοχή σε υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας. Οι χώρες αυτές είναι η Δανία, η Φινλανδία, η Νορβηγία, η Εσθονία, η Σλοβενία, η Μάλτα, η Γερμανία και η Ελβετία (Κωνσταντίνου & Σταθάκης, 2017).

Όσον αφορά την οικονομική επιβάρυνση των οικογενειών από την παροχή προσχολικής αγωγής και φροντίδας, διαφέρει σημαντικά από χώρα σε χώρα αν και περίπου οι μισές χώρες της Ε.Ε. την προσφέρουν δωρεάν (EURYDICE, 2014). Στην πλειοψηφία των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι τοπικές αρχές (οι δήμοι σε αντιστοιχία με την Ελλάδα), χρηματοδοτούν τις δομές προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας, ενώ το κόστος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης επιμερίζεται μεταξύ αυτών και της κεντρικής κυβέρνησης (EURYDICE, 2014).

Ενώ η καθολική πρόσβαση είναι απαραίτητη προϋπόθεση για ισότιμη εγγραφή, δεν είναι επαρκής προϋπόθεση. Ενδεικτική είναι η περίπτωση του Βελγίου, όπου η πρόσβαση σε υπηρεσίες ολόημερης προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας είναι καθολική και δωρεάν για όλα τα παιδιά από την ηλικία των 2,5 και μετά, ωστόσο η παρουσία τους είναι άνιση. Τα παιδιά που προέρχονται από οικογένειες μειονοτήτων (π.χ. Ρομά, εθνικότητες από την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη κ.α.) απουσιάζουν συχνότερα από την δομή προσχολικής αγωγής. Πρόσφατη έρευνα αποκάλυψε ότι οι

γονείς σε αυτές τις χώρες προτιμούν να κρατούν τα παιδιά τους στο σπίτι, επειδή η προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα εστιάζει όλο και περισσότερο στην πρώιμη μάθηση (εκπαίδευση) και όχι στη φροντίδα (Van Laere, K., & Vandebroek, M., 2017). Αυτό είναι ενδεικτικό του γεγονότος ότι η ισότητα στην πρόσβαση δεν είναι μόνο θέμα προσβασιμότητας, διαθεσιμότητας και κόστους, αλλά επίσης δυνατότητας αξιοποίησης και κατανόησης των υπηρεσιών για όσους είναι χρήστες αυτών (Vandebroek, M., & Lazzari, A., 2014).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η προσχολική αγωγή στην Ελλάδα

2.1 Οι παιδικόι σταθμοί στη νεότερη Ελλάδα – σύντομη ιστορική αναδρομή

Από ιδρύσεως του ελληνικού κράτους μέσω φιλανθρωπιών και χορηγιών εθνικών ευεργετών δημιουργήθηκαν οι πρώτοι θεσμοί παιδικής προστασίας ως καταφύγιο για ορφανά, άπορα και φτωχά παιδιά. Χαρακτηρίζονται και ως και θεσμοί που συνέβαλαν στη συνοχή του νεοσύστατου ελληνικού κράτους και εθνικά ιδρύματα που συνέβαλαν στη διάδοση της ελληνικής γλώσσας. (Ζέρβα κ.α., 2008).

Το κράτος εκδηλώνει ενδιαφέρον για τα Νηπιαγωγεία το 1895 με νόμο που καθορίζει την ηλικία των παιδιών που φοιτούν σε αυτά. Το 1897 η Αικατερίνη Λασκαρίδου, ιδρύει το Διδασκαλείο και μαζί το πρώτο Νηπιαγωγείο στην Αθήνα με το όνομα «Πρότυπος Νηπιακός Κήπος». Το έργο της Αικατερίνης Λασκαρίδου συνδέθηκε με την αναβάθμιση της πνευματικής και κοινωνικής ζωής της χώρας μέσω της παροχής ποιοτικής προσχολικής αγωγής. Από το 1914 μέχρι το 1929 ψηφίζονται νόμοι που καθορίζουν τον τρόπο ίδρυσης και λειτουργίας των Νηπιαγωγείων που υπάγονται στο Υπουργείο Παιδείας. (Κοντοπούλου, 2008).

Το πλαίσιο και η ανάγκη ίδρυσης παιδικών σταθμών αναγνωρίστηκε από το κράτος αργότερα. Με το νόμο 748/19-8-1918 δημιουργείται το Υπουργείο Περιθάλψεως στο οποίο υπάγονται οι παιδικόι σταθμοί και τα νηπιαγωγεία φιλανθρωπικών ιδρυμάτων του Δήμου Αθηναίων και παιδικόι σταθμοί που ιδρύονταν από βιομηχανίες για τις εργαζόμενες μητέρες σε αυτές. Η ιδιωτική πρωτοβουλία με σκοπό την προστασία του παιδιού και της μητέρας αλλά και την προσχολική αγωγή

και φροντίδα εμφανίστηκε με την ίδρυση δύο μεγάλων ιδρυμάτων, του ΠΙΚΠΑ (Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας και Αντίληψης) και το «Μητέρα» το οποίο εξελίχθηκε και σε κέντρο εκπαίδευσης βρεφοκόμων. (Καινούργιου, 2012). Η ανάγκη εύρεσης εργασίας από τη μητέρα και οι μεταβαλλόμενες κοινωνικές συνθήκες (βιομηχανική επανάσταση, αστικοποίηση και περιθάλψη κατά την περίοδο της Κατοχής κ.λπ.) αύξησαν τη ζήτηση υπηρεσιών που παρείχαν φύλαξη και φροντίδα στα παιδιά τους. Την περίοδο 1965 – 1987 παρατηρείται αύξηση της ίδρυσης παιδικών σταθμών υπό τη διεύθυνση παιδικής προστασίας του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας. Οι διαφορετικοί σκοποί και οι διαφορετικές ανάγκες λειτουργίας των σταθμών δημιούργησαν κενά στο οργανωτικό και στο νομικό τους πλαίσιο. (Ζαμπέτα, 1989).

Ο κανονισμός λειτουργίας του 1988 ορίζει ως σκοπό του παιδικού σταθμού την ημερήσια διατροφή και διαπαιδαγώγηση των νηπίων των οποίων οι γονείς εργάζονται ή έχουν σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα. Αναγνωρίζεται δηλαδή, ο προνοιακός και συνάμα παιδαγωγικός χαρακτήρας του. (ΦΕΚ 546/Β, 1988). Αξίζει να σημειωθεί η προσπάθεια ενοποίηση της προσχολικής αγωγής. Συγκεκριμένα, με το Ν 1566/1985 ιδρύονται τα παιδικά κέντρα για παιδιά ηλικίας 0-6 ετών ως συνδυασμός της λειτουργίας των παιδικών σταθμών και των νηπιαγωγείων τα οποία μπορούν να λειτουργούν είτε ανεξάρτητα είτε μέσα σε παιδικά κέντρα. Η διεύθυνση των παιδικών κέντρων και η λειτουργία τους ήταν αρμοδιότητα του υπουργείου Υγείας Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Παράλληλα, τα νηπιαγωγεία καθώς και το προσωπικό των νηπιαγωγείων που λειτουργούσε εντός των παιδικών κέντρων ανήκαν στην αρμοδιότητα του υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (Καινούργιου, 2012). Η ίδρυση των παιδικών κέντρων ουσιαστικά δεν εφαρμόστηκε καθώς δεν έτυχε της νομιμοποίησης στη συνείδηση των νηπιαγωγών, οπότε το σύστημα παρέμενε διχοτομημένο.

Ο κανονισμός του 2002 και ενώ οι παιδικοί σταθμοί έχουν περάσει στη δικαιοδοσία των δήμων (υπό την εποπτεία του Υπουργείου Εσωτερικών) εισάγει στους σκοπούς του την ψυχοσωματική εξέλιξη των νηπίων και την ολόπλευρη ανάπτυξή τους μέσω της παροχής ενιαίας προσχολικής αγωγής με τα πλέον σύγχρονα επιστημονικά δεδομένα. (ΦΕΚ 497/22-4-2002). Το 2009 ανατέθηκε στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών η εκπόνηση Προγράμματος Δραστηριοτήτων για τους παιδικούς σταθμούς, το οποίο ποτέ δε διανεμήθηκε επίσημα και ουσιαστικά δεν εφαρμόστηκε. Το 2011 στα πλαίσια του Ν 3852/2010 (Πρόγραμμα Καλλικράτης) με

τη διεύρυνση των δήμων, οι παιδικοί σταθμοί εντάχθηκαν σε διευρυμένα Νομικά Πρόσωπα Δημόσιου Δικαίου μαζί με ετερόκλητες μονάδες όπως ΚΑΠΗ, ΚΗΦΗ κ.λπ. Ο νέος πρότυπος κανονισμός λειτουργίας των παιδικών σταθμών του 2017 προβλέπει δικαίωμα εγγραφής για όλα τα παιδιά και τονίζεται ο εκπαιδευτικός και κοινωνικός τους ρόλος (ΦΕΚ 4249/Β/5-12-2017).

2.2 Αρμόδιοι φορείς

Μια σειρά κοινωνικών και οικονομικών αλλαγών έλαβαν χώρα στην Ελλάδα κατά τα τελευταία 50 χρόνια. Η χαλάρωση των οικογενειακών δεσμών, η αύξηση του ηλικιακού χάσματος μεταξύ γονέων και παιδιών, ο αυξημένος αριθμός διαζυγίων που οδήγησε σε αλλαγή του κλασικού οικογενειακού μοντέλου, ο ολοένα και αυξανόμενος αριθμός μονογονεϊκών οικογενειών, η αλλαγές στις αξίες, η έντονη αστικοποίηση, η μετανάστευση προς άλλες χώρες καθώς και η αυξημένη προσέλευση μεταναστών κυρίως από γειτονικές χώρες από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 ήταν ορισμένοι από τους παράγοντες που οδήγησαν στην προοδευτική αλλαγή της εκπαιδευτικής πολιτικής κατά τα τελευταία χρόνια (Bagavos, 2005). Αυτές οι μεταβολές, δημιούργησαν νέες απαιτήσεις όσον αφορά την παροχή προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης και οδήγησαν στο σημερινό μοντέλο, παρόλο που δεν θεωρείται ότι καλύπτει ικανοποιητικά την ζήτηση για τις υπηρεσίες αυτές.

Έτσι, όπως ήδη αναφέρθηκε, στην Ελλάδα, η προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα χαρακτηρίζεται από ένα μοντέλο διαίρεσης το οποίο ωστόσο συναντάται και σε άλλες χώρες και προσφέρεται σε δύο παράλληλες και διακριτές δομές (Eurydice: Greece, 2019; Ζαμπέτα, 1998):

- Τα εποπτευόμενα από το Υπουργείο Παιδείας δημόσια και ιδιωτικά νηπιαγωγεία, τα οποία αποτελούν μέρος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Σκοπός του νηπιαγωγείου είναι να βοηθήσει τα νήπια να αναπτυχθούν σωματικά, συναισθηματικά, νοητικά και κοινωνικά (Ν. 1566/85). Εφαρμόζεται αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών, το οποίο αναφέρεται στην ανάπτυξη δραστηριοτήτων από τις γνωστικές περιοχές: γλώσσα, μαθηματικά, μελέτη περιβάλλοντος, δημιουργία και έκφραση, πληροφορική. Διδάσκουν νηπιαγωγοί πανεπιστημιακής εκπαίδευσης. Από το 2006 η φοίτηση στο νηπιαγωγείο έγινε υποχρεωτική για παιδιά από 5 ετών (ΦΕΚ 272/21-12-2006),

ενώ το 2018 μετά από σταδιακή ένταξη, ξεκίνησε η καθολική εφαρμογή της υποχρεωτικής δίχρονης προσχολικής εκπαίδευσης για όλα τα παιδιά από 4 ετών. (Νόμος 4521/2018 - ΦΕΚ 38/Α/2-3-2018)

- Οι εποπτευόμενοι από το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης δημόσιοι και ιδιωτικοί βρεφονηπιακοί και Παιδικοί Σταθμοί. Οι δημοτικοί παιδικοί σταθμοί υπάγονται επιπλέον στην εποπτεία του Υπουργείου Εσωτερικών. Οι στόχοι των δημοτικών και των ιδιωτικών παιδικών σταθμών καθορίζονται από Υπουργικές Αποφάσεις (Πρότυπος Κανονισμός Λειτουργίας Βρεφονηπιακών και Παιδικών Σταθμών, ΦΕΚ 4249/Β/5-12-2017). Στους παιδικούς σταθμούς δεν προβλέπονται υποχρεωτικά αναλυτικά προγράμματα σπουδών, σε αναντιστοιχία με ό,τι εφαρμόζεται στα νηπιαγωγεία. Ωστόσο, προγράμματα δραστηριοτήτων μπορεί να εφαρμόζονται με πρωτοβουλία των ίδιων των μονάδων των δημοτικών ή των ιδιωτικών παιδικών σταθμών. Καθώς δεν προβλέπεται επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα δραστηριοτήτων για τους παιδικούς σταθμούς δεν προβλέπεται και θεσμός εποπτείας, με αποτέλεσμα τα όποια προγράμματα εφαρμόζονται να μην υποστηρίζονται και να μην εποπτεύονται κατάλληλα. Το ημερήσιο πρόγραμμα εκπαίδευσης και φροντίδας μπορεί να διεκπεραιώνεται από νηπιαγωγούς, βρεφονηπιοκόμους, βοηθούς βρεφονηπιοκόμους, ακόμα και κοινωνικούς λειτουργούς ή νοσηλευτές. Παρέχεται διατροφή. (Ρέντζου, 2011).

Παρατηρούμε πως οι θεσμοί προσχολικής αγωγής στην Ελλάδα πορεύονται παράλληλα, χωρίς κοινό σχεδιασμό, λειτουργία και οργάνωση. Η συγκεχυμένη κατάσταση που επικρατεί γίνεται εμφανής αν σκεφτεί κάποιος πως μέχρι το 2006 η φοίτηση τόσο στους παιδικούς σταθμούς όσο και στα νηπιαγωγεία ήταν **προαιρετική**. Οι βρεφονηπιακοί σταθμοί κάλυπταν τις ηλικίες 0-6 ετών, οι παιδικοί σταθμοί τις ηλικίες 2,5 – 6 και τα νηπιαγωγεία τις ηλικίες 4-6 (νήπια, προνήπια). Ο γονέας επέλεγε τη δομή που θα εγγράψει το παιδί του. Προϋπόθεση ήταν να υπάρχει κενή θέση για τα προνήπια στα νηπιαγωγεία και η μητέρα να εργάζεται, για τους παιδικούς σταθμούς. Έτσι, παιδιά της ίδιας ηλικιακής ομάδας (4-6 ετών) είχαν διαφορετικές προσλαμβάνουσες και εντάσσονταν σε διαφορετικά θεσμικά, οργανωτικά και λειτουργικά πλαίσια με μόνο κριτήριο τη γονική επιλογή.

Πλέον, με το νόμο 3518, άρθρο 73,(ΦΕΚ 272/ Α/2006) , η φοίτηση στα νηπιαγωγεία για την ηλικία 5-6 έγινε **υποχρεωτική**. Από το 2008 (μετά από μία προπαρασκευαστική περίοδο) οι παιδικοί σταθμοί απαγορεύεται να εγγράφουν παιδιά ηλικίας νηπιαγωγείου. Η φοίτηση στα νηπιαγωγεία για τα νήπια που συμπληρώνουν την ηλικία τεσσάρων (4) ετών, έγινε υποχρεωτική σταδιακά, από το σχολικό έτος 2018-2019 και μέχρι το 2021 όπου πρέπει πια να εφαρμόζεται σε όλη την επικράτεια. (**δίχρονη υποχρεωτική** προσχολική αγωγή). Από την επόμενη σχολική χρονιά οι παιδικοί σταθμοί θα καλύπτουν μόνο τις ηλικίες 2,5-4 ετών και οι βρεφονηπιακοί 0-4.

2.3 Οργάνωση και λειτουργία των παιδικών σταθμών

Η λειτουργία των δημοτικών βρεφικών, βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών διέπεται από τον «Πρότυπο Κανονισμό Λειτουργίας Δημοτικών Παιδικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών» (Κοινή Υπουργική Απόφαση 41087/29-11-2017). Βάσει αυτού, οι βρεφικοί, βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί είναι χώροι αγωγής και ασφαλούς διαμονής για παιδιά προσχολικής ηλικίας.

Σύμφωνα με τον πρότυπο κανονισμό λειτουργίας τους ο σκοπός των βρεφικών, βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών είναι τόσο προνοιακός όσο και παιδαγωγικός. Συγκεκριμένα προβλέπεται ότι οι παιδικοί σταθμοί οφείλουν :

- *Να παρέχουν ενιαία προσχολική αγωγή σύμφωνα με τα πλέον σύγχρονα επιστημονικά δεδομένα.*
- *Να βοηθούν τα παιδιά να αναπτυχθούν ολόπλευρα, σωματικά, νοητικά συναισθηματικά και κοινωνικά.*
- *Να εξαλείφουν κατά το δυνατό, τις διαφορές που τυχόν προκύπτουν από το πολιτιστικό, οικονομικό και μορφωτικό επίπεδο των γονιών τους.*
- *Να εξυπηρετούν τους γονείς και παράλληλα να τους ευαισθητοποιούν πάνω σε θέματα σύγχρονης παιδαγωγικής και ψυχολογίας.*
- *Να βοηθούν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας στην ομαλή μετάβασή τους από το οικογενειακό στο σχολικό περιβάλλον.*
- *Να παρέχουν ημερήσια διατροφή και φροντίδα στα παιδιά που φιλοξενούν τηρώντας τους κανόνες υγιεινής και ασφάλειας. (ΦΕΚ 4249/Β/5-12-2017 : 55989).*

Σύμφωνα με τον Πρότυπο Κανονισμό λειτουργίας τους δικαίωμα εγγραφής στους παιδικούς σταθμούς έχουν όλα τα παιδιά -εφόσον υπάρχουν θέσεις. Επιλέγονται κατά προτεραιότητα παιδιά εργαζόμενων και άνεργων γονέων και παιδιά προερχόμενα από ασθενή κοινωνικοοικονομικά περιβάλλοντα. Τα εγγραφόμενα παιδιά προέρχονται κυρίως από την περιοχή του Δήμου στον οποίο κατοικούν χωρίς να αποκλείεται η δυνατότητα εγγραφής παιδιού που διαμένει σε όμορο δήμο, προς εξυπηρέτηση των γονέων. (Πρότυπος Κανονισμός Λειτουργίας Δημοτικών Παιδικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών, ΦΕΚ 4249/Β/2017)

Τα διοικητικά συμβούλια των νομικών προσώπων ή του δημοτικού συμβουλίου του δήμου σε περίπτωση που ο σταθμός ανήκει στο δήμο, δύνανται να συντάξουν εσωτερικούς κανονισμούς λειτουργίας του πρότυπου κανονισμού λειτουργίας. Οι αιτήσεις εγγραφών μοριοδοτούνται βάση των εσωτερικών κανονισμών λειτουργίας που ορίζουν τα κριτήρια επιλογής. Τα κριτήρια είναι κατά κύριο λόγο οικονομικά, κοινωνικά και επαγγελματικά. Προβλέπεται γεωγραφικός περιορισμός με βάση τη διεύθυνση κατοικίας του παιδιού καθώς οι παιδικοί σταθμοί καλύπτουν περιοχές συγκεκριμένης εμβέλειας.

Σε σχετικό άρθρο του κανονισμού λειτουργίας ορίζεται το ημερήσιο πρόγραμμα στο οποίο περιλαμβάνονται οι ώρες προσέλευσης και αποχώρησης, ώρες φαγητού και ανάπαυσης καθώς και ώρες προγραμματισμένων εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων και ελεύθερης απασχόλησης των παιδιών. Αξιολόγηση της προόδου παιδιών ηλικίας κάτω των 4 ετών δεν πραγματοποιείται στη χώρα μας. Στα βρέφη και στα νήπια παρέχεται ποιοτική και ποσοτική τροφή (πρωινό, μεσημεριανό, φρούτο) με διαιτολόγιο σύμφωνο με σύγχρονες παιδιατρικές απόψεις για την υγιεινή διατροφή των παιδιών.

Η λειτουργία των παιδικών σταθμών ορίζεται από 7:00-16:00, ενώ διακόπτει τη λειτουργία του μόνο τον Αύγουστο και από τις 24 -12 έως την 5^η κάθε έτους καθώς και από τη Μεγάλη Πέμπτη μέχρι και την Κυριακή του Θωμά. Παρατηρούμε πως έχει πιο διευρυμένο πρόγραμμα και ωράριο λειτουργίας σε σχέση με τα νηπιαγωγεία. Από τα παραπάνω γίνεται σαφής ο εκπαιδευτικός ρόλος και χαρακτήρας του παιδικού σταθμού παράλληλα με τη φροντίδα των νηπίων και την εξυπηρέτηση των εργαζόμενων γονέων. Ο ρόλος του δηλαδή είναι πολυδιάστατος και πολυπαραγοντικός.

Οι παιδικοί και βρεφονηπιακοί σταθμοί διοικούνται από 15 μελές διοικητικό συμβούλιο με ενισχυμένες τις αρμοδιότητες του προέδρου. Στο συμβούλιο αυτό συμμετέχει και ένας εκπρόσωπος εργαζομένων, ενώ μέχρι το 2011 συμμετείχε και ένας

εκπρόσωπος γονέων. Το διοικητικό συμβούλιο επιβάλλει οικονομική εισφορά (τροφεία στους γονείς των φιλοξενούμενων παιδιών) με οικονομικά και κοινωνικά κριτήρια. Στην αρμοδιότητα των Δήμων εντάσσεται, μεταξύ άλλων, η χορήγηση άδειας ίδρυσης και λειτουργίας δημοτικών και ιδιωτικών βρεφικών, βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών. Με σχετικά άρθρα ορίζεται το προσωπικό και τα καθήκοντά του. Σύμφωνα με τον κανονισμό λειτουργίας στους παιδικούς μπορούν να υπηρετεί εκπαιδευτικό προσωπικό (νηπιαγωγοί, βρεφονηπιοκόμοι) και βοηθητικό προσωπικό (μάγειρας, βοηθός μάγειρα και καθαρίστρια). Επίσης, προβλέπεται η συνεργασία με εξωτερικούς συνεργάτες, όπως παιδίατρος, κοινωνικός λειτουργός, ψυχολόγος κ.λπ. Επίσης, μπορεί να υπηρετεί οδηγός σχολικού λεωφορείου, αν προσφέρονται υπηρεσίες μεταφοράς παιδιών.

Ο κανονισμός λειτουργίας ρυθμίζει τις άδειες του προσωπικού στις οποίες προβλέπονται ειδικές άδειες επιμόρφωσης.

Σχετικά με τη συγκρότηση τμημάτων και την αναλογία παιδαγωγικού προσωπικού και παιδιών προβλέπεται:

A) σε κάθε βρεφικό τμήμα θα πρέπει να απασχολούνται δύο παιδαγωγοί και ένας βοηθός για έως 12 φιλοξενούμενα βρέφη.

B) σε κάθε παιδικό τμήμα ένας παιδαγωγός και ένας ή μία βοηθός για έως 25 φιλοξενούμενα νήπια.

Ο προϊστάμενος του παιδικού σταθμού ενημερώνει:

A) το μητρώο των βρεφών και νηπίων

B) το φάκελο υγείας των βρεφών – νηπίων

Γ) το βιβλίο παρουσίας

Δ) το βιβλίο συμβάντων και

Ε) το ημερήσιο παρουσιολόγιο προσωπικού

Ο προϊστάμενος του παιδικού σταθμού είναι υπεύθυνος για τη εύρυθμη λειτουργία του παιδικού σταθμού, επιτηρεί το προσωπικό για τη σωστή τήρηση των καθηκόντων του και ενημερώνει εγγράφως το γραφείο διεύθυνσης του νομικού προσώπου για οποιοδήποτε πρόβλημα παρουσιαστεί.

Συμπερασματικά, οι παιδικοί σταθμοί βρίσκονται εκτός του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, υπό την εποπτεία των δήμων και του υπουργείου Εσωτερικών. Η οργανωτική τους δομή, η φιλοσοφία τους, ο τρόπος της διοίκησής τους, ακόμη και η εκπαίδευση του προσωπικού τους είναι εντελώς διαφορετικά από των νηπιαγωγείων. Σύμφωνα με το Νικολαΐδη (2017:5) «τα αίτια αυτού του διαχωρισμού

παραπέμπουν σε παθογένειες εξαιρετικά οικείες στην ελληνική δημόσια διοίκηση: Στη δυσκολία προσαρμογής σε διεθνείς τάσεις και στην σύγκρουση μικροσυμφερόντων η οποία πολλές φορές αποβαίνει εις βάρος του κοινού οφέλους » .

Ωστόσο, ακριβώς επειδή οι παιδικοί σταθμοί βρίσκονται εκτός του εκπαιδευτικού συστήματος, αποτελούν τον μόνο θεσμό που συνδέεται με την αγωγή στην οποία εφαρμόζεται το σύστημα των κουπονιών εκπαίδευσης (voucher). Από το 2009, αξιοποιώντας πόρους του ΕΣΠΑ, κάθε χρόνο οι γονείς που επιλέγονται κυρίως με εισοδηματικά και κοινωνικά κριτήρια, λαμβάνουν ειδικό κουπόνι (voucher). Οι δικαιούχοι γονείς μπορούν να εξαργυρώσουν αντί διδάκτρων το κουπόνι τους σε όποιον συμβεβλημένο παιδικό σταθμό επιλέξουν, δημόσιο ή ιδιωτικό.

2.3.1. Ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης

Καθ' όλη την διάρκεια της ιστορία της προσχολικής αγωγής στην Ελλάδα, η οποία ξεκινάει οργανωμένα από το κράτος με τις πρώτες προσπάθειες του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας στις αρχές του 1920, υπάρχει μια διαρκής σύγκυση σχετικά με τις εμπλεκόμενες δομές και τα αντίστοιχα προγράμματα που ακολουθούνται (Καλλιγιά, 1990). Η σύγκυση αυτή, η οποία παρουσιάζεται, είχε ως φυσικό επακόλουθο την εμφάνιση μεγάλων διοικητικών κενών και προβλημάτων τα οποία ταλάνιζαν επί δεκαετίες τον τομέα της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας. Το Ελληνικό κράτος αμφιταλαντευόταν ανάμεσα στην μέριμνα και την εκπαίδευση των παιδιών προσχολικής ηλικίας.

Η στιγμή ορόσημο στο χώρο της προσχολικής αγωγής καταγράφεται κατά το 1994 όπου οι παιδικοί σταθμοί περνούν δια νόμου στις κοινωνικές παροχές των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης. Ωστόσο, έως και το 2001 υπάρχει διχοτόμηση των αρμοδιοτήτων μεταξύ της κεντρικής κυβέρνησης (Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας) και της τοπικής αυτοδιοίκησης. Κατά το έτος 2002, οι αρμοδιότητες για τους παιδικούς σταθμούς και κατ' επέκταση για την προσχολική αγωγή και φροντίδα περνάει τόσο τυπικά όσο και ουσιαστικά στην αποκλειστική εποπτεία των δήμων (Παπαπροκοπίου, 2003).

Με την οριστική μετάβαση των αρμοδιοτήτων των παιδικών σταθμών στους δήμους το 2002, δεν κατέστη δυνατόν να επιλυθούν όλα τα προβλήματα που χρόνιζαν επί δεκαετίες. Καταρχήν, δεν κατέστη εφικτή η άμεση αλλαγή της κουλτούρας η οποία

αντιλαμβανόταν τους βρεφικούς και παιδικούς σταθμούς ως δομές πρόνοιας και όχι ως δομές αγωγής και εκπαίδευσης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, κάτι που ενισχύει το γεγονός της μη ένταξή τους στις δομές του Υπουργείου Παιδείας.

Επίσης, ένα άλλο πρόβλημα στο οποίο βρέθηκε αντιμέτωπος ο χώρος της προσχολικής αγωγής, ήταν οι μειωμένες κρατικές επιχορηγήσεις. Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων, οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης υποχρεώθηκαν να δημιουργήσουν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.) τα οποία θα παρέχουν προσχολική αγωγή. Οι αλλαγές συνεχίζονται το 2011 καθώς με το πρόγραμμα Καλλικράτης (Ν.3852/2010) αλλάζουν οι θεσμοθετημένοι φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης και κατά συνέπεια, καταργούνται ή συγχωνεύονται και τα νομικά τους πρόσωπα τα οποία έως τότε είχαν την αρμοδιότητα για την παροχή προσχολικής αγωγής. Τα συνενωμένα Ν.Π.Δ.Δ. συγκεντρώνουν πλέον διευρυμένες δραστηριότητες (παιδικοί σταθμοί, ΚΑΠΗ, κ.α.) και ο κοινός προϋπολογισμός δρα αρνητικά καθώς όπως ήταν λογικό μερικοί τομείς τείνουν να λειτουργούν εις βάρος των υπολοίπων. (Κωνσταντίνου κ ά., 2016).

Επιπλέον, η οικονομική κρίση συνέβαλε στη μείωση των πόρων προς την τοπική αυτοδιοίκηση. Τα νομικά πρόσωπα στα οποία εντάχθηκαν οι παιδικοί σταθμοί ήρθαν αντιμέτωπα με περιορισμένα χρηματικά αποθέματα αλλά και με έλλειψη σε κτίρια και έμπυχο προσωπικό (παιδαγωγοί και βοηθητικό προσωπικό). Αντίθετα, οι παιδικοί σταθμοί αναγκάστηκαν με μειωμένους πόρους να εξυπηρετήσουν περισσότερα παιδιά και οικογένειες, καθώς πολλοί άνεργοι αλλά και σκληρά εργαζόμενοι γονείς, που προσπαθούσαν να διατηρήσουν την εργασία τους, αναζητούσαν θέσεις σε αυτούς για τα παιδιά τους (Κωνσταντίνου κ ά., 2015).

Το μεγάλο εύρος που καλύπτουν οι παιδικοί σταθμοί τόσο ως προς την ηλικία των παιδιών που εξυπηρετούν όσο και ως προς τις υπηρεσίες που προσφέρουν (διατροφή, υγιεινή, ασφάλεια, εκπαίδευση) καθιστούν τις δομές αυτές πολύπλοκες και πολυδάπανες (Κωνσταντίνου, Σταθάκης, 2016). Το Δεκέμβριο του 2015 ο πρόεδρος της Κ.Ε.Δ.Ε. αναγνωρίζει πως *«η δύσκολη οικονομική συγκυρία επιβάλλει σε όλους τους Δήμους να αναζητήσουν εναλλακτικές ή συμπληρωματικές λύσεις χρηματοδότησης. Το ΕΣΠΑ της περιόδου 2014-2020 αποτελεί μια τέτοια λύση»*. (ΕΕΤΑΑ, 2015:7).

Για τις εναλλακτικές μορφές χρηματοδότησης της προσχολικής αγωγής θα αναφερθούμε σε επόμενο κεφάλαιο.(κουπόνια εκπαίδευσης). Η εύρυθμη λειτουργία

των παιδικών σταθμών υποσκάπτεται από την υποχρηματοδότηση των ΟΤΑ αλλά και από την έλλειψη κεντρικής μέριμνας καθώς τα προβλήματα των Π.Σ. στην ουσία, αφορούν τόσο την τοπική αυτοδιοίκηση όσο και το εθνικό σύστημα παιδείας. Οι Κωνσταντίνου και άλλοι (2015) προτείνουν τη δημιουργία ενιαίου συστήματος παροχής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και φροντίδας και τον ορισμό μηχανισμού ελέγχου της ποιότητας των υπηρεσιών που προσφέρουν.

Ο ΟΟΣΑ έχει διαχρονικά εκφράσει την άποψή του για αποκέντρωση και ενιαιοποίηση της Προσχολικής αγωγής (0-6 ετών). Στην Ελλάδα, τη θέση αυτή αντιμάχεται ο εκπαιδευτικός κόσμος και ιδιαίτερα το Συνδικαλιστικό όργανο των Νηπιαγωγών (Συντονιστικό Νηπιαγωγών, 2018). Υποστηρίζει πως η Τοπική αυτοδιοίκηση δε θα πρέπει να συνδέεται με την εκπαιδευτική πολιτική και πως δε θα πρέπει η Προσχολική αγωγή να γίνει αντικείμενο προς εκμετάλλευση από τους Δήμους και τους ιδιωτικούς φορείς. Εκφράζεται η ανησυχία να μεταφερθεί η ευθύνη για τα νηπιαγωγεία σε άλλο Υπουργείο (από το Υπουργείο Παιδείας που ανήκει σήμερα) και να χάσει η Προσχολική Αγωγή το δημόσιο και δωρεάν χαρακτήρα της. Παράλληλα, οι νηπιαγωγοί εκφράζουν τις ανησυχίες του κλάδου στο ενδεχόμενο καταστρατήγησης των επαγγελματικών τους δικαιωμάτων, ενώ θεωρούν μεγάλη νίκη του κλάδου την θεσμοθέτηση της δίχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης στο νηπιαγωγείο. Το γεγονός αυτό προκάλεσε τις αντιδράσεις της Κεντρικής Ένωσης Δήμων Ελλάδας και του Πανελληνίου Συνδέσμου Βρεφονηπιοκόμων Ελλάδας καθώς θεωρούσαν πως με αυτό το μέτρο κινδύνευαν θέσεις εργασίας του κλάδου τους.

Η Κ.Ε.Δ.Ε. από το 2017 έχει υποβάλει προτάσεις και τάσσεται υπέρ της αποκέντρωσης και της ενιαίας προσχολικής αγωγής (0-6 ετών) υπό την ευθύνη και την εποπτεία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, όπως γίνεται σε πολλές χώρες της ΕΕ. Προτείνει τη διοικητική μεταφορά των νηπιαγωγείων στους δήμους, τη λειτουργία νηπιακών τμημάτων εντός των παιδικών σταθμών (κατά το πρότυπο των παιδικών κέντρων) και την ίδρυση νέων, δημοτικών πια, Νηπιαγωγείων υπό την εποπτεία των Περιφερειακών Διευθύνσεων Εκπαίδευσης. Προτείνει τα λειτουργικά έξοδα να μοιράζονται το Υπουργείο Παιδείας και η εταιρία Κτιριακές Υποδομές. Προτείνει επίσης την αξιοποίηση ευρωπαϊκών προγραμμάτων και την οικονομική συμμετοχή των γονέων. (Κ.Ε.Δ.Ε., 2017). Υπέρ της ενιαίας προσχολικής αγωγής τάσσεται και ο χώρος των ιδιωτικών παιδικών σταθμών τονίζοντας πως σε χώρες με σύστημα δύο βαθμίδων μπορούν να δημιουργηθούν ζητήματα που σχετίζονται με το θεσμικό πλαίσιο ,τους

στόχους, τη χρηματοδότηση ,το προσωπικό κλπ.
(<https://www.ipaidia.gr/paideia/paidikoi-stathmoi-ta-simantikotera-provlimata-pou-antimetopizoun>, 2020).

2.4 Οι παιδικοί σταθμοί του Δήμου Κορινθίων

Οι δημοτικοί παιδικοί σταθμοί του Δήμου Κορινθίων ανήκουν στο νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου με την επωνυμία «Κέντρο Κοινωνικής Πολιτικής Δήμου Κορινθίων» (στο εξής ΚΚΠ ΔΚ). Σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα του το ΚΚΠΔΚ συστάθηκε σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 166/2011 απόφαση του δημοτικού συμβουλίου Δήμου Κορινθίων η οποία δημοσιεύτηκε στο υπ' αριθμ. 1314/TB/16/06/2011 σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου 3852/2010 (Καλλικράτης). Προέκυψε από τη συγχώνευση του ΝΠΔΔ Οργανισμός Βρεφονηπιακών και Παιδικών Σταθμών Δήμου Κορινθίων και όλων των ΚΑΠΗ των τέως Δήμων Κορινθίων, Άσσου, Λεχαιού, Σαρωνικού, Σολυγείας και Τενέας. Επίσης ανέλαβε ως διάδοχος φορέας τα κοινωνικά χρηματοδοτούμενα προγράμματα του Δήμου Κορινθίων και συγκεκριμένα τα προγράμματα:

A) Βοήθεια στο σπίτι

B) Κέντρο Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων (ΚΗΦΗ)

Γ) Το ευρωπαϊκό χρηματοδοτούμενο πρόγραμμα «Εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής» του πρώην Οργανισμού Βρεφονηπιακών και Παιδικών Σταθμών Δήμου Κορινθίων.

Σκοπό αποτελεί η άσκηση κοινωνικής πολιτικής, μέριμνας και αλληλεγγύης.

Οι υπηρεσίες νομικού προσώπου λειτουργούν σε επίπεδο διεύθυνσης και τμημάτων.

Συγκεκριμένα:

A) αυτοτελές γραφείο διοίκησης

B) διεύθυνση του Κέντρου Κοινωνικής Πολιτικής που περιλαμβάνει τις παρακάτω διοικητικές ενότητες: 1. Τμήμα διοικητικών υπηρεσιών και 2. Υπηρεσίες κοινωνικής προστασίας αλληλεγγύης και παιδείας στις οποίες ανήκουν τα 9 τμήματα παιδικής φροντίδας και παιδείας των παιδικών και βρεφονηπιακών σταθμών. (επίσημη ιστοσελίδα ΚΚΠ ΔΚ, ΟΕΥ ΚΚΠ ΔΚ).

Εντός της πόλης της Κορίνθου ανήκουν τα τμήματα παιδικής φροντίδας και παιδείας των Α', Β', Γ' και Δ' παιδικών σταθμών. Οι Α' και Β' δημοτικοί σταθμοί περιλαμβάνουν και βρεφικά τμήματα και βρίσκονται σε συνοικίες μακριά από το κέντρο της πόλης (Καλλιθέα και Συνοικισμός Κορίνθου). Οι Γ' και Δ' παιδικοί σταθμοί

περιλαμβάνουν μόνο παιδικά τμήματα και βρίσκονται στο κέντρο της πόλης. Τα υπόλοιπα 5 τμήματα παιδικής φροντίδας και παιδείας βρίσκονται σε δημοτικά διαμερίσματα του διευρυμένου Δήμου και συγκεκριμένα: ο Ε΄ παιδικός σταθμός στην Αρχαία Κόρινθο, ο ΣΤ΄ στα Εξαμίλια, ο Ζ΄ στο Περιγιάλι (πρώην δήμος Άσσου-Λεχαίου), ο Η΄ στο Χιλιομόδι (πρώην δήμος Τενέας) και ο Θ΄ στο Γαλατάκι (πρώην δήμος Σαρωνικού). Από τους παιδικούς σταθμούς που βρίσκονται σε δημοτικά διαμερίσματα μόνο στον Η΄ παιδικό σταθμό Χιλιομοδίου (πρώην Δήμος Τενέας) λειτουργεί βρεφικό τμήμα που εξυπηρετεί την ευρύτερη περιοχή.

Αξιίζει να σημειωθεί ότι οι παιδικοί σταθμοί των δημοτικών διαμερισμάτων ιδρύθηκαν όλοι μετά το 2000, οπότε και οι δημόσιοι Παιδικοί σταθμοί πέρασαν στη δικαιοδοσία των Δήμων. Σχετικά με τα κτίρια που στεγάζονται οι παιδικοί σταθμοί τα 2 είναι ιδιόκτητα μεγάλης παλαιότητας και 5 έχουν παραχωρηθεί προς χρήση από το Δήμο. 2 παιδικοί σταθμοί στεγάζονται σε μισθωμένα κτίρια σε ισόγεια διαμερίσματα πολυκατοικιών.

Ο σκοπός και η λειτουργία των παιδικών σταθμών εναρμονίζεται με τους σκοπούς που προβλέπει ο πρότυπος κανονισμός λειτουργίας των παιδικών σταθμών. Στους παιδικούς σταθμούς απασχολούνται 62 υπάλληλοι διαφόρων ειδικοτήτων με διαφορετικές σχέσεις εργασίας (μόνιμοι υπάλληλοι, υπάλληλοι με συμβάσεις αορίστου και ορισμένου χρόνου, κοχ). Το προσωπικό που έχει προσληφθεί μέσω του προγράμματος ΕΣΠΑ με συμβάσεις ορισμένου χρόνου που ανανεώνονται κάθε Σεπτέμβρη όσο το νομικό πρόσωπο εξακολουθεί να συμμετέχει στο πρόγραμμα ΕΣΠΑ «Εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής» αριθμεί τους 16 εργαζόμενους(βρεφονηπιοκόμοι ΤΕ, βοηθοί βρεφονηπιοκόμοι ΔΕ, μάγειρες ΔΕ, υπάλληλοι γενικών καθηκόντων ΥΕ). (γραφείο διεύθυνσης ΚΚΠ ΔΚ.)

Στον παρακάτω πίνακα φαίνονται τα παιδιά που φοιτούν στους παιδικούς σταθμούς του Δήμου Κορινθίων τα τελευταία τρία χρόνια συνολικά, καθώς και τα παιδιά που φοιτούν μέσω του προγράμματος ΕΣΠΑ «Εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής».

Πίνακας 1. Παιδιά που φοιτούν στους παιδικούς σταθμούς του ΚΚΠ ΔΚ

	Σχολική χρονιά 2018-19	Σχολική χρονιά 2019-20	Σχολική χρονιά 2020-21
Παιδιά εντός ΕΣΠΑ	137	141	108
Παιδιά εκτός ΕΣΠΑ	200	170	144
ΣΥΝΟΛΟ	337	311	257

Πηγή: γραφείο διεύθυνσης ΚΚΠ ΔΚ.

Από τον παραπάνω πίνακα γίνεται φανερή μία συνεχιζόμενη πτώση στις εγγραφές των Δημοτικών παιδικών σταθμών του Δήμου Κορινθίων. Το εύρημα αυτό θα μπορούσε ενδεχομένως να αποδοθεί στην υπογεννητικότητα που αποτελεί γεγονός της ελληνικής πραγματικότητας και στην εγγραφή πολλών παιδιών σε ιδιωτικούς παιδικούς σταθμούς. Συγκεκριμένα, στην ευρύτερη περιοχή δραστηριοποιούνται 9 ιδιωτικοί παιδικοί σταθμοί οι οποίοι συμμετέχουν επίσης στο πρόγραμμα «Εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής».

Σύμφωνα με στοιχεία του προϋπολογισμού του ΚΚΠ ΔΚ, για το έτος 2019, τα έσοδα του νομικού προσώπου από τη συμμετοχή του στο πρόγραμμα της Εναρμόνισης αποτελούσαν το 10% του συνολικού προϋπολογισμού. Τα χρήματα αυτά χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για τη μισθοδοσία του προσωπικού που έχει προσληφθεί μέσω του συγκεκριμένου προγράμματος και διάφορες λειτουργικές ανάγκες των παιδικών σταθμών. Τα τελευταία χρόνια στη διεύθυνση του νομικού προσώπου και στους παιδικούς σταθμούς έγιναν έλεγχοι από την ΕΕΤΑΑ σχετικά με την τήρηση βιβλίων, τις συμβάσεις και τα οικονομικά στοιχεία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : Η προσβασιμότητα σε υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας

3.1 Δείκτες πρόσβασης στην προσχολική αγωγή και φροντίδα

Το ζήτημα της πρόσβασης στις υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας, στην βιβλιογραφία αρχικά προσεγγίστηκε ως αποτέλεσμα δημογραφικών χαρακτηριστικών της οικογένειας με εστίαση στις διαφορές των προτιμήσεων μεταξύ λιγότερο και περισσότερο εύπορων οικογενειών ή ανάμεσα σε εθνοτικές ομάδες. Οι ανισότητες στην εγγραφή ήταν κατά κύριο λόγο κατανοητές ως αποτέλεσμα της γονικής επιλογής. Σε αυτή την προσέγγιση ωστόσο, ασκείται η κριτική για την ενσωμάτωση της επιστημονικότητας σε ένα νεοφιλελεύθερο πλαίσιο στο οποίο τα κοινωνικά προβλήματα μεταφράζονται σε ατομικές ευθύνες και τα δημόσια αγαθά αποτελούν εμπόρευμα (Shlay, A. Et al, 2005). Όπως υποστήριξε ο Burman,(1994) η έννοια της επιλογής πλαισιώνει τους γονείς ως καταναλωτές και συνεπάγεται ίση πρόσβαση στην διαθέσιμη αγορά.

Η προσβασιμότητα σε υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας, όπως ήδη έχει αναφερθεί, αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την ενίσχυση της απασχόλησης των γυναικών, την ισότιμη πρόσβαση τους στην αγορά εργασίας αλλά και για τα οφέλη (άμεσα και μακροπρόθεσμα) που συνεπάγεται στην ανάπτυξη των παιδιών. Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Ίδρυμα για τη Βελτίωση των Συνθηκών Διαβίωσης και Εργασίας (Eurofound) και την έρευνα για την ποιότητα ζωής στην Ευρώπη, υπάρχει ισχυρή συσχέτιση μεταξύ του ποσοστού της γυναικείας απασχόλησης και της πρόσβασης σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής. Σε χώρες με υψηλά ποσοστά γυναικείας απασχόλησης (μεγαλύτερα από 65% όπως Δανία, Σουηδία, Φιλανδία, Αυστρία, Γερμανία, Ολλανδία), καταγράφονται οι μικρότερες δυσκολίες πρόσβασης σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής. Αντίθετα, σε χώρες με τις μεγαλύτερες δυσκολίες πρόσβασης (Ελλάδα, Ιταλία, Μάλτα) καταγράφονται τα χαμηλότερα ποσοστά γυναικείας απασχόλησης (κάτω από 50%). Επίσης παρατηρείται ότι όπου η πρόσβαση σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής είναι εύκολη, η ποιότητα των υπηρεσιών της, έτσι όπως την αξιολογούν οι χρήστες, βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα (Eurofound, 2014).

Σύμφωνα με την ίδια έρευνα του Eurofound, προκειμένου να ποσοτικοποιηθεί η προσβασιμότητα, διερευνώνται τέσσερις βασικοί παράγοντες οι οποίοι διαμορφώνουν τις γονικές προτιμήσεις στην επιλογή για την προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα: η φυσική πρόσβαση, η διαθεσιμότητα, το κόστος και η ποιότητα. Ο συνδυασμός αυτών των τεσσάρων παραγόντων συνεπώς, είναι αυτός ο οποίος σύμφωνα με την βιβλιογραφία, καθορίζει την επιλογή του γονιού για την δομή προσχολικής αγωγής στην οποία θα εγγράψει τελικά το παιδί του.

Πίνακας 2: Δείκτες πρόσβασης (ποσοστά) στην προσχολική αγωγή και φροντίδα

Χώρες	Διαθεσιμότητα	Κόστος	Φυσική πρόσβαση	Ποιότητα
Ελλάδα	73%	78%	57%	63%
Γαλλία	72%	60%	50%	25%
Σλοβενία	70%	74%	46%	35%
Μάλτα	64%	78%	35%	29%
Ρουμανία	62%	74%	57%	47%
Εσθονία	62%	71%	45%	24%
Σλοβακία	61%	71%	47%	38%
Πολωνία	61%	66%	51%	38%
Γερμανία	61%	50%	39%	25%
Τσεχία	61%	45%	51%	28%
Βέλγιο	60%	42%	35%	18%
Λουξεμβούργο	60%	37%	35%	17%
Λετονία	59%	60%	45%	27%
Ιταλία	58%	63%	37%	32%
Ε.Ε. – 27	58%	59%	41%	27%
Ηνωμένο Βασίλειο	54%	78%	39%	25%
Ισπανία	53%	67%	44%	30%
Πορτογαλία	53%	63%	42%	36%
Λιθουανία	53%	55%	29%	26%
Βουλγαρία	49%	55%	66%	20%
Ιρλανδία	47%	76%	36%	23%

Ολλανδία	46%	65%	19%	14%
Φινλανδία	46%	33%	34%	12%
Ουγγαρία	45%	63%	39%	36%
Αυστρία	45%	43%	39%	21%
Δανία	37%	43%	32%	20%
Κύπρος	36%	47%	33%	19%
Σουηδία	28%	11%	26%	18%

Πηγή: Eurofound Yearbook 2013

Ο πίνακας 2 περιλαμβάνει τα ποσοστά των θετικών απαντήσεων των χρηστών των υπηρεσιών προσχολικής αγωγής για την σημαντικότητα σε κάθε έναν από τους τέσσερις παράγοντες που προαναφέρθηκαν. Το 78% των χρηστών υπηρεσιών προσχολικής αγωγής στην Ελλάδα, αναφέρει ότι το κόστος των υπηρεσιών αυτών αποτελεί τον πιο σημαντικό παράγοντα, ο οποίος επηρεάζει τις δυνατότητες πρόσβασής τους. Το ποσοστό αυτό είναι το υψηλότερο στην Ε.Ε., μαζί με αυτό της Μάλτας και του Ηνωμένου Βασιλείου.

Η διαθεσιμότητα θέσεων αποτελεί τον δεύτερο πιο σημαντικό παράγοντα (για το 73% των χρηστών) που δυσκολεύει την πρόσβασή τους σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής, το υψηλότερο ποσοστό στην Ε.Ε. (ακολουθούν η Γαλλία με 72% και η Σλοβενία με 70%). Το 63% των χρηστών αναφέρει ότι το θέμα της ποιότητας των υπηρεσιών προσχολικής αγωγής, αποτελεί σημαντικό πρόβλημα για τη χώρα μας. Το ποσοστό αυτό είναι το μεγαλύτερο στην Ε.Ε. και μάλιστα σε μεγάλη απόσταση από τα αμέσως επόμενα (Ρουμανία 47%, Πολωνία και Σλοβακία 38%). Τέλος, η φυσική πρόσβαση (απόσταση, ώρες λειτουργίας κ.λπ.) αποτελεί επίσης αποτρεπτικό παράγοντα για το 57% των χρηστών υπηρεσιών προσχολικής αγωγής. Το ποσοστό αυτό είναι επίσης από τα μεγαλύτερα στην Ε.Ε.. Προηγείται η Βουλγαρία με 66%, ενώ Ρουμανία βρίσκεται στην ίδια θέση με την Ελλάδα και ακολουθεί η Πολωνία με 51% (Σαπουνάκης, Τ., 2014).

Πιο πρόσφατη έρευνα εντοπίζει, επίσης, ελλείψεις στην πρόσβαση, τη διαθεσιμότητα θέσεων, την ποιότητα και το κόστος των υπηρεσιών της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας κατά την πρώιμη παιδική ηλικία. (Ευριδίκη, 2019). Η διαθεσιμότητα θέσεων εκπαίδευσης και φροντίδας κατά την πρώιμη παιδική ηλικία είναι χαμηλή για παιδιά κάτω των 3 ετών. Κατά μέσο όρο μόνο το 34% των παιδιών

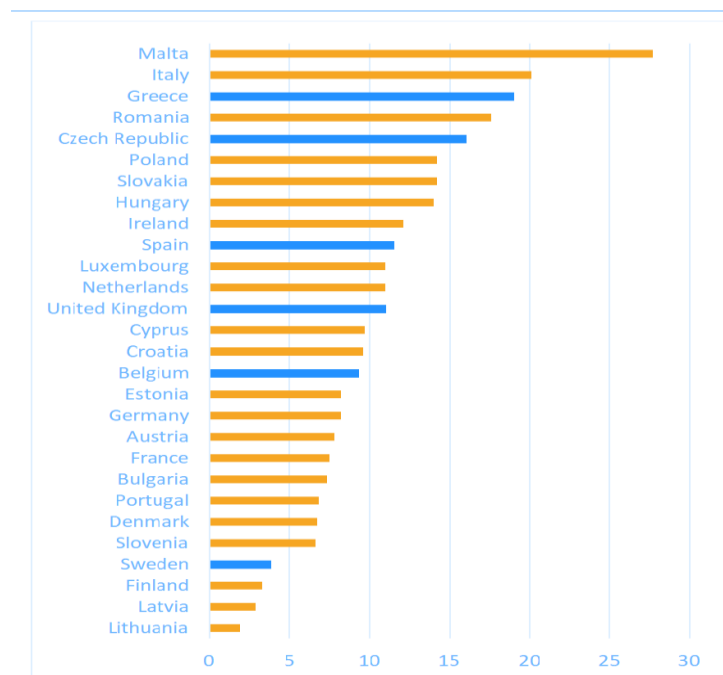
κάτω των 3 ετών είναι ενταγμένο σε δομές εκπαίδευσης και φροντίδας κατά την πρώιμη παιδική ηλικία. Η προσβασιμότητα είναι πολύ καλύτερη για τα μεγαλύτερα παιδιά. Μόνο 7 κράτη μέλη της ΕΕ (Δανία, Γερμανία, Εσθονία, Λετονία, Σλοβενία, Φινλανδία και Σουηδία) καθώς και η Νορβηγία εγγυώνται θέση με δημόσια χρηματοδότηση για κάθε παιδί (6 έως 18 μηνών). Εγγυημένη θέση σε δημόσια και δωρεάν εκπαίδευση και φροντίδα κατά την πρώιμη παιδική ηλικία- από την ηλικία των 3 ετών ή λίγο νωρίτερα - παρέχεται στο Βέλγιο, την Τσεχία, την Ισπανία, τη Γαλλία, το Λουξεμβούργο, την Ουγγαρία, την Πολωνία, και το Ηνωμένο Βασίλειο.

Οι περισσότερες οικογένειες καταβάλλουν τροφεία για εκπαίδευση και φροντίδα κατά την πρώιμη παιδική ηλικία, για παιδιά κάτω των 3 ετών . Είναι μάλιστα ιδιαίτερα αυξημένα στην Ιρλανδία, τις Κάτω Χώρες , το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ελβετία. Για παράδειγμα, στην Ιρλανδία, οι μέσες μηνιαίες χρεώσεις φτάνουν τα 771 ευρώ κάτι που αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα κυρίως για τα παιδιά που προέρχονται από μειονεκτούντα περιβάλλοντα. Οι ώρες λειτουργίας των δομών εκπαίδευσης και φροντίδας κατά την πρώιμη παιδική ηλικία ευθυγραμμίζονται συνήθως με τη λειτουργία του δημοτικού σχολείου ενώ μόνο στην Τσεχία, τη Δανία, την Εσθονία ,τη Σλοβενία και τη Νορβηγία το ωράριο λειτουργίας τους καλύπτει πλήρως το ωράριο εργασίας των γονέων. (Ευριδίκη,2019).

Άλλα ευρήματα της ίδιας έρευνας δείχνουν πως στις περισσότερες χώρες οι βοηθοί παιδαγωγοί δεν απαιτείται να έχουν κάποια πιστοποίηση, ενώ μόνο σε 5 χώρες η συνεχής επαγγελματική εξέλιξη των παιδαγωγών είναι υποχρεωτική (Λουξεμβούργο, Ρουμανία, Σλοβενία, Σκωτία και Σερβία.)Στο 1/3 των εκπαιδευτικών συστημάτων δεν υπάρχει αναλυτικό πρόγραμμα για παιδιά κάτω των 3 ετών. Η υλικοτεχνική υποδομή και η ποιότητα των διαδικασιών αξιολογείται μόνο σε μια μειοψηφία χωρών. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι καθώς ο «παραδοσιακός» διαχωρισμός ρόλων στα νοικοκυριά εξακολουθεί να αποτελεί κυρίαρχη τάση στην Ελλάδα παρατηρείται ένα από τα μεγαλύτερα χάσματα μεταξύ των φύλων στην απασχόληση στην Ευρώπη, πράγμα που σημαίνει ότι υπάρχει μια από τις χαμηλότερες συμμετοχές των γυναικών στην αγορά εργασίας σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες (γράφημα 2). Από την άλλη πλευρά, υπάρχει χαμηλός αντίκτυπος της γονικής μέριμνας στην Ελληνίδα γυναίκα στην απασχόληση. Ενώ στις περισσότερες χώρες τα ποσοστά εργασίας των γυναικών μειώνονται γενικά καθώς αυξάνεται ο αριθμός των παιδιών, στην Ελλάδα υπάρχει

ακόμη και μια μικρή θετική επίδραση της μητρότητας στην απασχόληση των γυναικών (EU,2018).

Γράφημα 2: Εργασιακό χάσμα μεταξύ των φύλων

Πηγή: Eurostat 2016

Στο σημείο αυτό γίνεται φανερός ο ρόλος της άτυπης παιδικής φροντίδας, της φροντίδας δηλαδή που προέρχεται από παππούδες, γιαγιάδες, φίλους ή συγγενείς, καθώς και ο ρόλος της ιδιωτικής φροντίδας από μισθωμένο παιδοκόμο, η οποία γίνεται συχνά χωρίς καταχώρηση και παρακολούθηση από τις αρχές. Σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, στη χώρα μας πάνω από το 40% των παιδιών έλαβαν άτυπη ή ιδιωτική φροντίδα. (COM,2018).

Θα πρέπει εδώ να υπογραμμιστεί εκ νέου, ότι η προσχολική αγωγή στην Ελλάδα δεν εντάσσεται σε ένα ενιαίο σύστημα εκπαίδευσης ούτε υπόκεινται όλες οι δομές στις ίδιες αρχές. Συνεπώς, οι μέσοι όροι που λαμβάνονται σε επίπεδο χώρας, αποτελούν μέρος μιας γενικής εικόνας η οποία ωστόσο ενδέχεται να αποκλίνει λιγότερο ή περισσότερο από περιοχή σε περιοχή, κάτι για το οποίο απαιτείται περαιτέρω έρευνα. Για εκπαιδευτικούς, για οικονομικούς καθώς και για κοινωνικούς λόγους ισότητας και δικαιοσύνης, είναι σαφές ότι δεν μπορεί να υπάρξουν ποιοτικές υπηρεσίες προσχολικής αγωγής χωρίς ίσες ευκαιρίες πρόσβασης. Διαφορετικά το

εκπαιδευτικό σύστημα θα αναπαράγει κοινωνικές ανισότητες. Καθώς οι περισσότερες εύπορες χώρες σήμερα αντιμετωπίζουν ένα κλίμα οικονομικής λιτότητας, οι κυβερνήσεις των χωρών αυτών τείνουν να απέχουν από επενδύσεις στην εκπαίδευση και ειδικότερα στην προσχολική αγωγή. Δεδομένου ότι υπάρχει αυξανόμενη συνειδητοποίηση του μακροπρόθεσμου κόστους αυτών των δημοσιονομικών περιορισμών, υπάρχει ένα νέο ενδιαφέρον για στοχοθετημένες προσεγγίσεις στον τομέα της προσχολικής αγωγής. Μια από αυτές τις προσεγγίσεις, η οποία αφορά τα κουπόνια εκπαίδευσης, παρουσιάζεται σε επόμενη ενότητα.

3.2 Η ποιότητα στην παροχή προσχολικής φροντίδας και εκπαίδευσης – βιβλιογραφική επισκόπηση

Σύμφωνα με τον Fisher (2013), τα βασικά χαρακτηριστικά τα οποία διασφαλίζουν την παροχή ποιοτικής προσχολικής εκπαίδευσης αποτελούν τα εκπαιδευτικά προγράμματα που χρησιμοποιούνται, η εκπαιδευτική προσέγγιση, η έμφαση στο δημιουργικό παιχνίδι και στην συζήτηση, η άνεση του περιβάλλοντος χώρου, οι προβλέψεις σχετικά με την ασφάλεια και την υγιεινή. Επίσης, ξεχωριστή βαρύτητα δίνεται στην αναλογία εκπαιδευτικού και βοηθητικού προσωπικού με τα παιδιά καθώς και στην αντίστοιχη εκπαίδευσή τους. Τέλος, ο ερευνητής αναφέρει την σημαντικότητα της αξιολόγησης της ποιότητας ως εργαλείο για την βελτίωση ή την διατήρηση της. Η αξιολόγηση επιτυγχάνεται με την χρήση διαφορετικών εργαλείων παρατήρησης και καταγραφής, όπως για παράδειγμα η κλίμακα Infant Toddler Environment Rating Scale η οποία περιλαμβάνει διαφορετικές μετρήσεις που οργανώνονται σε χωριστές υπό-κλίμακες όπως το περιβάλλον και ο χώρος, οι ρουτίνες υγιεινής, ο χρόνος δραστηριοποίησης, η επικοινωνία, το χρησιμοποιούμενο πρόγραμμα, οι εργαζόμενοι και άλλα. (Fisher ,2013).

Με βάση εμπειρικά στοιχεία των ερευνών δυο βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα ορίζουν την ποιότητα της προσχολικής αγωγής και φροντίδας.

Α. τα δομικά χαρακτηριστικά της τα οποία μπορούν να ρυθμιστούν από τους κανονισμούς λειτουργίας πχ το μέγεθος της τάξης, η αναλογία παιδιών/παιδαγωγών, η κατάρτιση του προσωπικού, οι οικονομικοί πόροι.

Β. τα χαρακτηριστικά της διαδικασίας που αναφέρονται στις ποιοτικές διαστάσεις του περιβάλλοντος παροχής φροντίδας και αγωγής π.χ. στην ποιότητα της φροντίδας, του προγράμματος δραστηριοτήτων και του φυσικού περιβάλλοντος. Τα χαρακτηριστικά της διαδικασίας απαιτούν κρίση από ειδικούς (Ρέντζου,2011).

Σύμφωνα με τον Barnes, όπως αναφέρεται στη Ρέντζου (2011) ο όρος της σφαιρικής ποιότητας αφορά στην εκτίμηση ενός συνόλου παραμέτρων του εκπαιδευτικού προγράμματος από την οποία προκύπτει ένας γενικός δείκτης του επιπέδου της παρεχόμενης ποιότητας (σφαιρική ποιότητα). Η ποιότητα επομένως, είναι μια έννοια πολυπαραγοντική, πολυεπίπεδη και πολυδιάστατη και η προσπάθεια αξιολόγησης των προγραμμάτων προσχολικής αγωγής πρέπει να λαμβάνει υπόψη διάφορες οπτικές και διαστάσεις.

Το θέμα της ποιότητας της προσχολικής αγωγής στην Ελλάδα δεν έχει απασχολήσει ιδιαίτερα το κράτος ούτε την επιστημονική κοινότητα (η έρευνα είναι περιορισμένη). Η έννοια της ποιότητας δεν είναι σαφώς προσδιορισμένη ούτε υπάρχει συγκεκριμένο και επίσημο σύστημα αξιολόγησης. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική επισκόπηση της Ρέντζου (2011), προκειμένου οι γονείς να αξιολογήσουν την ποιότητα στους παιδικούς σταθμούς εξετάζουν ζητήματα όπως η υγιεινή και η ασφάλεια, η επικοινωνία και η κατάρτιση των παιδαγωγών και το καλά οργανωμένο πρόγραμμα σπουδών. Επίσης, αξιολογούν κατά πόσο οι υπηρεσίες ανταποκρίνονται στις ανάγκες της οικογένειας (π.χ απόσταση του παιδικού σταθμού από το σπίτι, κόστος, ωράριο εργασίας των γονέων), αλλά και τις κτιριακές εγκαταστάσεις.

Στην ίδια έρευνα που διεξήχθη σε 18 παιδικούς σταθμούς του δήμου Ιωαννιτών καταδεικνύεται ότι τα παιδικά τμήματα των δημοτικών παιδικών σταθμών παρέχουν κακής ποιότητας υπηρεσίες (από την οπτική του ερευνητή), ενώ ελαφρώς βελτιωμένη εμφανίζεται η ποιότητα των βρεφικών τμημάτων. Οι υπηρεσίες των ιδιωτικών δομών φαίνεται να παρέχουν υψηλότερου επιπέδου υπηρεσίες σε σχέση με τις δημοτικές δομές. (Ρέντζου,2011).

Στην ίδια έρευνα, αντίθετα είναι τα αποτελέσματα από την οπτική των γονέων οι οποίοι πιστεύουν ότι οι παιδικοί σταθμοί παρέχουν υψηλής ποιότητας υπηρεσίες ειδικά στις διαστάσεις της φροντίδας, των παιδαγωγών και του ημερήσιου προγράμματος. Σχετικά με τα δημογραφικά στοιχεία των γονέων φαίνεται πως οι γονείς υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου είναι πιο αυστηροί στο θέμα της

αξιολόγησης της ποιότητας της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας. Επίσης, φαίνεται πως οι γονείς δε δίνουν ιδιαίτερη σημασία στον παιδευτικό ρόλο του παιδικού σταθμού και τον θεωρούν περισσότερο χώρο φύλαξης, ενώ θεωρούν σημαντικό τον ανθρώπινο παράγοντα (Ρέντζου,2011). Το μοντέλο παροχής φροντίδας του παιδικού σταθμού αναδύεται και από την έρευνα των Μάντζιου και Πετρογιάννη (2009). Βέβαια, γονείς με ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης δίνουν μεγάλη σημασία στο παιδαγωγικό πρόγραμμα και τις δραστηριότητες (Ρέντζου,2011).

Η έρευνα των Τσιαντή και άλλων (1997) σημειώνει τη σημασία του παιδαγωγικού προσωπικού σχετικά με την παροχή ποιοτικής παιδικής φροντίδας με δεύτερο παράγοντα την υλικοτεχνική και κτιριακή υποδομή. Το φυσικό περιβάλλον και κυρίως το κτιριακό τονίζεται συχνά ως το σημαντικότερο πρόβλημα των Δημοτικών παιδικών σταθμών. Επίσης, επισημαίνεται ανεπάρκεια στην υλικοτεχνική υποδομή και τον εξοπλισμό, αλλά και την κατάρτιση του παιδαγωγικού προσωπικού. Οι Σαλωνίδης και άλλοι (2008) τονίζουν πως η ίδρυση των βρεφονηπιακών σταθμών ακόμη και το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα γινόταν κάτω από εθνικές ή πολιτικές σκοπιμότητες με αποτέλεσμα να εμφανίζονται φαινόμενα όπως στέγαση σε παλιά ή μισθωμένα κτίρια που δεν πληρούσαν τις προδιαγραφές, υπεράριθμα τμήματα -ειδικά στα αστικά κέντρα κ. α.

Σύμφωνα με τους Σταθάκη και Κωνσταντίνου (2016) οι γονείς των μικρότερων παιδιών αξιολογούν πιο θετικά την ποιότητα των παιδικών σταθμών αλλά και το εύρος των δραστηριοτήτων και των γνώσεων που αποκτούν τα παιδιά τους σε αντίθεση με τους γονείς των μεγαλύτερων παιδιών. Βέβαια οι γονείς των μικρότερων παιδιών προσδοκούν περισσότερο υπηρεσίες φύλαξης, σε αντίθεση με τους γονείς των μεγαλύτερων παιδιών που προσδοκούν εκπαίδευση. Και οι δύο κατηγορίες γονέων δηλώνουν ικανοποιημένοι με την υλικοτεχνική υποδομή των σταθμών. Δε θεωρούν δηλαδή πως η υλικοτεχνική υποδομή επηρεάζει το εκπαιδευτικό αποτέλεσμα, δίνοντας ενδεχομένως περισσότερη σημασία στη διαδικασία παρά στα δομικά χαρακτηριστικά.

Η ανάλυση των ερωτηματολογίων γονέων βρεφών που παρακολουθούν κάποιο πρόγραμμα σε παιδικό σταθμό στην έρευνα των Στάμου και Χατζηαντωνάκη (2013) καταδεικνύει πως πρώτο κριτήριο στις προτιμήσεις τους είναι το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του βρεφονηπιακού σταθμού και ακολουθούν με μικρότερα ποσοστά το κτίριο και ο εξοπλισμός, το προσωπικό, το κόστος και η τοποθεσία. Η έρευνα των

Dragonas et al. (1995) καταδεικνύει τη σημασία που δίνουν οι γονείς στην εκπαίδευση του προσωπικού και τη σωστή κατάρτισή του. Αξιολογούν επίσης ψηλά τους παράγοντες 'ημερήσιο πρόγραμμα και κτιριακές εγκαταστάσεις' ως παραμέτρους που επηρεάζουν την επιλογή παιδικού σταθμού για τα παιδιά τους (Dragonas et al., 1995).

Σύμφωνα με τα επίσημα στατιστικά της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα τελευταία χρόνια σημειώνεται διαρκής αύξηση των παιδιών προσχολικής ηλικίας που συμμετέχουν σε υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας με ταυτόχρονη αύξηση του χρόνου παραμονής τους στις δομές αυτές (Euridice, 2014). Είναι προφανές λοιπόν, ότι η ποιότητα του περιβάλλοντος και των παρεχόμενων υπηρεσιών αποκτάει όλο και μεγαλύτερη σημασία και εμφανίζει άμεση συσχέτιση με την ανάπτυξη των παιδιών στην εκπαιδευτική τους πορεία (Pianta et al., 2009).

3.3 Πλαίσιο ποιότητας της ΕΕ για την προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα

Σχετικά με την ποιότητα στην προσχολική αγωγή και εκπαίδευση, Ευρωπαίοι εμπειρογνώμονες από 25 χώρες πρότειναν σε έκθεσή τους 5 παραμέτρους που πρέπει να εξεταστούν :η πρόσβαση, το προσωπικό, το πρόγραμμα σπουδών, η παρακολούθηση και η αξιολόγηση, η διακυβέρνηση και η χρηματοδότηση.(Official Journal of the European Union, 2019). Τον Απρίλιο του 2019 το Συμβούλιο της Ευρώπης πρότεινε ένα πλαίσιο ποιότητας σχετικά με τις επιμέρους δηλώσεις ποιότητας για την προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα επισημαίνοντας τα παρακάτω:

A) Σχετικά με την πρόσβαση: πρέπει να μελετηθούν τα πληθυσμιακά δεδομένα και οι έρευνες που απαντούν οι γονείς ώστε να εκτιμηθούν οι ανάγκες και να προσαρμοστούν οι δυναμικότητες των σταθμών. Να προσαρμοστούν τα δίδακτρα και τα τροφεία των παιδικών σταθμών καθώς και το ωράριο λειτουργίας τους, ώστε να διευκολύνονται παιδιά εργαζόμενων μητέρων ή τα παιδιά μειονοτικών ή μειονεκτουσών ομάδων. Επίσης, επισημαίνεται η σημασία της ίσης κατανομής των παρεχόμενων δομών σε αστικές και αγροτικές περιοχές, πλούσιες και μη γειτονιές, ώστε να ενισχυθεί η ισότιμη πρόσβαση και η κοινωνική ένταξη παιδιών από φτωχές οικογένειες, μειονότητες ,προσφυγόπουλων ή παιδιών μεταναστών.

B) Σχετικά με το προσωπικό: τονίζεται η σημασία του άρτια εκπαιδευμένου παιδαγωγικού και βοηθητικού προσωπικού και η σημασία παροχής ευκαιριών συνεχούς επαγγελματικής εξέλιξής τους, ώστε να υποστηριχθεί ενεργά η ανάπτυξη των

παιδιών και η μαθησιακή διαδικασία. Επισημαίνεται η σημασία των κοινοτήτων μάθησης και της καθοδήγησης προς το νέο προσωπικό, με σκοπό την ομαλή και γρήγορη ενσωμάτωσή του στο εργασιακό του περιβάλλον. Παράλληλα, επισημαίνεται η σημασία των καλών συνθηκών εργασίας και των επαρκών μισθολογικών επιπέδων, ώστε ο χώρος της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας να γίνει πιο ελκυστικός για παιδαγωγούς με υψηλά επαγγελματικά προσόντα.

Τέλος, τονίζεται η σημασία του μεγέθους της τάξης και η ανάγκη διατήρησης της κατάλληλης αναλογίας παιδαγωγικού προσωπικού/παιδιών.

Γ) Σχετικά με το πρόγραμμα σπουδών Τονίζεται η σημασία ενός πλούσιου, σύγχρονου και στη βάση παιδοκεντρικών παιδαγωγικών προσεγγίσεων προγράμματος σπουδών, με σεβασμό στις ανάγκες, τις δυνατότητες και τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα των παιδιών. Τονίζεται η σημασία των ευέλικτων προγραμμάτων σπουδών, της εξατομικευμένης διδασκαλίας και της ανάγκης καλλιέργειας τόσο της μητρικής γλώσσας όσο και της γλώσσας διδασκαλίας με σκοπό την ομαλή ένταξη και ενσωμάτωση των παιδιών προσφύγων και μεταναστών. Η συνεργασία των παιδαγωγών με τους γονείς των παιδιών και η ενεργητική συμμετοχή τους στη διαμόρφωση του προγράμματος σπουδών κρίνεται ουσιαστική.

Δ) Η παρακολούθηση και η αξιολόγηση του χώρου της προσχολικής αγωγής, με τη συμμετοχή όλων των ενδιαφερόμενων μερών, μπορεί να επισημάνει τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία της και να συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητάς της. Τονίζεται η σημασία της τακτικής παρακολούθησης, της διαφάνειας και της αξιολόγησης των υπηρεσιών, του προσωπικού και του προγράμματος σπουδών. Η συλλογή των δεδομένων μπορεί να οδηγήσει τους υπευθύνους χάραξης πολιτικής να διαθέσουν δημόσια κονδύλια προς το συμφέρον των παιδιών με αποτελεσματικό και δίκαιο τρόπο.

Ε) Σχετικά με τη διακυβέρνηση και τη χρηματοδότηση τονίζεται η σημασία του συντονισμού και της στενής συνεργασίας όλων των υπηρεσιών που σχετίζονται με την ευημερία του παιδιού (σχολεία, υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας, τοπικοί φορείς.) Η στενή συνεργασία θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια πιο αποδοτική διανομή των πόρων. Η θεσμοθέτηση καθολικού νόμιμου δικαιώματος πρόσβασης σε προσιτή προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα είναι, επίσης, σημαντική στη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών. (Official Journal of the European Union, 2019).

Γράφημα 3: Πλαίσιο ποιότητας της ΕΕ για την προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα

Πηγή : Official Journal of the European Union, (2019).

Σε πρόσφατη σχετική έρευνα (Ευριδίκη,2019) αναγνωρίζονται ελλείψεις στο χώρο της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας οι οποίες λειτουργούν ανασταλτικά στη μετάβαση προς ένα ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο εκπαίδευσης. Οι ελλείψεις αφορούν κυρίως την πρόσβαση, τη διαθεσιμότητα θέσεων, την ποιότητα και το κόστος των υπηρεσιών της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας κατά την πρώιμη παιδική ηλικία. (Ευριδίκη,2019).

Τέλος, να σημειώσουμε ότι το οικογενειακό εισόδημα , καθώς και η οικογενειακή και επαγγελματική κατάσταση αποτελούν, πλέον, διαδεδομένα κριτήρια που χρησιμοποιούνται στην εφαρμογή πολιτικών που συμβάλλουν στην άρση των εμποδίων πρόσβασης σε δομές προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας. (Ευριδίκη,2019).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : Τα κουπόνια εκπαίδευσης (vouchers)

4.1 Περιγραφή του συστήματος

Η ιδέα των κουπονιών εκπαίδευσης δεν είναι καινούργια. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, ο Milton Friedman πρότεινε ένα σύστημα κουπονιών εκπαίδευσης το οποίο έδινε την δυνατότητα στην οικογένεια να επιλέξει δωρεάν το εκπαιδευτικό ίδρυμα της αρεσκείας της ενώ ταυτόχρονα απαιτούσε από τα σχολεία δημόσια και ιδιωτικά να ανταγωνίζονται σε ένα περιβάλλον που μοιάζει με την ελεύθερη αγορά. Συνεπώς, στους μαθητές δίνεται ένα κουπόνι ισοδύναμο με ένα συγκεκριμένο χρηματικό ποσό, το οποίο μπορούν να χρησιμοποιήσουν σε ένα σχολείο της επιλογής τους ή εναλλακτικά τα σχολεία λαμβάνουν χρηματοδότηση ανάλογη με τον αριθμό των μαθητών που έχουν εγγραφεί. Και στις δύο περιπτώσεις, τα σχολεία έχουν ένα χρηματικό κίνητρο για να προσελκύσουν όσο το δυνατόν περισσότερους μαθητές και θα πρέπει να προσπαθήσουν να προσφέρουν υψηλής ποιότητας διδασκαλία προκειμένου να επιτύχουν αυτόν τον στόχο (Friedman, M., 1982). Υπάρχουν διάφοροι τρόποι με τους οποίους τα προγράμματα κουπονιών έχουν εφαρμοστεί σε όλο τον κόσμο, μερικές φορές μόνο ως μικρά πιλοτικά προγράμματα, σε άλλες περιπτώσεις σε κλίμακα ολόκληρης της χώρας (Ζαμπέτα, Ε., 1995). Συνοπτικά θα λέγαμε πως τα κουπόνια εκπαίδευσης αποτελούν εναλλακτική μορφή χρηματοδότησής της, στηρίζονται στη διοικητική αποκέντρωση του εκπαιδευτικού συστήματος και η κεντρική τους ιδέα είναι:

A) η επιλογή σχολείου από τους γονείς χωρίς γεωγραφικό και οικονομικό περιορισμό

B) ο ανταγωνισμός μεταξύ των σχολείων για την προσέλκυση μαθητών.

Σύμφωνα με τον Κουτσαμπέλα (2020) τα δυνητικά πλεονεκτήματα του συστήματος είναι:

α) η βελτίωση των σχολείων μέσω του ανταγωνισμού με όρους καλύτερης διδασκαλίας και αποτελεσματικότερης οικονομικής διαχείρισης

β) οι ευκαιρίες πρόσβασης μαθητών χαμηλών εισοδημάτων στα καλά σχολεία.

γ) βελτίωση των μαθητικών επιδόσεων

δ) μείωση των ποσοστών σχολικής εγκατάλειψης

Το πρόγραμμα των κουπονιών εκπαίδευσης και της επιλογής σχολείου από το γονέα, αποτελεί ένα εργαλείο πολιτικής το οποίο στοχεύει στην βελτίωση της

πρόσβασης των παιδιών σε υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας και ταυτόχρονα στην ενίσχυση της θέσης της γυναίκας στην αγορά εργασίας. Πέρα, λοιπόν, των προφανών βελτιώσεων που επιφέρει στις κύριες στοχεύσεις του, ο αυξημένος ανταγωνισμός μεταξύ των δομών προσχολικής αγωγής -δημόσιων και ιδιωτικών- ο οποίος δημιουργείται εξαιτίας του προγράμματος ενδέχεται να οδηγήσει στην βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών με όρους τόσο εκπαιδευτικούς όσο και οικονομικούς.

Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα της θεωρίας του Friedman στην διεθνή βιβλιογραφία αποτελεί αυτό της Χιλής η οποία εισήγαγε τα κουπόνια εκπαίδευσης σε ευρεία κλίμακα στην πρωτοβάθμια και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση το 1981, τα αποτελέσματα του προγράμματος ωστόσο δεν ήταν τα αναμενόμενα καθώς καταγράφηκε ραγδαία αύξηση των εγγραφών σε ιδιωτικά σχολεία, δημιουργία σχολεία πολλών ταχυτήτων και φαινόμενα όπου το σχολείο επέλεγε το μαθητή και ο μαθητής το σχολείο. Ουσιαστικά, οι εκπαιδευτικές ανισότητες διευρύνθηκαν.(Κουτσαμπέλας, 2020).

4.2 Κριτική του συστήματος των κουπονιών εκπαίδευσης

Όπως υποστήριξε ο Burman,(1994) η έννοια της επιλογής πλαισιώνει τους γονείς ως καταναλωτές και συνεπάγεται ίση πρόσβαση στην διαθέσιμη αγορά. Σε αυτή την προσέγγιση ωστόσο, ασκείται κριτική καθώς μέσα σε ένα ανταγωνιστικό, νεοφιλελεύθερο πλαίσιο τα κοινωνικά προβλήματα μεταφράζονται σε ατομικές ευθύνες και τα δημόσια αγαθά αποτελούν εμπόρευμα (Shlay, A. Et al, 2005). Μέσα δηλαδή σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον η κοινωνία των πολιτών μετατρέπεται σε κοινωνία καταναλωτών και η επιλογή σχολείου ταυτίζεται με την επιλογή του καταναλωτικού αγαθού στο super market. Καθώς ,όμως ,τα αποτελέσματα της εκπαίδευσης, δεν είναι πάντα μετρήσιμα και συγκρίσιμα και η ποιότητα της δεν είναι εύκολα και άμεσα αντιληπτή (πχ πνευματική ωφέλεια του μαθητή), δεν είμαστε σε θέση να περιγράψουμε ποια είναι ακριβώς τα στοιχεία που πρέπει να έχει ένα σχολείο για να χαρακτηριστεί ως αποτελεσματικό. Επομένως, τα σχολεία, ως θεσμός πρόνοιας και η εκπαίδευση ως δημόσιο αγαθό δεν πρέπει να μετατρέπονται σε καταναλωτική επιλογή από τους γονείς, (Θεριανός και Φωτόπουλος , 2016),αλλά αποκλειστική ευθύνη του κράτους να τα εξασφαλίσει.

Η εμπορευματοποίηση, δηλαδή η επέκταση του ιδιωτικού τομέα στην εκπαίδευση φαίνεται να συμβαδίζει με αυξανόμενες ανισότητες, ακόμη και όταν αντισταθμίζεται από ένα σύστημα κουπονιών εκπαίδευσης (voucher) για γονείς που έχουν ανάγκη στήριξης. Σύμφωνα με τους Van Lancker, W., & Ghysels, J., (2016) η χρηματοδότηση της πλευράς της ζήτησης είναι λιγότερο αποτελεσματική από τη χρηματοδότηση της πλευράς της παροχής, όσον αφορά τόσο την ισότητα πρόσβασης όσο και την ποιότητα της παροχής υπηρεσιών. Ένας αυξανόμενος αριθμός ερευνών υποδηλώνει ότι η κερδοσκοπική παροχή προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης μπορεί να σχετίζεται με χαμηλότερη ποιότητα, υψηλότερο ιδιωτικό κόστος και προβλήματα κατανομής, ειδικά στις πιο μειονεκτικές γειτονιές (Nusche, D., et al, 2011).

Ταυτόχρονα, προβάλλεται ο κίνδυνος ο ανταγωνισμός μεταξύ των σχολείων να οδηγήσει σε διαχωρισμό των δομών προσχολικής αγωγής σε “καλές” και “κακές” καθώς και σε αποδυνάμωση και υποβάθμιση των δημόσιων σχολείων όπως καταγράφηκε και στο παράδειγμα της Χιλής, κάτι το οποίο αναπόφευκτα θα αποτελέσει παράγοντα διεύρυνσης των ανισοτήτων για την κοινωνία. (Κουτσαμπέλας, 2020).

Επίσης, αναφέρονται στην βιβλιογραφία τα φαινόμενα τύπου “cream-skimming”, δηλαδή η αντιστροφή της διαδικασίας των κουπονιών εκπαίδευσης όπου το σχολείο θα επιλέγει τους “καλούς μαθητές”. Τέλος, αρκετοί συγγραφείς, αμφισβητούν την υπόθεση ότι οι μαθητές που χρησιμοποίησαν κουπόνια εκπαίδευσης είχαν καλύτερα αποτελέσματα από τους μαθητές που δεν τα χρησιμοποίησαν (Heckman, 2011).

Οι Θεριανός και Φωτόπουλος (2016) αναφέρουν πως το σύστημα απασχολεί κατά κύριο λόγο τα μεσαία στρώματα, αφού τα παραδοσιακά ανώτερα θα επιλέξουν το καλό ιδιωτικό σχολείο αναμένοντας πιο πειθαρχημένο και πιο ομοιογενές κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον. Καθώς τα σχολεία αποτελούν μια μικρογραφία της πραγματικής ζωής, κοινότητες με αρχές την πειθαρχία, την αριστεία και την εθνική ομοιογένεια χαρακτηρίζονται από τους συγγραφείς ως «φαντασιακές κοινότητες», που δεν έχουν σχέση με τη σύγχρονη κοινωνία.

4.3 Η εφαρμογή του συστήματος στην Ελλάδα – Το πρόγραμμα “Εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής”

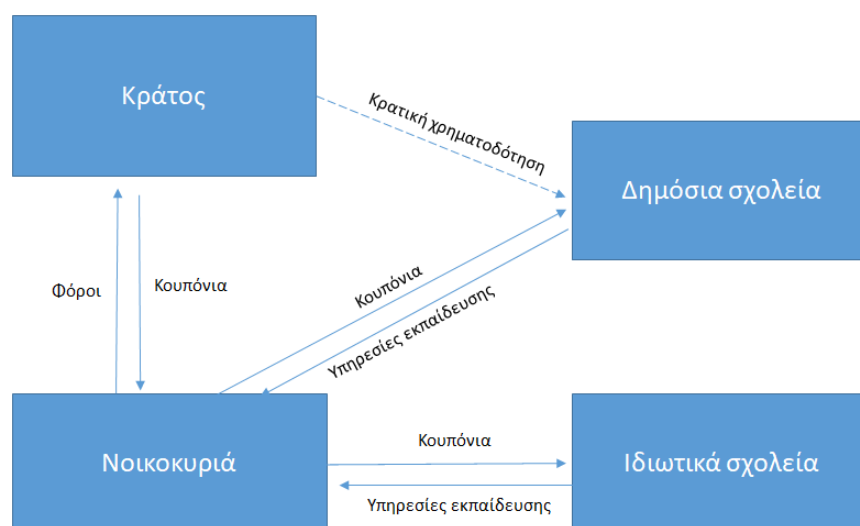
Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2014) το αναπτυξιακό όραμα για την Ελλάδα για την προγραμματική περίοδο 2014-2020 στηρίζεται στην καινοτομία, την

εξωστρέφεια και την ποιοτική επιχειρηματικότητα. Η στρατηγική του νέου ΕΣΠΑ (2014 – 2020) στηρίζεται στην ενίσχυση επενδύσεων σε τομείς με πιο άμεσες και διασφαλισμένες αποδόσεις, αλλά και σε τομείς που αποδίδουν μακροχρόνια προστιθέμενες αξίες. Οι σχετικές παρεμβάσεις εστιάζουν σε ευάλωτες και ειδικές ομάδες πληθυσμού που βρίσκονται σε μειονεκτική κατάσταση με έμφαση στην πρόσβαση σε υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας και την κάλυψη των αναγκών των ομάδων στόχων, με σκοπό την ενίσχυση της απασχόλησης και την κοινωνική ένταξη. (ΕΕΤΑΑ,2015).

Η δράση “Εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής” εντάσσεται στα 13 Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα του ΕΣΠΑ 2014 – 2020 και εμπίπτει στον θεματικό στόχο 9 «Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και των διακρίσεων» και πιο συγκεκριμένα στην επενδυτική προτεραιότητα 9α «Ενεργός ένταξη, με σκοπό, μεταξύ άλλων την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών και της ενεργού συμμετοχής και της βελτίωσης της απασχολησιμότητας» και 9γ «Καταπολέμηση κάθε μορφής διακρίσεων και προώθηση της ισότητας των ευκαιριών». Η δράση ξεκίνησε το 2008 με δικαιούχο τον Οργανισμό Εργατικής Κατοικίας ενώ από το 2010 και έπειτα, δικαιούχος της δράσης είναι το Υπουργείο Εσωτερικών και φορέα υλοποίησης την Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (ΕΕΤΑΑ). Σε αυτό το σημείο, λαμβάνει χώρα για πρώτη φορά η τομή των κουπονιών εκπαίδευσης (voucher) με την ελεύθερη συμμετοχή των ωφελούμενων στις δομές προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης, δημοτικών ή ιδιωτικών (ΕΕΤΑΑ, 2020). Το πρόγραμμα παρέχει σε ωφελούμενα άτομα θέσεις φροντίδας και φιλοξενίας βρεφών, νηπίων, παιδιών και ατόμων με αναπηρία σε φορείς ή δομές και πιο συγκεκριμένα σε βρεφικούς σταθμούς, σε παιδικούς σταθμούς, σε παιδικούς σταθμούς ολοκληρωμένης φροντίδας, σε Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης (ΚΔΑΠ) και σε Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών με Αναπηρίες. Οι ωφελούμενοι επιλέγουν θέση σε δομή αντίστοιχη εκείνης για την οποία έλαβαν την «αξία τοποθέτησης» (voucher). Οι ωφελούμενοι μπορούν να εγγράψουν τα τέκνα τους σε δομές παροχής φροντίδας και φιλοξενίας βρεφών, νηπίων, παιδιών, εφήβων και ατόμων με αναπηρία, ώστε να διασφαλιστεί η ισότιμη πρόσβασή τους στην εργασία, μέσω της παροχής ποιοτικών υπηρεσιών, καθώς και η ισότιμη πρόσβαση των ευπαθών ομάδων σε ποιοτικές κοινωνικές υπηρεσίες.

Στο γράφημα 4 αναπαριστάται η ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί το σύστημα των κουπονιών εκπαίδευσης στην Ελλάδα.

Γράφημα 4: Απεικόνιση της λειτουργικότητας του συστήματος των voucher

Πηγή: Κουτσαμπέλας, Χ.(2020). *Διάλεξη: Οικονομικά της Εκπαίδευσης και Κοινωνικές Ανισότητες*

Ως δυνητικά ωφελούμενα άτομα θεωρούνται οι μητέρες βρεφών και νηπίων καθώς και παιδιών, νηπίων με αναπηρία, οι οποίες εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα (με οποιαδήποτε μορφή απασχόλησης) ή άνεργες, οι οποίες διαθέτουν ενεργό δελτίο ανεργίας. Η επιλογή γίνεται με εισοδηματικά και κοινωνικά κριτήρια. Μάλιστα στις μητέρες παιδιών, νηπίων και εφήβων με αναπηρία αναγνωρίζεται το δικαίωμα να εγγράψουν τα τέκνα τους σε Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών με Αναπηρία (ΚΔΑΠ-ΜΕΑ), καθώς και στα Τμήματα ΑΜΕΑ των Βρεφονηπιακών Σταθμών Ολοκληρωμένης Φροντίδας, ανεξαρτήτως εργασιακής, κοινωνικοοικονομικής ή άλλης κατάστασης (ΕΕΤΑΑ, 2010).

Το πρόγραμμα ανασχεδιάστηκε το 2016 με σκοπό τον εκσυγχρονισμό της εφαρμογής του στην χώρα. Βασικοί στόχοι του ανασχεδιασμού ήταν να διασφαλίσει ότι όλα τα νοικοκυριά με εισόδημα μικρότερο από το ισοδύναμο της σχετικής φτώχειας θα είναι δέκτες της ενίσχυσης, ότι θα αυξηθούν οι δυνατότητες επιλογής των γονέων και ότι θα

απλοποιηθούν οι γραφειοκρατικές διαδικασίες υλοποίησης. Επίσης, ως ωφελούμενοι προστέθηκαν άτομα στα οποία έχει παραχωρηθεί με δικαστική απόφαση η επιμέλεια των παιδιών, άνδρες που βρίσκονται σε χηρεία και άτομα τα οποία έχουν οριστεί δικαστικοί συμπαραστάτες ή ασκούν επιμέλεια με δικαστική απόφαση. Τα νέα στοιχεία που εμπεριέχει η νέα αυτή έκδοση του προγράμματος είναι ότι η αξία τοποθέτησης (voucher) δεν συνδέεται με συγκεκριμένη θέση σε κάποια δομή αλλά ακολουθεί τον δικαιούχο σε περίπτωση που αυτός επιλέξει να αλλάξει δομή.(ΕΕΤΑΑ ,2016).

Σύμφωνα με την ΕΕΤΑΑ (2020) η δράση στοχεύει *α) στην αύξηση και διατήρηση της απασχόλησης των ωφελούμενων γυναικών με χαμηλό οικογενειακό εισόδημα, σε θέσεις εργασίας με ισότιμους όρους, ώστε μέσα από την ουσιαστική διευκόλυνσή τους, να ανταποκριθούν στους απαιτητικούς κι αντικρουόμενους ρόλους τους, όπως αυτός της οικογενειακής μέριμνας και της παιδικής προστασίας, β) στην ουσιαστική στήριξη των ωφελούμενων, προκειμένου να διασφαλιστεί η ισότιμη πρόσβασή τους στην εργασία, μέσω της παροχής ποιοτικών υπηρεσιών φροντίδας και φιλοξενίας βρεφών, νηπίων, παιδιών και ατόμων με αναπηρία και γ) στην ισότιμη πρόσβαση των ευπαθών ομάδων (παιδιά και άτομα με αναπηρία) σε ποιοτικές κοινωνικές υπηρεσίες* (ΕΕΤΑΑ, 2020:7).

Φορείς Διαχείρισης και Υλοποίησης της Δράσης είναι η Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» (ΕΠΑΝΑΔΕΔΒΜ) 2014-2020 και οι 13 Ειδικές Υπηρεσίες Διαχείρισης των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (ΠΕΠ).

Δικαιούχος Φορέας της Δράσης είναι η Ελληνική Εταιρία Τοπικής Ανάπτυξης Αυτοδιοίκησης Α.Ε. Η χρηματοδότηση της δράσης γίνεται από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» (ΕΠ ΑΝ.Α.Δ.Ε.Δ.Β.Μ.) 2014-2020 του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων και τα 13 Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (Π.Ε.Π.) 2014-2020.

Ενδεικτικά να αναφέρουμε πως ο συνολικός προϋπολογισμός της δράσης για την περίοδο 2020-2021 ανέρχεται στο ποσό των 279.000.000 €. Αξίζει να αναφερθεί πως οι φορείς που εντάσσονται στο πρόγραμμα αναλαμβάνουν κάποιες υποχρεώσεις με σκοπό την διασφάλιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών όπως η διατήρηση μηνιαίων δελτίων παρακολούθησης νηπίων, κατάλογο εργαζομένων κατάλληλων ειδικοτήτων, τήρηση φακέλου παιδαγωγικού προγράμματος, βιβλίο εκδρομών και επισκέψεων, καρτέλες υγείας νηπίων και άλλα. Ταυτόχρονα, είναι

υποχρεωμένοι να παρέχουν στοιχεία και να αποδέχονται τον έλεγχο από εθνικά και ευρωπαϊκά όργανα, όποτε τους ζητηθεί. (ΕΕΤΑΑ, 2020).

Ακολουθεί συνοπτικά η περιγραφή της δράσης (διαδικασία τοποθέτησης, πληρωμής, πιστοποίησης δαπανών):

1. **Πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος της ΕΕΤΑΑ προς τις Δομές:** Η ΕΕΤΑΑ εκδίδει κάλεσμα προς τις Δομές προκειμένου αυτές να δηλώσουν, εντός συγκεκριμένης προθεσμίας, την επιθυμία τους να αποδεχτούν voucher της δράσης Εναρμόνιση. Σκοπός είναι να δημιουργηθεί μη εξαντλητική λίστα με διαθέσιμες δομές και θέσεις, στην οποία έχουν πρόσβαση οι ωφελούμενοι.
2. **Πρόσκληση της ΕΕΤΑΑ προς τους γονείς να υποβάλουν αίτηση συμμετοχής στο πρόγραμμα:**
3. **Μοριοδότηση γονέων και άτυπη διαδικασία σύζευξης:**

Πίνακας 2. Ενδεικτικός πίνακας μοριοδότησης κριτηρίων απόκτησης voucher

ΚΡΙΤΗΡΙΑ	ΑΝΑΛΥΣΗ ΜΟΡΙΩΝ	
1. Ετήσιο συνολικό εισόδημα	$90 - \frac{(Ε - Π)}{300}$	
2. Κατάσταση, είδος Απασχόλησης & εργασιακή σχέση	Κατάσταση απασχόλησης	Μόρια
	Εργαζόμενες με σύμβαση εργασίας ☞ πλήρους απασχόλησης – αορίστου χρόνου ☞ μερικής απασχόλησης ή ορισμένου χρόνου, Εργαζόμενες ☞ με εργόσημο ή με άλλες μορφές ευέλικτης απασχόλησης ☞ Αυτοαπασχολούμενες	90
	Άνεργες, με Δελτίο Ανεργίας σε ισχύ ή άλλο ισοδύναμο έγγραφο	
3. Οικογενειακή κατάσταση	Αιτούσες που ☞ ανήκουν στην ομάδα των ΑμεΑ (αναπηρία 35% και άνω) ☞ έχουν τέκνα που ανήκουν στην ομάδα ΑμεΑ (αναπηρία 35% και άνω)	50
	Αιτούσες που ☞ είναι Μονογονεϊκές Οικογένειες (χήρες, ανύπανδρες μητέρες, διαζευγμένες ή σε διάσταση) ☞ είναι Τρίτεκνες – Πολύτεκνες	40
	Αιτούσες με ☞ σύζυγο ΑμεΑ με αναπηρία 67% και άνω ☞ σύζυγο άνεργο με δελτίο ανεργίας σε ισχύ ή άλλο ισοδύναμο έγγραφο με το οποίο επιβεβαιώνεται η κατάσταση ανεργίας	30

Πηγή : ΕΕΤΑΑ, 2020. « Πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος για την υλοποίηση πράξεων στο πλαίσιο της δράσης εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής, Περιόδου 2020-2021».

4. **Κατάρτιση πινάκων προσωρινών αποτελεσμάτων.**
5. **Υποβολή – επεξεργασία ενστάσεων**
6. **Οριστικοποίηση των αποτελεσμάτων** – Ανακοίνωση Οριστικών Πινάκων Κατάταξης και έκδοση Voucher. Τα voucher δεν μπορούν να εξαργυρωθούν ή να μεταβιβαστούν σε τρίτους.
7. **Τοποθέτηση παιδιών στις δομές:** Για την εγγραφή του παιδιού στη δομή ο ωφελούμενος συνάπτει με τη δομή τυποποιημένο συμφωνητικό όπου προσδιορίζονται οι υποχρεώσεις του σταθμού και υπογράφει εξουσιοδότηση προς την ΕΕΤΑΑ να δράσει ως πληρεξούσιός του ως προς τα ζητήματα πληρωμής. Οι δομές αποστέλλουν στην ΕΕΤΑΑ τα στοιχεία αυτά, η ΕΕΤΑΑ τα ελέγχει και εκδίδει απόφαση τοποθέτησης του παιδιού στη δομή.
8. **Πληρωμές δόσεων:** Πραγματοποιούνται μηνιαίως βάσει των προβλέψεων.

Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία, για το σχολικό έτος 2019-2020 έλαβαν voucher 154.947 παιδιά. Στον πίνακα 2, παρουσιάζονται τα συγκεντρωτικά στοιχεία των ωφελούμενων για την περασμένη τριετία (ΕΕΤΑΑ, 2020).

Πίνακας 3: Συγκεντρωτικά στοιχεία ωφελούμενων voucher 2017-2019

Περιγραφή	2017	2018	Μεταβολή 2018/2017 %	2019	Μεταβολή 2019/2018 %
Ωφελούμενες	92.007	98.651	6,7 %	118.172	16,5 %
Παιδιά που λαμβάνουν voucher	118.353	127.634	7,3 %	154.947	17,6 %

Πηγή: ΕΕΤΑΑ, 2020 β, Οι ΟΤΑ σε αριθμούς

Για πρώτη φορά τη σχολική χρονιά 2020-21 εντάχθηκαν στο σύστημα των κουπονιών εκπαίδευσης οι εργαζόμενοι στο δημόσιο φορέα με υψηλότερα μάλιστα εισοδηματικά κριτήρια. Το Πρόγραμμα στοχεύει στην οικονομική στήριξη και την ενίσχυση της πρόσβασης όσο το δυνατόν περισσότερων οικογενειών με παιδιά προσχολικής ηλικίας, ώστε αυτά να ενταχθούν σε αντίστοιχες δομές, σύμφωνα με τις διεθνείς απαιτήσεις για την παιδική προστασία, εκπαίδευση και φροντίδα.

Ο προϋπολογισμός του Προγράμματος ανέρχεται στα 29.700.000€. Η χρηματοδότηση του προγράμματος αποτελεί εξ ολοκλήρου Δημόσια Δαπάνη και προέρχεται από πόρους του τακτικού προϋπολογισμού του Υπουργείου Εργασίας

και Κοινωνικών Υποθέσεων. Το Voucher (αξία τοποθέτησης) του συγκεκριμένου προγράμματος ανέρχεται στα ύψος των 180 €/μήνα. (ΕΕΤΑΑ, 2020 γ).

4.4 Τα κουπόνια εκπαίδευσης και η εφαρμογή τους σε άλλες χώρες

Όπως ήδη αναφέρθηκε, πρώτη εφαρμογή των κουπονιών εκπαίδευσης έλαβε χώρα στην Χιλή κατά το έτος 1980 και αποτελεί μέχρι σήμερα το αντιπροσωπευτικότερο παράδειγμα εφαρμογής του συστήματος των voucher σε εθνική εμβέλεια. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα το πρόγραμμα οδήγησε σε ραγδαία αύξηση των εγγραφών σε ιδιωτικά σχολεία από το 15% που βρισκόταν πριν την εφαρμογή του στο 33% μετά από μια δεκαπενταετία εφαρμογής, το 1996. Έπειτα από την εξέλιξη του προγράμματος, το εκπαιδευτικό σύστημα της Χιλής, υιοθέτησε ένα αντισταθμιστικό σύστημα κουπονιών το 2008, παρέχοντας μια επιπλέον κατά κεφαλήν χρηματοδότηση για μειονεκτούντες μαθητές (Brian, 2015).

Ένα ακόμα διαδεδομένο παράδειγμα από τον διεθνή χώρο, αποτελεί το πρόγραμμα των κουπονιών εκπαίδευσης του Hong Kong. Το 2006, η κυβέρνηση ανακοίνωσε μέτρα για την περαιτέρω ενίσχυση της ποιότητας της προσχολικής εκπαίδευσης με την εισαγωγή του προγράμματος κουπονιών προσχολικής αγωγής (PEVS). Ο βασικός στόχος του προγράμματος ήταν να λαμβάνουν όλα τα παιδιά οικονομικά προσιτή και ποιοτική προσχολική εκπαίδευση. Για την υλοποίηση του στόχου αυτού, σχεδιάστηκε η άμεση επιδότηση προς τους γονείς με τη μορφή κουπονιών, για να αντιμετωπίσουν την οικονομική επιβάρυνση και για να αυξηθεί η επιλογή των δομών προσχολικής αγωγής. Το σχέδιο προέβλεπε επίσης τη χρηματοδοτική βοήθεια προς τους εκπαιδευτικούς και τους διευθυντές προσχολικής εκπαίδευσης για την επαγγελματική τους αναβάθμιση, καθώς και ένα μηχανισμό διασφάλισης ποιότητας που συνδυάζει την αυτό-αξιολόγηση με εξωτερική αξιολόγηση από το Υπουργείο Παιδείας (Li et al., 2010).

Σύμφωνα με σχετική έρευνα που διεξήχθη στο Hong Kong ,σε γονείς με παιδιά προσχολικής ηλικίας - χρήστες του κουπονιού εκπαίδευσης, οι περισσότεροι απάντησαν ότι μέσω του συστήματος μειώθηκε η οικονομική επιβάρυνσή τους και ανακουφίστηκαν από το οικονομικό φόρτο. (Οι μισοί γονείς της έρευνας δήλωσαν πως έτσι εξοικονόμησαν χρήματα για να υποστηρίξουν εξωσχολικές δραστηριότητες των παιδιών τους.) Ως εκ τούτου, η πολιτική των vouchers βελτίωσε την προσβασιμότητα στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα μέσω της οικονομικής προσιτότητας. Η

συντριπτική πλειοψηφία των γονέων (ποσοστό 80%) θεωρεί θετική την επιρροή των vouchers και στην ποιότητα της εκπαίδευσης. Κατά τη γνώμη τους, η ενισχυμένη λογοδοσία βελτίωσε την ποιότητα των δομών και δήλωσαν σίγουροι για την οικονομική διαχείριση. Η πλειοψηφία των γονέων δήλωσαν ικανοποιημένοι με την πολιτική των κουπονιών. (Li et al., 2010).

Στον Ευρωπαϊκό χώρο, η Ιταλία αποτελεί ένα από τα πρώτα παραδείγματα εφαρμογής κουπονιών εκπαίδευσης, καθώς έχει υιοθετήσει αντίστοιχο πρόγραμμα από το 2000. Βασικός στόχος του προγράμματος ήταν να βοηθήσει τις οικογένειες που ήθελαν να εγγράψουν τα παιδιά τους σε ιδιωτικά σχολεία. Το 2008, η πολιτική άλλαξε καθιστώντας τη διοικητική διαδικασία που απαιτείται για την απόκτηση του κουπονιού ευκολότερη και ενσωματώνοντας μεγαλύτερη οικονομική ενίσχυση. Η τροποποίηση της πολιτικής διαπιστώθηκε ότι δεν έχει επηρεάσει το ποσοστό των μαθητών που εγγράφονται σε ιδιωτικά σχολεία καμίας εκπαιδευτικής βαθμίδας (Agasisti & al., 2015).

Το 2016 εγκαινιάστηκε στη Λιθουανία ένα «κουπόνι τάξης» για προσχολικά και πρωτοβάθμια εκπαιδευτικά ιδρύματα το οποίο σχεδιάστηκε για να δοκιμαστεί πιλοτικά σε πέντε επιλεγμένους δήμους. Η φιλοσοφία του προγράμματος είναι κάπως διαφορετική καθώς η χρηματοδότηση θα υπολογιζόταν ανά τάξη και όχι ανά μαθητή. Μετά την αξιολόγηση της εμπειρίας και των αποτελεσμάτων της νέας μεθοδολογίας για τη χρηματοδότηση της εκπαίδευσης, θα ληφθεί η απόφαση για το αν είναι σκόπιμο να εισαχθεί το σύστημα του «κουπονιού τάξης» μεθοδολογία σε όλα τα σχολεία της χώρας (Shewbridge et al., 2016). Τέλος, η Ολλανδία αποτελεί ένα παράδειγμα επιτυχημένης εφαρμογής των κουπονιών εκπαίδευσης, αφού το 70% των εγγραφών λαμβάνουν χώρα σε χρηματοδοτούμενα από το κράτος ιδιωτικά σχολεία. Κατά πλειοψηφία, οι μαθητές αυτοί προέρχονται από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα ενώ το επίπεδο των προσφερόμενων επιλογών σε συνδυασμό με το ύψος χρηματοδότησης ανά μαθητή φαίνεται να παρακινεί τα σχολεία για συνεχή βελτίωση (Patrinos, 2016).

Από όσα ήδη καταγράφηκαν στην παρούσα ενότητα, μέσω του προγράμματος των κουπονιών εκπαίδευσης μετατοπίζεται η έμφαση από τον κεντρικό γραφειοκρατικό εκπαιδευτικό σχεδιασμό στις ιδιαίτερες προτιμήσεις του ατόμου και το σχολείο λειτουργεί με κριτήρια ικανοποίησης των αναγκών των ατόμων που “καταναλώνουν” τις υπηρεσίες που προσφέρουν. Η δυνατότητα επιλογής της δομής προσχολικής αγωγής που έχουν οι γονείς, ιδίως εκείνοι που ανήκουν στις χαμηλότερες εισοδηματικά ομάδες,

προσφέρει καλύτερους όρους και μπορεί να αμβλύνει την ψαλίδα των ανισοτήτων στην εκπαιδευτική διαδικασία (Chung, J. E. , 2017).

Με την πάροδο των χρόνων, σημειώνονται διαρκώς νέες προσπάθειες σε διαφορετικές χώρες για την υλοποίηση προγραμμάτων που βασίζονται στην ιδέα των κουπονιών εκπαίδευσης. Παρόλη την πληθώρα όμως των περιπτώσεων, με εξαίρεση το παράδειγμα της Χιλής, η ανάπτυξη αυτών των προγραμμάτων ξεκινάει κατά τον 21^ο αιώνα, συνεπώς θεωρείται ακόμα πολύ νωρίς για να εξαχθούν ασφαλή ερευνητικά συμπεράσματα για την αποτελεσματικότητά τους καθώς και για την διακριτή εκπλήρωση των στόχων τους.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : Μεθοδολογία της έρευνας

5.1 Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα

Η ισότιμη πρόσβαση όλων των παιδιών σε ποιοτικές υπηρεσίες προσχολικής αγωγής αποτελεί δικαίωμα αλλά και κοινωνική απαίτηση. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού είναι απαραίτητη η συνεργασία και αλληλεπίδραση των φορέων και των συγκεκριμένων δομών παροχής προσχολικής αγωγής με τους γονείς των παιδιών. Σύμφωνα με την θεωρία Epstein (2002), οικογένεια, σχολείο και κοινότητα είναι επικαλυπτόμενες σφαίρες επιρροής. Επομένως, η γνώμη των γονέων θα πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη στη χάραξη πολιτικών προς όφελος των ιδίων, των παιδιών και της κοινωνίας ολόκληρης. Έτσι, σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνηθούν οι απόψεις γονέων σχετικά με την υφιστάμενη πολιτική προσχολικής αγωγής και ειδικότερα την πολιτική των κουπονιών εκπαίδευσης. Τα **ερευνητικά ερωτήματα** που τίθενται είναι τα εξής:

1. Ποιες είναι οι απόψεις των ερωτηθέντων για την αναγκαιότητα των παιδικών σταθμών;
2. Ποιες είναι οι απόψεις των ερωτηθέντων σχετικά με την προσβασιμότητα, το κόστος και τα κριτήρια επιλογής του παιδικού σταθμού;
3. Ποιες είναι οι απόψεις των ερωτηθέντων σχετικά με τα κουπόνια εκπαίδευσης;
4. Ποιες είναι οι απόψεις των ερωτηθέντων σχετικά με την υφιστάμενη κατάσταση και τον παιδικό σταθμό φοίτησης του παιδιού τους;

5.2 Εργαλείο συλλογής δεδομένων

Προκειμένου να απαντηθούν τα ανωτέρω ερωτήματα επιλέχθηκε η δημοσκοπική μέθοδος έρευνας μέσω ερωτηματολογίου, καθώς με τον τρόπο αυτό είναι δυνατή η συλλογή δεδομένων από ένα μεγάλο αριθμό γονέων (Creswell, 2015). Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από τις εξής ενότητες:

1. Δημογραφικά στοιχεία ερωτηθέντων
2. 9 ερωτήσεις σχετικά με την αναγκαιότητα των παιδικών σταθμών
3. 17 ερωτήσεις σχετικά με την προσβασιμότητα και τα κριτήρια επιλογής παιδικού σταθμού

4. 6 ερωτήσεις σχετικά με τον παράγοντα κόστος κατά την επιλογή παιδικού σταθμού
5. 12 ερωτήσεις σχετικά με τα κουπόνια εκπαίδευσης
6. 5 ερωτήσεις σχετικά με την υφιστάμενη κατάσταση και την ικανοποίηση των γονέων από τον παιδικό σταθμό

5.3 Εγκυρότητα και αξιοπιστία της έρευνας

Για τη διασφάλιση της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας η ερευνήτρια προχώρησε αρχικά στην πιλοτική εφαρμογή του ερωτηματολογίου σε ένα δείγμα 10 γονέων, προκειμένου να διαπιστωθεί αν οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου απαντούν στα ερευνητικά ερωτήματα, αν είναι κατανοητές από τους ερωτηθέντες, αν η διατύπωση των ερωτήσεων υπονοεί την απάντηση. Έπειτα από την πιλοτική έρευνα και εφόσον διαπιστώθηκε πως δεν υπήρχε κάποιο πρόβλημα ως προς τα ανωτέρω, διεξήχθη η τελική έρευνα. Πριν από τη στατιστική επεξεργασία των δεδομένων εξετάστηκε η εσωτερική τους αξιοπιστία με τον δείκτη Cronbach's α , από όπου προέκυψε ένα υψηλό επίπεδο εσωτερικής αξιοπιστίας (0.733).

5.4 Διαδικασία της έρευνας

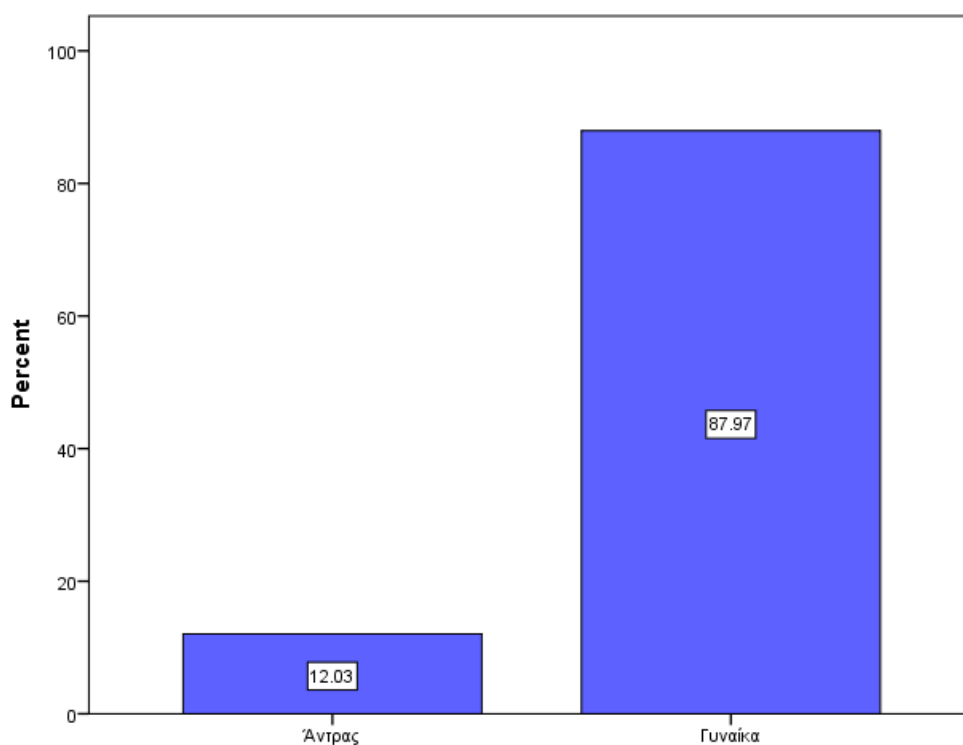
Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε για τους σκοπούς αυτής της έρευνας διανεμήθηκε διαδικτυακά λόγω των περιορισμών κινητικότητας στο πλαίσιο αντιμετώπισης της πανδημίας Covid-19. Στην αρχή υπήρξε ένα συνοδευτικό κείμενο που εξηγούσε τον σκοπό της έρευνας, ενώ παράλληλα ενημέρωνε τους συμμετέχοντες για τον χρόνο συμπλήρωσής του, την τήρηση της ανωνυμίας και της διασφάλιση της εμπιστευτικότητας των συμμετεχόντων. Οι απαντήσεις που συλλέχθηκαν σε φύλλο εργασίας της πλατφόρμας εν συνεχεία κωδικοποιήθηκαν και εισήχθησαν στο στατιστικό πρόγραμμα SPSS έκδοση 21 προκειμένου να γίνει η στατιστική τους επεξεργασία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 : Αποτελέσματα της έρευνας

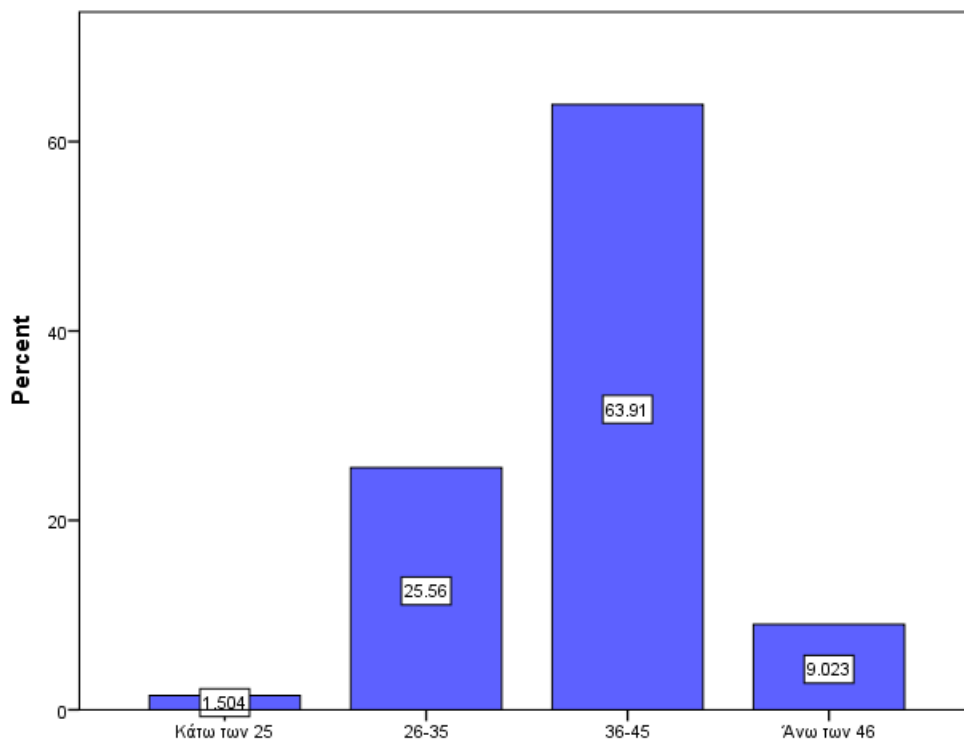
6.1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Στα πιο κάτω γραφήματα παρουσιάζονται τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων στην έρευνα. Όπως παρατηρείται, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων είναι γυναίκες (88%), ηλικίας 36-45 ετών (63,9%), έγγαμοι (93,9%), που έχουν δύο παιδιά (53,4%), απόφοιτοι πανεπιστημιακής εκπαίδευσης (57,3%), που εργάζονται ως ιδιωτικοί υπάλληλοι (30,8%), με μηναίο εισόδημα 1.501-2.000 Ευρώ (27,8%), που διαμένουν στην Κόρινθο (82%).

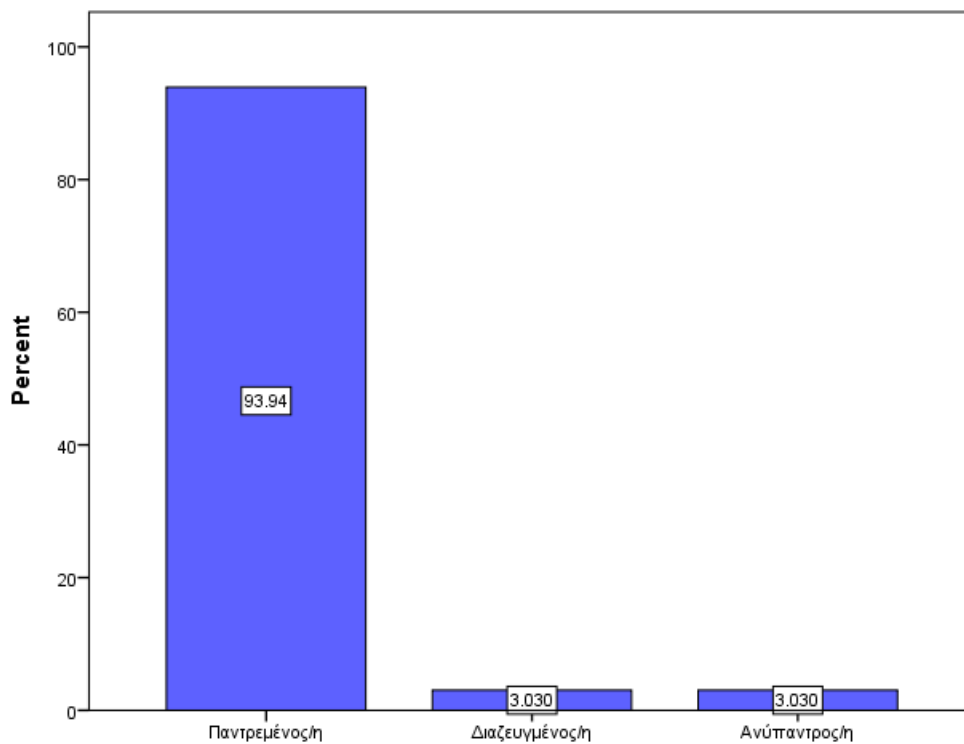
Γράφημα 1. Φύλο ερωτηθέντων

Γράφημα 2. Ηλικία ερωτηθέντων

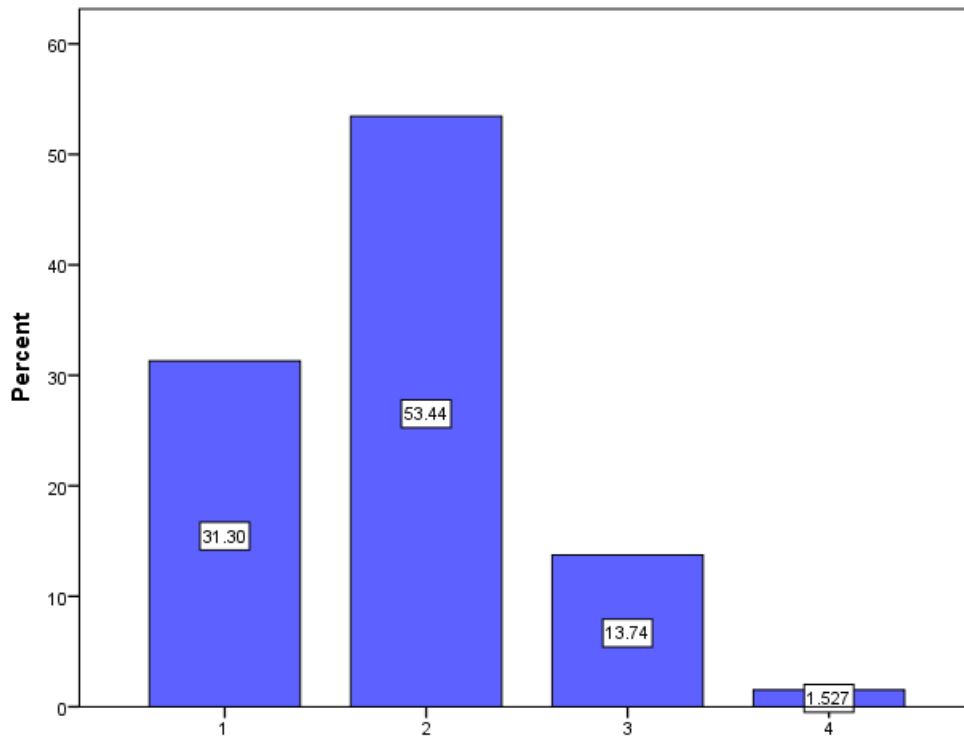

Γράφημα 3. Οικογενειακή κατάσταση ερωτηθέντων

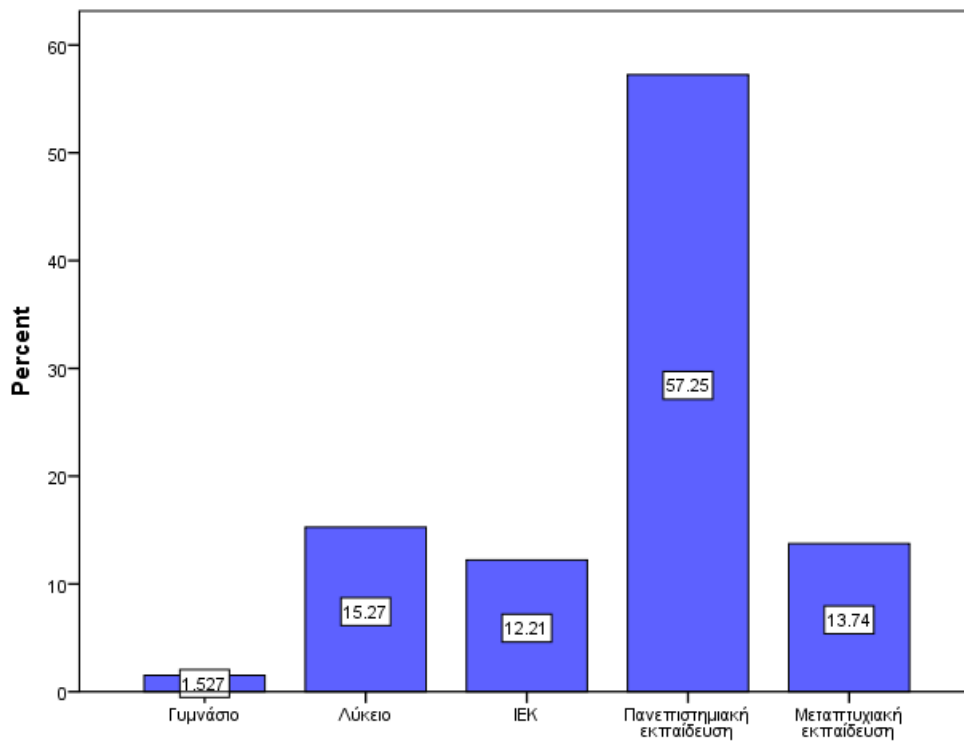

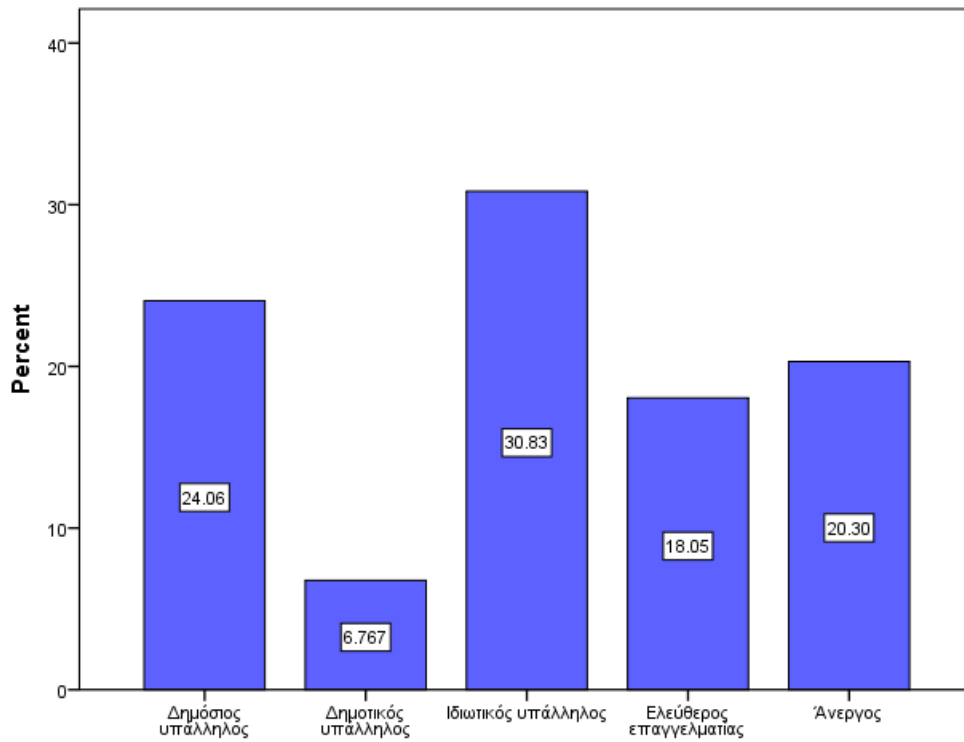
Γράφημα 4. Αριθμός παιδιών ερωτηθέντων

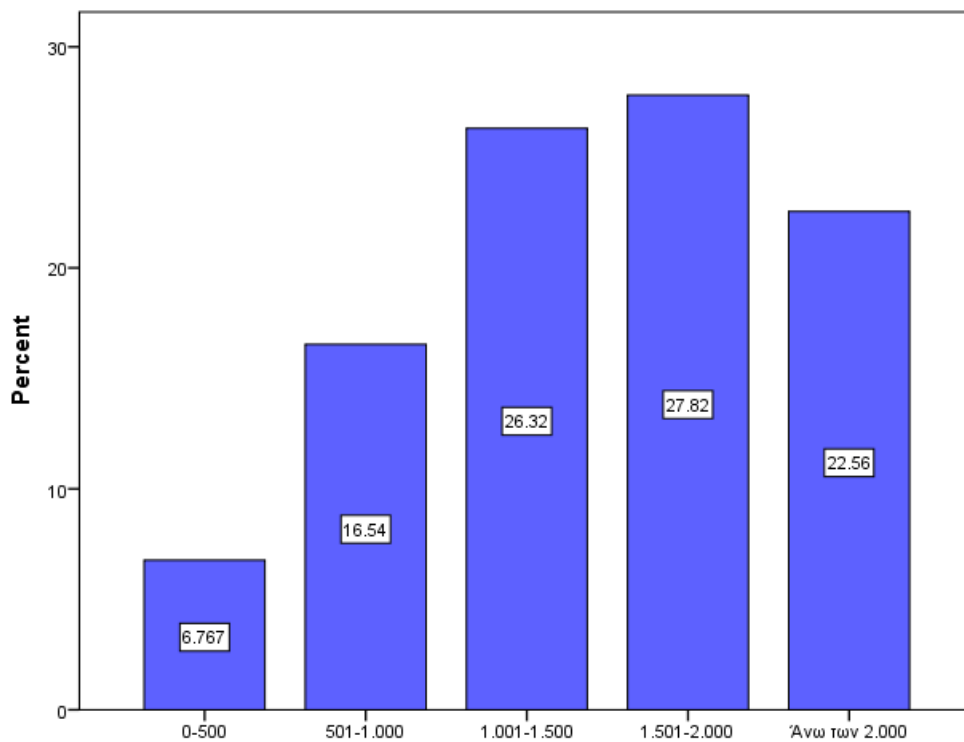
Γράφημα 5. Ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης ερωτηθέντων

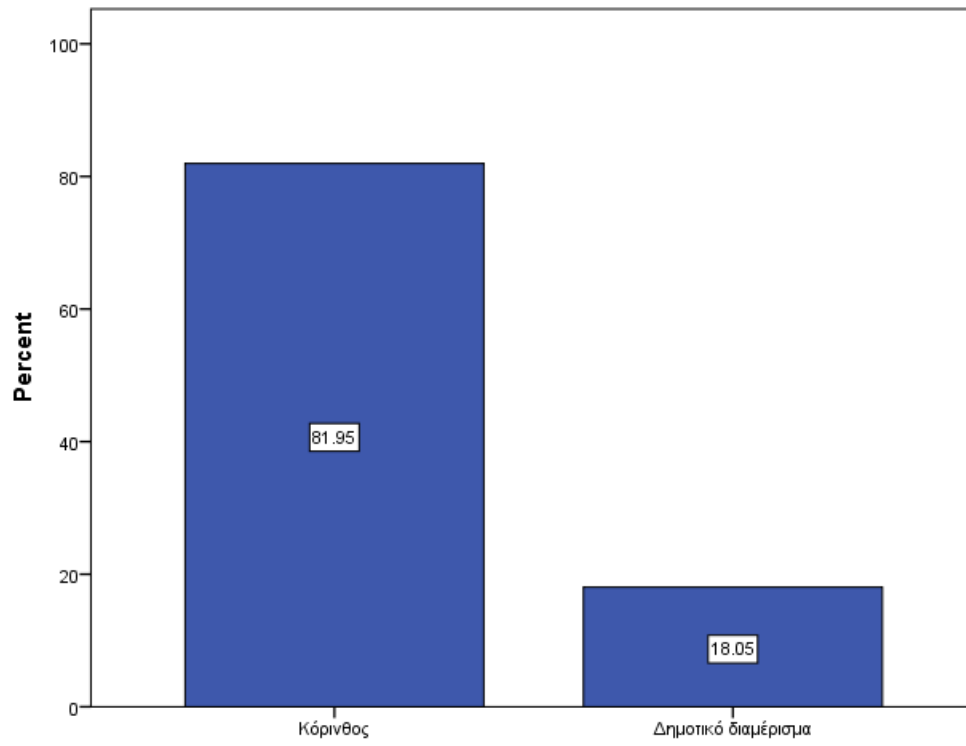
Γράφημα 6. Εργασιακή κατάσταση ερωτηθέντων

Γράφημα 7. Μηνιαίο εισόδημα νοικοκυριού

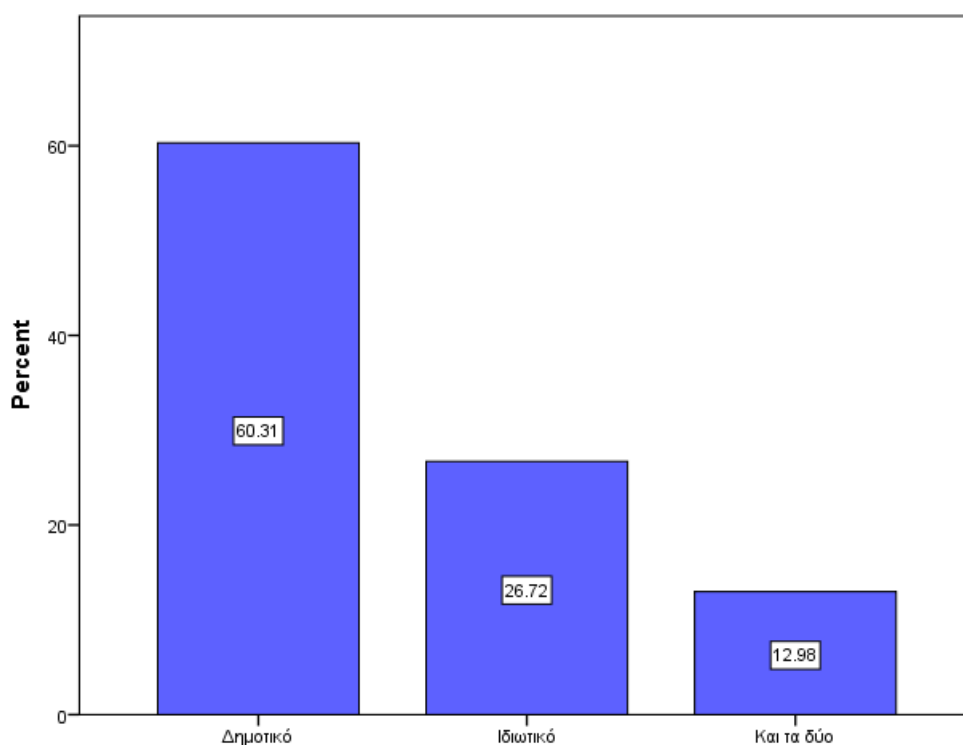
Γράφημα 8. Τόπος διαμονής ερωτηθέντων

6.2 Αναγκαιότητα παιδικών σταθμών

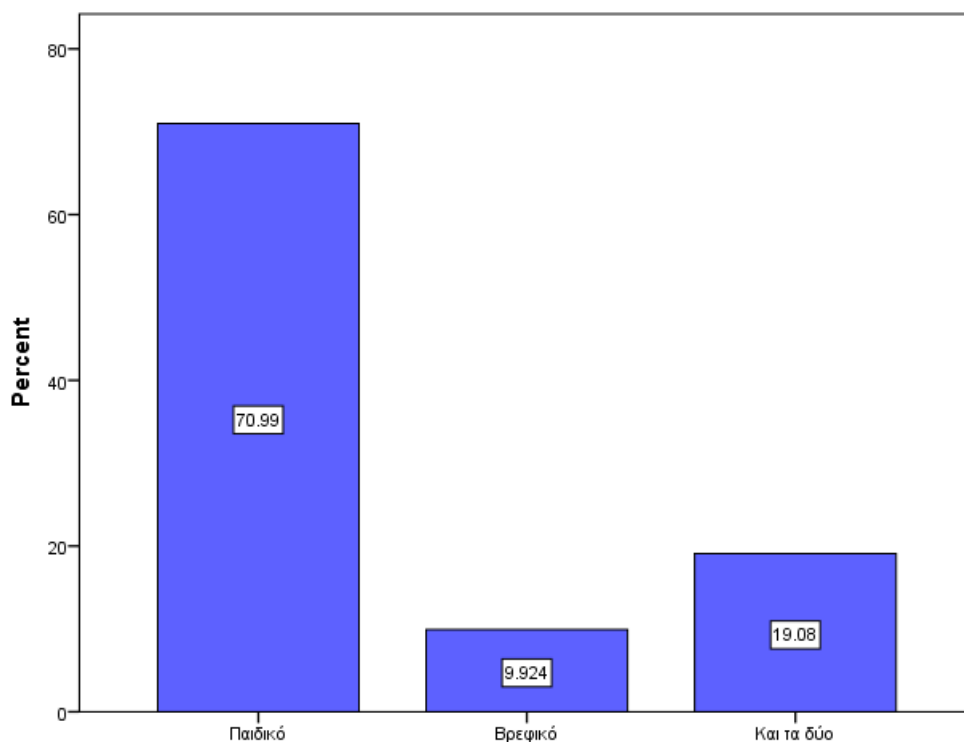
Στην πλειοψηφία τους (60,3%) οι ερωτηθέντες ανέφεραν πως το παιδί τους πηγαίνει/πήγαινε σε δημοτικό παιδικό σταθμό, σε αντίθεση με το 26,7% των ερωτηθέντων που απάντησε ότι πηγαίνει/πήγαινε σε ιδιωτικό.

Γράφημα 8. Παιδικός σταθμός που φοιτά/φοιτούσε το παιδί/τα παιδιά των ερωτηθέντων

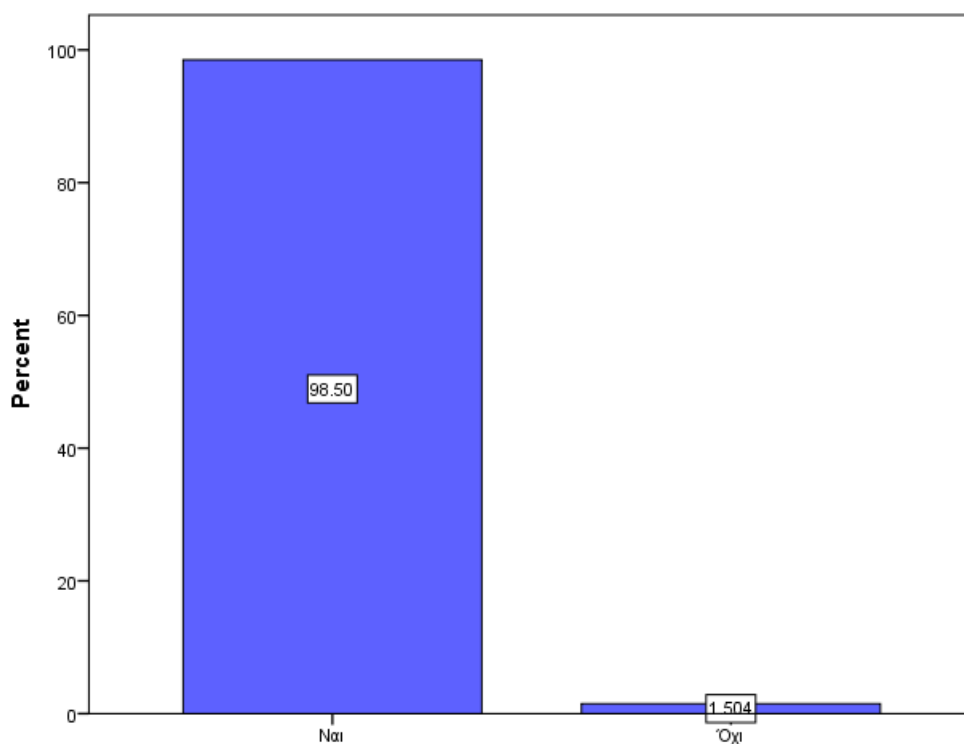
Το 71% των ερωτηθέντων δήλωσε πως το παιδί τους πηγαίνει/πήγαινε σε παιδικό τμήμα του παιδικού σταθμού, σε αντίθεση με το 9,9% που δήλωσε βρεφικό τμήμα και 19,1% που δήλωσε και τα δύο.

Γράφημα 9. Τμήμα που φοιτά/φοιτούσε το παιδί/τα παιδιά των ερωτηθέντων

Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων -σε ποσοστό 98,5%- θεωρεί σημαντικό για το παιδί τους να ενταχθεί σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής.

Γράφημα 10. Ποσοστό ερωτηθέντων που θεωρεί σημαντικό για το παιδί τους να ενταχθεί σε υπηρεσίες προσχολικές αγωγής

Στον πιο κάτω πίνακα απεικονίζονται οι απόψεις των ερωτηθέντων σχετικά με την ηλικία στην οποία θεωρούν ότι θα πρέπει το παιδί να εντάσσεται σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής. Όπως παρατηρείται, το 43,6% των ερωτηθέντων δήλωσαν πως το παιδί θα πρέπει να εντάσσεται σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής στην ηλικία των τριών ετών, ενώ το 32,3% δηλώνει ότι θα πρέπει να εντάσσεται στην ηλικία των 2 ετών.

Πίνακας 1. Ηλικία παιδιού για ένταξη σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής

	Συχνότητα	Ποσοστό
ΔΑ	1	.8
8μηνών	1	.8
1	6	4.5
1.5	2	1.5
2	43	32.3
2.5	9	6.8
3	58	43.6
4	12	9.0
5	1	.8
Σύνολο	133	100.0

Στον πιο κάτω πίνακα παρουσιάζεται η ηλικία στην οποία το παιδί/τα παιδιά των ερωτηθέντων εντάχθηκαν σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής. Το 35,3% δήλωσε πως το παιδί/τα παιδιά τους εντάχθηκαν στην ηλικία των τριών ετών, το 20,3% στην ηλικία των δύο ετών, ενώ το 15,8% στην ηλικία των 2,5 ετών.

Πίνακας 2. Ηλικία παιδιού όταν εντάχθηκε σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής

	Συχνότητα	Ποσοστό
ΔΑ	2	1.5
4 μηνών	1	.8
8 μηνών	3	2.3
1	7	5.3
1.5	8	6.0
12	1	.8
2	27	20.3
2.5	21	15.8
3	47	35.3
3.5	7	5.3
4	7	5.3
5	2	1.5
Σύνολο	133	100.0

Οι απόψεις σχετικά με τον κύριο σκοπό του παιδικού σταθμού διαφέρουν μεταξύ των γονέων. Περισσότερες απαντήσεις αφορούν τα εξής: «Η σωστή και ομαλή κοινωνικοποίηση των παιδιών, Η παροχή προσχολικής εκπαίδευσης και η ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού, Η ομαλή μετάβαση από το οικογενειακό στο σχολικό περιβάλλον» (12%), «Η σωστή και ομαλή κοινωνικοποίηση των παιδιών, Η προώθηση της αποδοχής της διαφορετικότητας, Η παροχή προσχολικής εκπαίδευσης και η ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού, Η ομαλή μετάβαση από το οικογενειακό στο σχολικό περιβάλλον» (9,8%), «Η φύλαξη, φροντίδα και διατροφή των παιδιών προς εξυπηρέτηση των γονέων, Η σωστή και ομαλή κοινωνικοποίηση των παιδιών, Η παροχή προσχολικής εκπαίδευσης και η ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού» (8,3%).

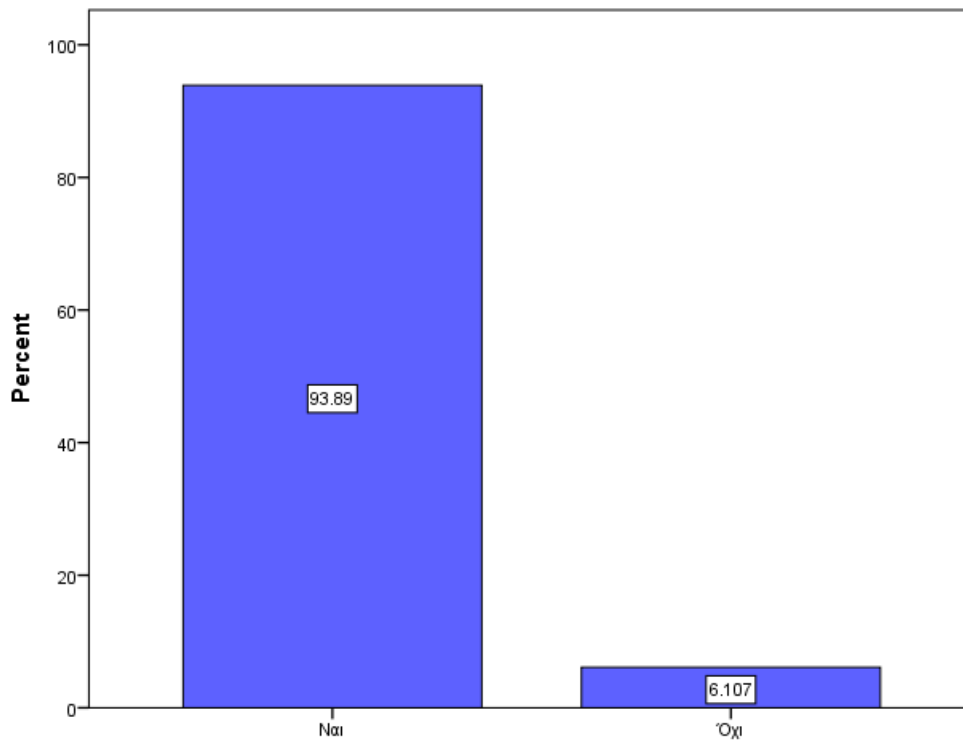
Συγκεντρωτικά, σχετικά με το σκοπό των Παιδικών Σταθμών, το 85,7% θεωρεί πως σκοπός των παιδικών σταθμών είναι η σωστή και ομαλή κοινωνικοποίηση των παιδιών. Ακολουθεί η ομαλή μετάβαση από το οικογενειακό στο σχολικό περιβάλλον (68,4%), η παροχή προσχολικής εκπαίδευσης και η ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού (66,2%), έπειτα η φύλαξη, φροντίδα και διατροφή των παιδιών προς εξυπηρέτηση των γονέων (42,9%), η προώθηση της αποδοχής της διαφορετικότητας (33%), η ευαισθητοποίηση των γονέων πάνω σε θέματα σύγχρονης παιδαγωγικής και ψυχολογίας (15,2%) και τέλος η κάλυψη των εκπαιδευτικών κενών (7,6%).

Πίνακας 3. Σκοπός των παιδικών σταθμών

	Συχνότητα	Ποσοστό
Η φύλαξη, φροντίδα και διατροφή των παιδιών προς εξυπηρέτηση των γονέων	57	42.9
Η σωστή και ομαλή κοινωνικοποίηση των παιδιών	114	85.7
Η προώθηση της αποδοχής της διαφορετικότητας	44	33.0
Η παροχή προσχολικής εκπαίδευσης και η ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού	88	66.2
Η ομαλή μετάβαση από το οικογενειακό στο σχολικό περιβάλλον	91	68.4
Η κάλυψη των εκπαιδευτικών κενών	10	7.6
Η ευαισθητοποίηση των γονέων πάνω σε θέματα σύγχρονης παιδαγωγικής και ψυχολογίας	20	15.2

Η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων σε ποσοστό 93,9% πιστεύει ότι η εξασφάλιση θέσης σε υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας για το παιδί τους συμβάλλει θετικά στην επαγγελματική τους κατάσταση, σε αντίθεση με το 6,1% που απάντησε αρνητικά.

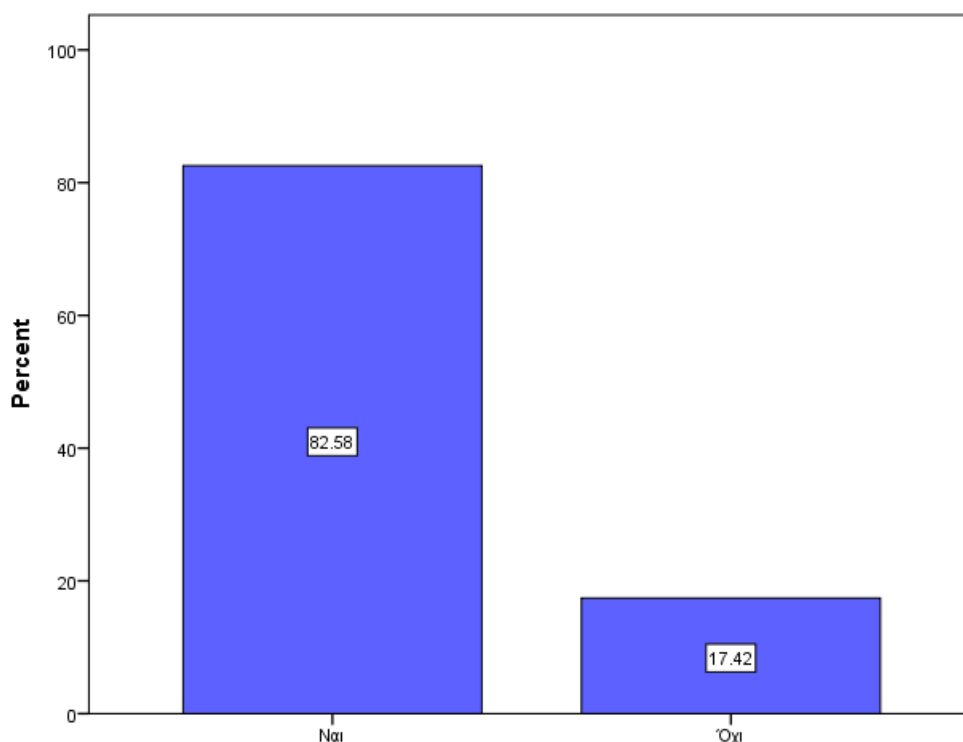
Γράφημα 11. Ποσοστό ερωτηθέντων που θεωρεί ότι η εξασφάλιση θέσης σε υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας για το παιδί τους συμβάλλει θετικά στην επαγγελματική τους κατάσταση

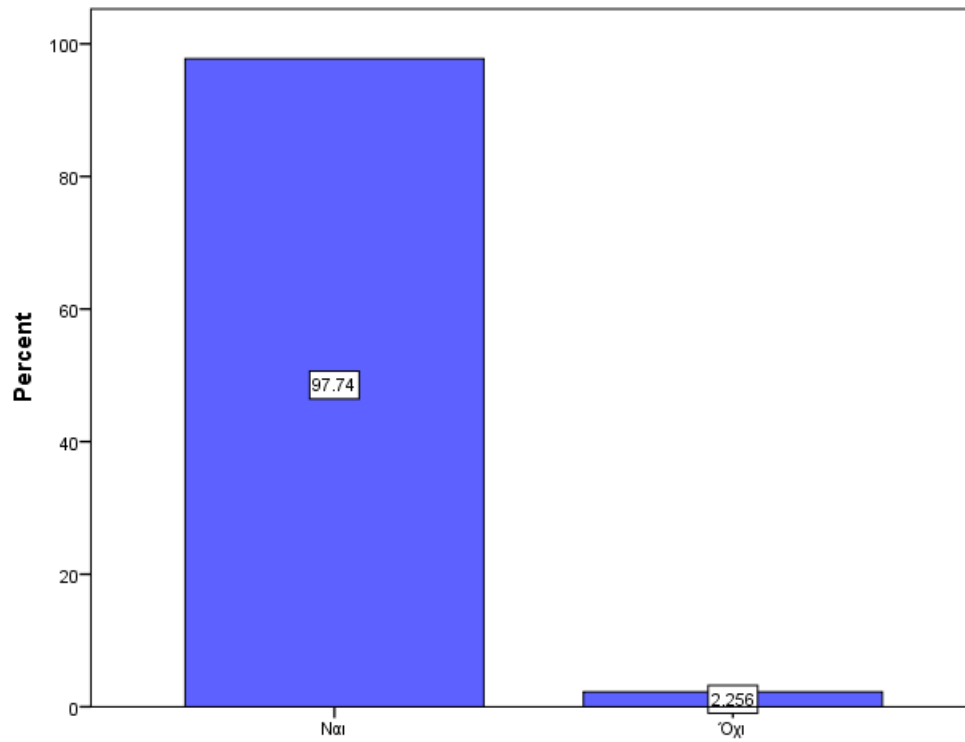
Επίσης η πλειοψηφία των ερωτηθέντων σε ποσοστό 82,6% πιστεύει ότι η πρώιμη ένταξη των παιδιών σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής έχει μακροχρόνιες θετικές επιδράσεις στην εκπαιδευτική, επαγγελματική και κοινωνική τους εξέλιξη, σε αντίθεση με το 17,4% των ερωτηθέντων που απάντησε αρνητικά.

Γράφημα 12. Ποσοστό ερωτηθέντων που θεωρεί ότι η πρώιμη ένταξη των παιδιών σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής έχει μακροχρόνιες θετικές επιδράσεις στην εκπαιδευτική, επαγγελματική και κοινωνική τους εξέλιξη

Με βάση τα παραπάνω, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων σε ποσοστό 97,7% πιστεύει ότι το κράτος θα πρέπει να εξασφαλίσει θέση σε δομές προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας για όλα τα παιδιά αντίστοιχης ηλικίας, σε αντίθεση με το 2,3% που απάντησε αρνητικά.

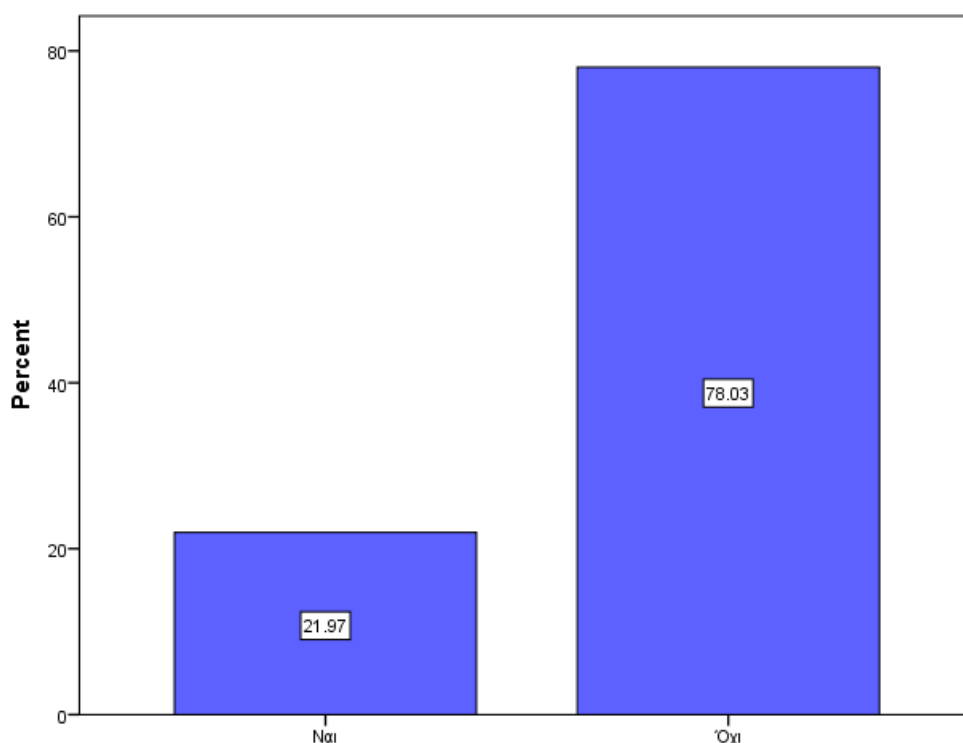
Γράφημα 13. ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι το κράτος θα πρέπει να εξασφαλίσει θέση σε δομές προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας για όλα τα παιδιά αντίστοιχης ηλικίας

6.3 Προσβασιμότητα-Κριτήρια επιλογής παιδικού σταθμού

Το 78% των συμμετεχόντων στην έρευνα ανέφερε πως δεν αντιμετώπισε δυσκολίες πρόσβασης κατά την αναζήτηση παιδικού σταθμού, σε αντίθεση με το 22% που απάντησε θετικά σε αυτήν την ερώτηση.

Γράφημα 14. Ποσοστό ερωτηθέντων που αντιμετώπισε δυσκολίες πρόσβασης κατά την αναζήτηση παιδικού σταθμού

Στον αμέσως παρακάτω πίνακα απεικονίζονται τα περιγραφικά μέτρα (μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις) των απόψεων των ερωτηθέντων γονέων σχετικά με τους παράγοντες εκείνους που τους δυσκόλεψαν περισσότερο κατά την αναζήτηση/επιλογή παιδικού σταθμού. Σε μέτριο προς πολύ μεγάλο βαθμό οι παράγοντες δυσκολίας ήταν η ποιότητα των παιδικών σταθμών ($M=3,12$, $TA=1,450$). Σε μικρό προς αρκετά μεγάλο βαθμό ήταν το κόστος ($M=2,42$, $TA=1,462$), η διαθεσιμότητα θέσεων ($M=2,40$, $TA=1,354$), το ωράριο λειτουργίας ($M=2,09$, $TA=1,235$) και η φυσική πρόσβαση ($M=2,09$, $TA=1,345$).

Πίνακας 4. Περιγραφικά μέτρα απόψεων ερωτηθέντων για τους παράγοντες που τους δυσκόλεψαν περισσότερο κατά την αναζήτηση/επιλογή παιδικού σταθμού

	N	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
Η φυσική πρόσβαση (απόσταση από το σπίτι)	132	2.09	1.345
Το ωράριο λειτουργίας	130	2.09	1.235
Η διαθεσιμότητα θέσεων	129	2.40	1.354
Το κόστος των παιδικών σταθμών	130	2.42	1.462
Η ποιότητα των παιδικών σταθμών	129	3.12	1.450

Στον αμέσως παρακάτω πίνακα απεικονίζονται τα περιγραφικά μέτρα (μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις) των απόψεων των ερωτηθέντων σχετικά με τους παράγοντες που διαδραμάτισαν ρόλο στην επιλογή του παιδικού σταθμού. Σε πολύ προς πάρα πολύ μεγάλο βαθμό είναι η καλή συνεργασία με το προσωπικό του σταθμού (M=4,19, TA=0,997), καθώς και το εκπαιδευτικό προσωπικό (M=4,17, TA=1,046). Σε αρκετά προς πολύ μεγάλο βαθμό είναι η υλικοτεχνική και κτιριακή υποδομή (M=3,77, TA=1,046), η αναλογία παιδιών/παιδαγωγών (M=3,76, TA=0,993), το μέγεθος της τάξης (M=3,56, TA=1,046), το εκπαιδευτικό πρόγραμμα (M=3,54, TA=1,090), η απόσταση του παιδικού σταθμού από το σπίτι (M=3,15, TA=1,552), το ωράριο λειτουργίας του παιδικού σταθμού (M=3,02, TA=1,328).

Πίνακας 5. Περιγραφικά μέτρα απόψεων ερωτηθέντων για τους παράγοντες που διαδραμάτισαν ρόλο στην επιλογή του παιδικού σταθμού

	N	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
Η απόσταση του παιδικού σταθμού από το σπίτι	129	3.15	1.552
Το κόστος του παιδικού σταθμού	131	2.82	1.454
Η συνεργασία του σταθμού με διάφορες ειδικότητες (παιδίατρος, ψυχολόγος, εργοθεραπευτής κλπ)	129	2.92	1.350
Το ωράριο λειτουργίας του παιδικού σταθμού	132	3.02	1.328
Το εκπαιδευτικό προσωπικό	131	4.17	1.046
Η υλικοτεχνική και κτιριακή υποδομή	130	3.77	1.046
Η αναλογία παιδιών/παιδαγωγών	131	3.76	.993
Το μέγεθος της τάξης (αριθμός παιδιών)	131	3.56	1.046
Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα	131	3.54	1.090

Η καλή συνεργασία με το προσωπικό του σταθμού	132	4.19	.997
---	-----	------	------

Παρακάτω, απεικονίζονται οι απόψεις που εξέφρασαν οι ερωτηθέντες σχετικά με το ποιος ήταν εν τέλει ο κύριος λόγος για τον οποίον επέλεξαν τον συγκεκριμένο παιδικό σταθμό. Υψηλότερο ποσοστό συγκέντρωσαν οι εξής απαντήσεις: «Η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, Το ωράριο λειτουργίας του, Το εκπαιδευτικό προσωπικό, Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα και οι παιδαγωγικές πρακτικές που εφαρμόζονται» (9%), «Η εύκολη πρόσβαση, Η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, Το εκπαιδευτικό προσωπικό, Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα και οι παιδαγωγικές πρακτικές που εφαρμόζονται» (8,3%) και «Η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, Το εκπαιδευτικό προσωπικό, Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα και οι παιδαγωγικές πρακτικές που εφαρμόζονται» (6%).

Συγκεντρωτικά, ο πρώτιστος λόγος που τελικά οι γονείς επέλεξαν το συγκεκριμένο Παιδικό Σταθμό είναι το εκπαιδευτικό προσωπικό (64,6%) και ο δεύτερος η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών (61,6%). Ακολουθεί η εύκολη πρόσβαση (53,4%), το εκπαιδευτικό πρόγραμμα και οι παιδαγωγικές πρακτικές που εφαρμόζονται (51,9%), το ωράριο λειτουργίας του (30,9%), το κόστος (26,3%) και τέλος ο γεωγραφικός περιορισμός σύμφωνα με τον κανονισμό λειτουργίας των Π.Σ. (8,4%).

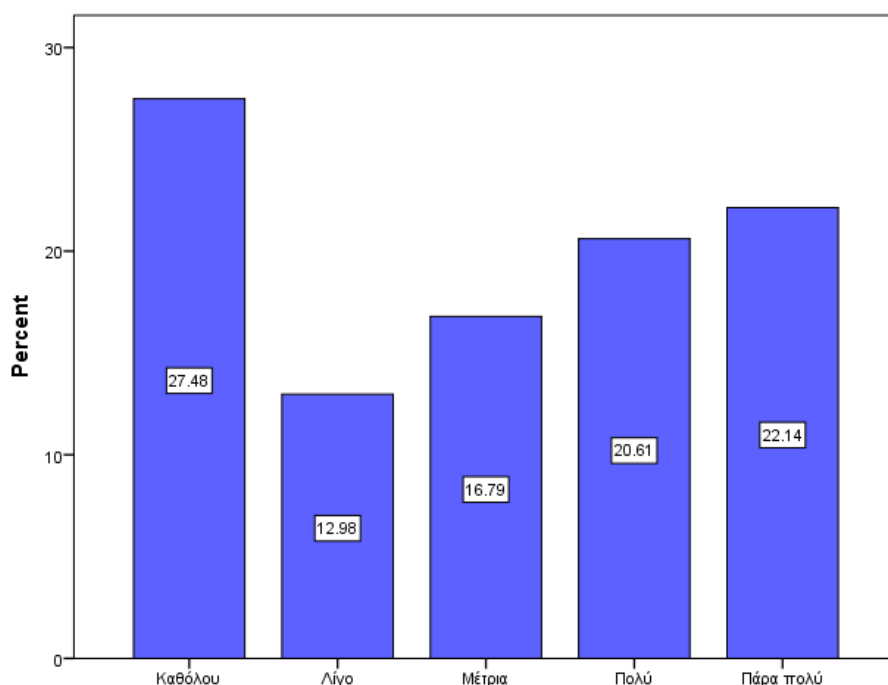
Πίνακας 6. Κύριος λόγος επιλογής συγκεκριμένου παιδικού σταθμού,

	Συχνότητα	Ποσοστό
Η εύκολη πρόσβαση	71	53.4
Το κόστος	35	26.3
Η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών	82	61.6
Το ωράριο λειτουργίας του	41	30.9
Το εκπαιδευτικό προσωπικό	86	64.6
Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα και οι παιδαγωγικές πρακτικές που εφαρμόζονται	69	51.9
Ο γεωγραφικός περιορισμός σύμφωνα με τον κανονισμό λειτουργίας των Π.Σ.	11	8.4

6.4 Το κόστος ως κριτήριο πρόσβασης σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής

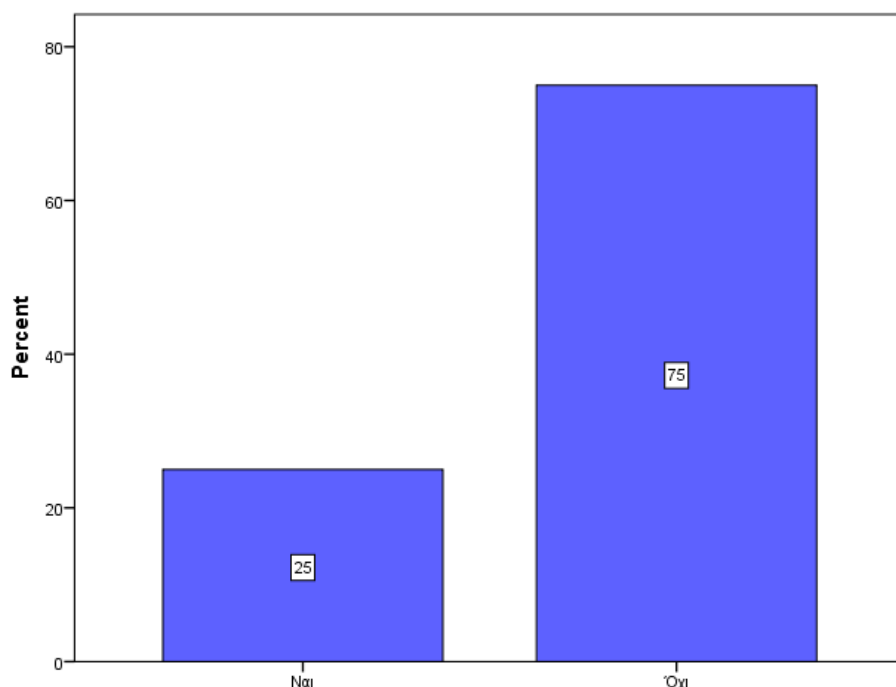
Το εισόδημα των ερωτηθέντων δε διαδραμάτισε ρόλο στην επιλογή του συγκεκριμένου παιδικού σταθμού σύμφωνα με το 27,5% των ερωτηθέντων. Αντίθετα, το 22,1% απάντησε πως διαδραμάτισε σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό ρόλο. Συνολικά, το 42,4% απάντησε πως το εισόδημα διαδραμάτισε ρόλο σε πολύ / πάρα πολύ μεγάλο βαθμό, ενώ το 39,9% καθόλου / λίγο.

Γράφημα 15. Ρόλος του εισοδήματος στην επιλογή του συγκεκριμένου παιδικού σταθμού

Το 75% των συμμετεχόντων στην έρευνα τόνισε πως δεν θα επέλεγε άλλο παιδικό σταθμό ακόμα και αν είχε την οικονομική άνεση, σε αντίθεση με το 25% που απάντησε θετικά.

Γράφημα 16. Ποσοστό ερωτηθέντων που θα επέλεγε άλλο παιδικό σταθμό αν είχε την οικονομική άνεση

Από όσους απάντησαν θετικά στην προηγούμενη ερώτηση, το 5,3% πιστεύει ότι ο εναλλακτικός παιδικός σταθμός που θα επέλεγε θα παρείχε καλύτερη υλικοτεχνική και κτιριακή υποδομή, ενώ το 4,5% πιστεύει ότι θα παρείχε καλύτερο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, καθώς και καλύτερη υλικοτεχνική και κτιριακή υποδομή.

Πίνακας 7. Παροχές εναλλακτικού παιδικού σταθμού

	Συχνότητα	Ποσοστό
ΔΑ	96	72.2
Πιο διευρυμένο ωράριο λειτουργίας	2	1.5
Πιο διευρυμένο ωράριο λειτουργίας, Καλύτερη συνεργασία με το προσωπικό του σταθμού, Καλύτερο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, Πιο καλά καταρτισμένο εκπαιδευτικό προσωπικό, Καλύτερη υλικοτεχνική και κτιριακή υποδομή	2	1.5
Πιο διευρυμένο ωράριο λειτουργίας, Καλύτερο εκπαιδευτικό πρόγραμμα	1	.8
Πιο διευρυμένο ωράριο λειτουργίας, Καλύτερο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, Πιο καλά καταρτισμένο εκπαιδευτικό προσωπικό, Καλύτερη υλικοτεχνική και κτιριακή υποδομή	1	.8

Πιο διευρυμένο ωράριο λειτουργίας, Καλύτερη υλικοτεχνική και κτιριακή υποδομή	3	2.3
Καλύτερη συνεργασία με το προσωπικό του σταθμού	1	.8
Καλύτερη συνεργασία με το προσωπικό του σταθμού, Καλύτερο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, Πιο καλά καταρτισμένο εκπαιδευτικό προσωπικό	3	2.3
Καλύτερη συνεργασία με το προσωπικό του σταθμού, Καλύτερο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, Πιο καλά καταρτισμένο εκπαιδευτικό προσωπικό, Καλύτερη υλικοτεχνική και κτιριακή υποδομή	1	.8
Καλύτερη συνεργασία με το προσωπικό του σταθμού, Πιο καλά καταρτισμένο εκπαιδευτικό προσωπικό	2	1.5
Καλύτερο εκπαιδευτικό πρόγραμμα	2	1.5
Καλύτερο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, Πιο καλά καταρτισμένο εκπαιδευτικό προσωπικό, Καλύτερη υλικοτεχνική και κτιριακή υποδομή	2	1.5
Καλύτερο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, Καλύτερη υλικοτεχνική και κτιριακή υποδομή	6	4.5
Πιο καλά καταρτισμένο εκπαιδευτικό προσωπικό	2	1.5
Πιο καλά καταρτισμένο εκπαιδευτικό προσωπικό, Καλύτερη υλικοτεχνική και κτιριακή υποδομή	2	1.5
Καλύτερη υλικοτεχνική και κτιριακή υποδομή	7	5.3
Σύνολο	133	100.0

Πιο συγκεκριμένα, οι ερωτηθέντες δήλωσαν την καλύτερη υλικοτεχνική και κτιριακή υποδομή (16,6%), το καλύτερο εκπαιδευτικό πρόγραμμα (13,6%), ενώ ακολουθούν το πιο καλά καταρτισμένο εκπαιδευτικό προσωπικό (9,1%), η καλύτερη συνεργασία με το προσωπικό του σταθμού(7,6%),το πιο διευρυμένο ωράριο λειτουργίας(6%).

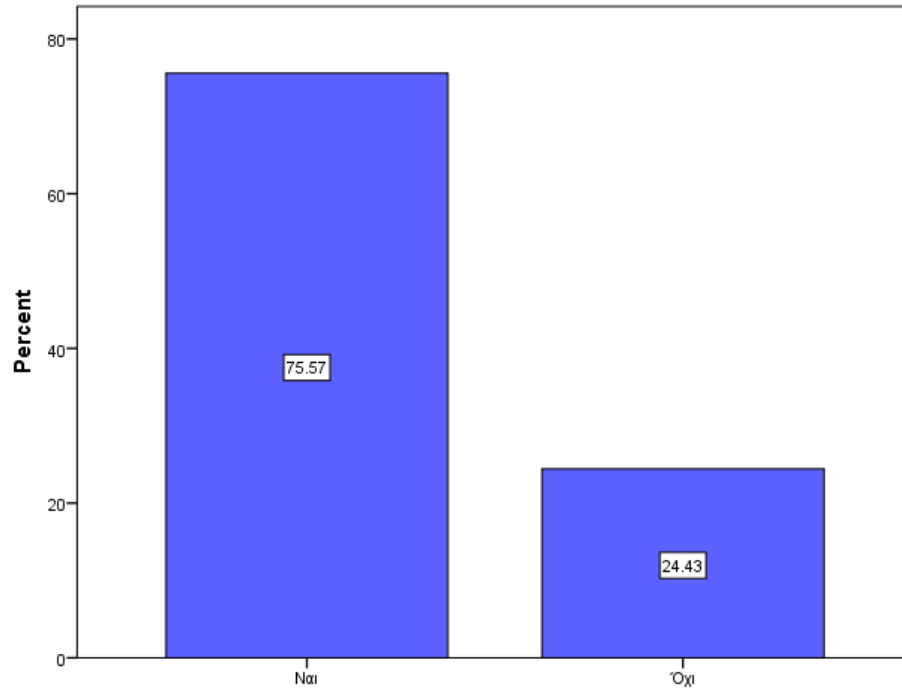
Πίνακας 8. Παροχές εναλλακτικού παιδικού σταθμού

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πιο διευρυμένο ωράριο λειτουργίας	8	6,0
Καλύτερη συνεργασία με το προσωπικό του σταθμού	7	7,6
Καλύτερο εκπαιδευτικό πρόγραμμα	18	13,6
Πιο καλά καταρτισμένο εκπαιδευτικό προσωπικό	12	9,1
Καλύτερη υλικοτεχνική και κτιριακή υποδομή	22	16,6

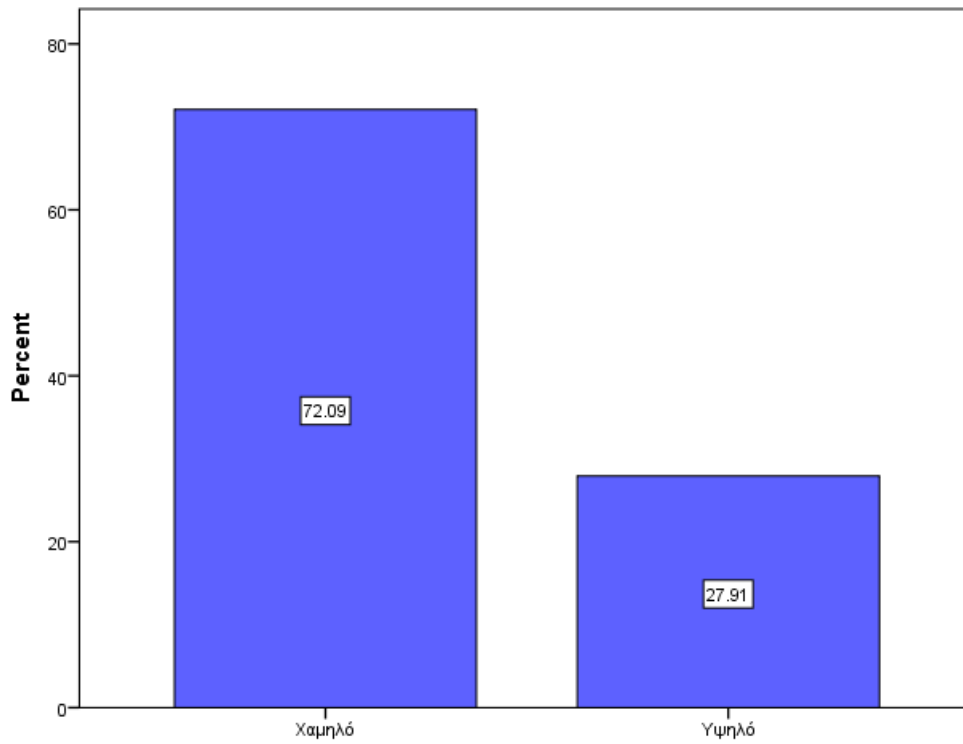
Το 75,6% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι πρέπει να υπάρχουν τροφεία για την κάλυψη των λειτουργικών εξόδων των δημοτικών παιδικών σταθμών, σε αντίθεση με το 24,4% που απάντησε αρνητικά.

Γράφημα 17. Ποσοστό ερωτηθέντων που θεωρεί ότι πρέπει να υπάρχουν τροφεία για την κάλυψη των λειτουργικών εξόδων των δημοτικών παιδικών σταθμών

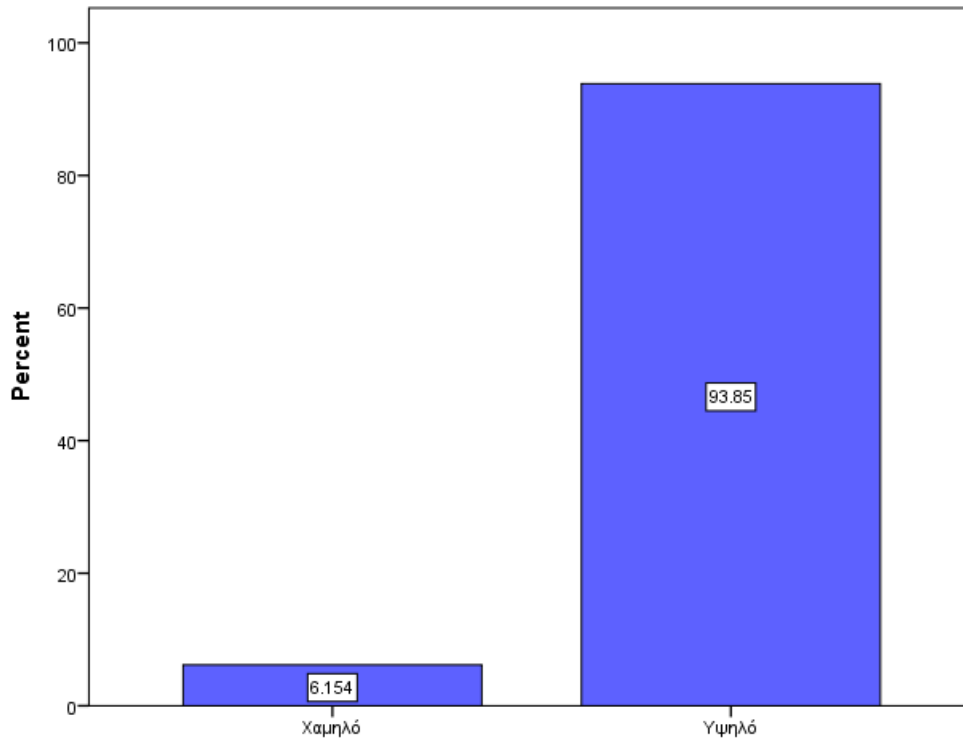
Το 27,9% των ερωτηθέντων κρίνει το υφιστάμενο κόστος των διδάκτρων στους δημοτικούς παιδικούς σταθμούς ως υψηλό, σε αντίθεση με το 72,1% που το θεωρεί χαμηλό.

Γράφημα 18. Κόστος των διδάκτρων στους δημοτικούς παιδικούς σταθμούς

Το 93.8% των ερωτηθέντων κρίνει το υφιστάμενο κόστος των διδάκτρων στους ιδιωτικούς παιδικούς σταθμούς ως υψηλό, σε αντίθεση με το 6,2% που το θεωρεί χαμηλό.

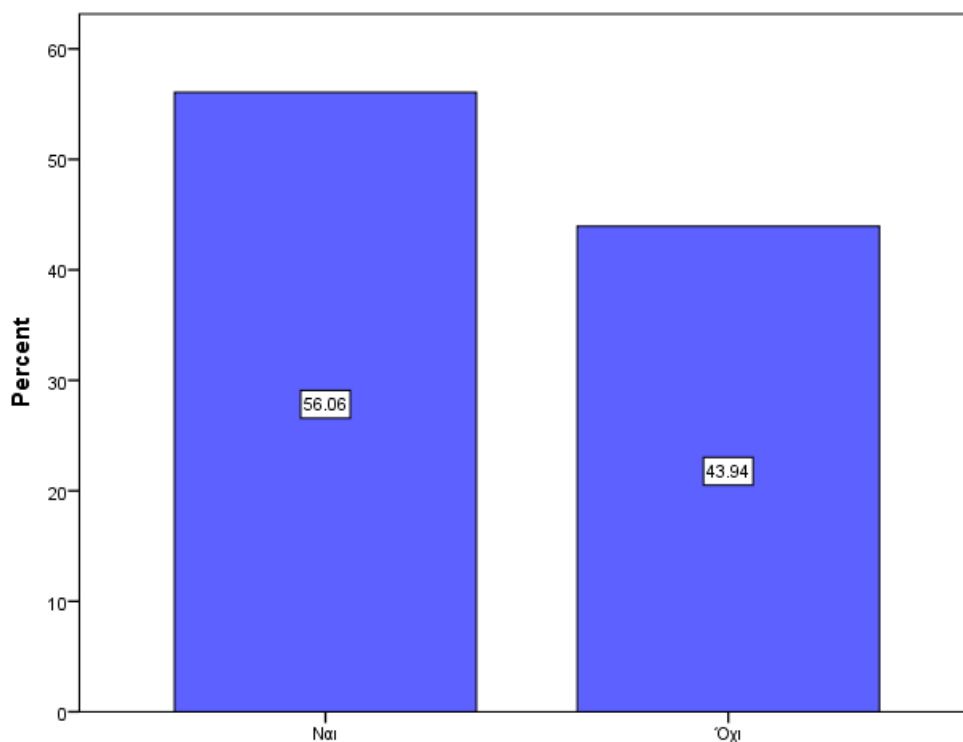
Γράφημα 19. Κόστος των διδάκτρων στους ιδιωτικούς παιδικούς σταθμούς

6.5 Κουπόνια εκπαίδευσης

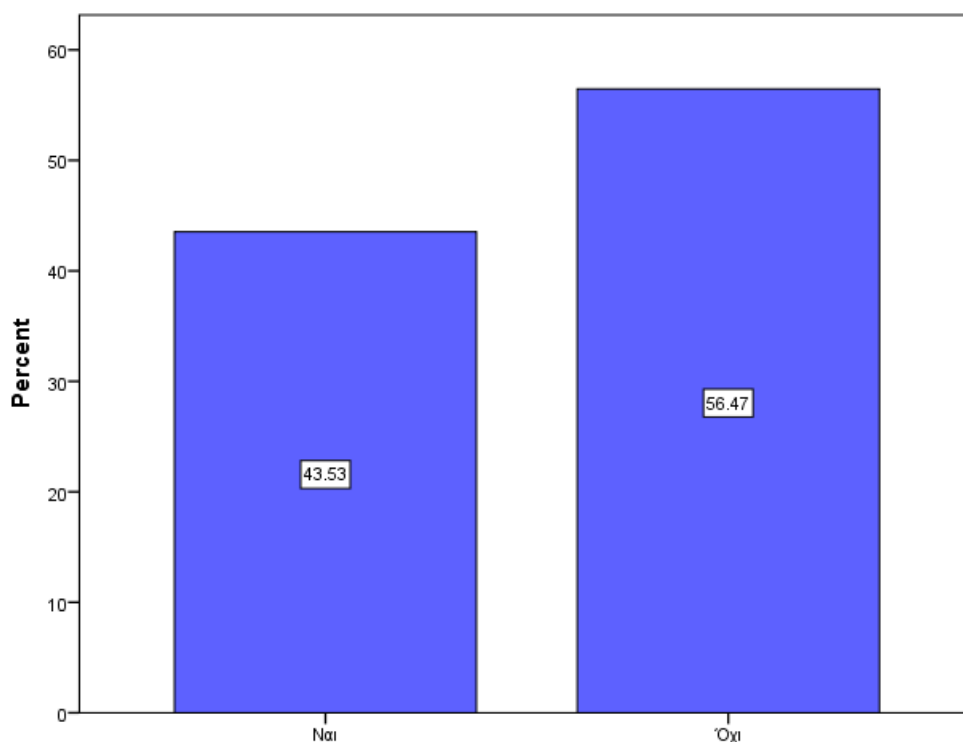
Το 56,1% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι κάνει χρήση των παρεχόμενων υπηρεσιών των παιδικών σταθμών μέσω του Προγράμματος ΕΣΠΑ, σε αντίθεση με το 43,9% που απάντησε αρνητικά.

Γράφημα 20. Ποσοστό ερωτηθέντων που κάνει χρήση των παρεχόμενων υπηρεσιών των παιδικών σταθμών μέσω του Προγράμματος ΕΣΠΑ

Από όσους απάντησαν θετικά, το 43,5% δήλωσε πως η χρήση του κουπονιού εκπαίδευσης (voucher) επηρέασε την επιλογή του παιδικού σταθμού, αλλά το 56,5% απάντησε αρνητικά.

Γράφημα 21. Ποσοστό ερωτηθέντων που επηρεάστηκαν για την επιλογή του παιδικού σταθμού από τη χρήση του κουπονιού εκπαίδευσης

Αναφορικά με τον τρόπο με τον οποίο η χρήση του κουπονιού εκπαίδευσης (voucher) επηρέασε την επιλογή του παιδικού σταθμού, το 23,3% δήλωσε ότι είχε πρόσβαση σε παιδικό σταθμό της επιλογής του χωρίς οικονομική επιβάρυνση.

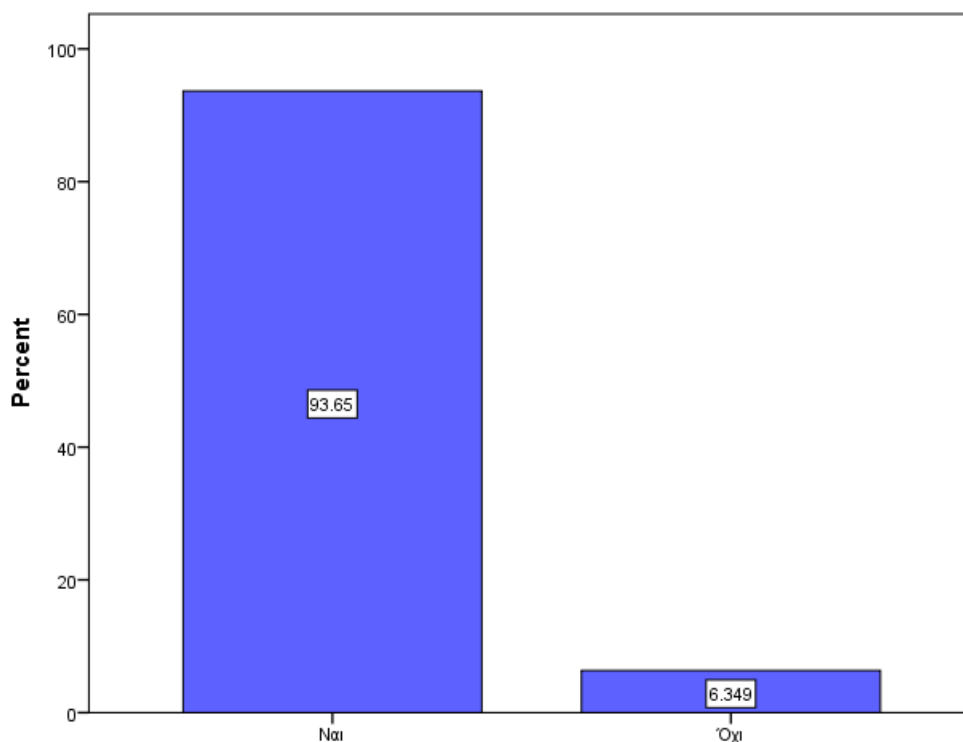
Πίνακας 9. Τρόπος με τον οποίο η χρήση του κουπονιού εκπαίδευσης επηρέασε την επιλογή του παιδικού σταθμού

	Συχνότητα	Ποσοστό
ΔΑ	86	64.7
Πρόσβαση σε παιδικό σταθμό της επιλογής μου χωρίς γεωγραφικούς περιορισμούς	9	6.8
Πρόσβαση σε παιδικό σταθμό της επιλογής μου χωρίς οικονομική επιβάρυνση	31	23.3
Πρόσβαση σε παιδικό σταθμό της επιλογής μου χωρίς οικονομική επιβάρυνση, Καλύτερο εκπαιδευτικό πρόγραμμα	1	.8
Πρόσβαση σε παιδικό σταθμό της επιλογής μου χωρίς οικονομική επιβάρυνση, Πήρα το voucher με τη δεύτερη αξιολόγηση και δεν έβρισκα θέση σε άλλο σταθμό	1	.8

Πρόσβαση σε παιδικό σταθμό της επιλογής μου χωρίς οικονομική επιβάρυνση, ωράριο λειτουργίας	1	.8
Πρόσβαση σε παιδικό σταθμό της επιλογής μου χωρίς γεωγραφικούς περιορισμούς, Πρόσβαση σε παιδικό σταθμό της επιλογής μου χωρίς οικονομική επιβάρυνση	4	3.0
Σύνολο	133	100.0

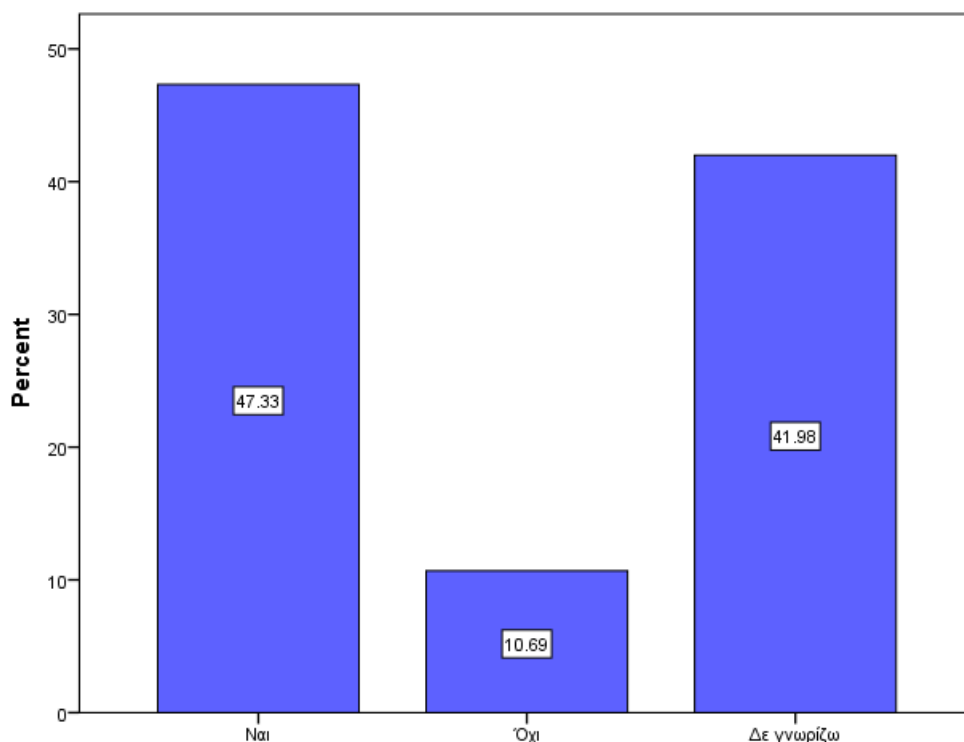
Η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων στην έρευνα σε ποσοστό 93,7% πιστεύει ότι η πολιτική των κουπονιών εκπαίδευσης (vouchers) συμβάλλει θετικά στην πρόσβαση σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής, ενώ μόνο το 6,3% απάντησε αρνητικά.

Γράφημα 22. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει πως η πολιτική των κουπονιών εκπαίδευσης συμβάλλει θετικά στην πρόσβαση σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής

Το 47,3% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι έχει βελτιωθεί η ποιότητα των υπηρεσιών των παιδικών σταθμών λόγω της συμμετοχής τους στο πρόγραμμα ΕΣΠΑ και των υποχρεώσεων που ανέλαβαν κατά την ένταξή τους στο πρόγραμμα. Ωστόσο, ένα ποσοστό της τάξης του 42% δε γνώριζε αν ισχύει αυτό ή όχι.

Γράφημα 23. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι έχει βελτιωθεί η ποιότητα των υπηρεσιών των παιδικών σταθμών λόγω της συμμετοχής τους στο πρόγραμμα ΕΣΠΑ και των υποχρεώσεων που ανέλαβαν κατά την ένταξή τους στο πρόγραμμα

Από όσους απάντησαν θετικά σε αυτήν την ερώτηση, το 3% δήλωσε «Περισσότερες επιλογές για τους γονείς, Πρόσληψη προσωπικού όλων των ειδικοτήτων (μέσω του προγράμματος ΕΣΠΑ), Ορθολογικότερη χρήση των οικονομικών πόρων λόγω του ελέγχου από την ΕΕΤΑΑ» και το 2,3% «Περισσότερες επιλογές για τους γονείς, Πρόσληψη προσωπικού όλων των ειδικοτήτων (μέσω του προγράμματος ΕΣΠΑ), Ορθολογικότερη χρήση των οικονομικών πόρων λόγω του ελέγχου από την ΕΕΤΑΑ».

Πιο αναλυτικά, όσοι απάντησαν θετικά στην παραπάνω ερώτηση πιστεύουν πως οι κύριοι τομείς βελτίωσης είναι η πρόσληψη προσωπικού όλων των ειδικοτήτων (38,4%), ο περιορισμός των υπεράριθμων τμημάτων και βελτίωσης της αναλογίας παιδιών/παιδαγωγών εντός των τμημάτων (31%) και οι περισσότερες επιλογές για τους γονείς (30,8%). Ακολουθούν η ίδρυση νέων παιδικών σταθμών ή τμημάτων (26,3%), η βελτίωση της κτηριακής και υλικοτεχνικής υποδομής των σταθμών (25,7%), η ορθολογικότερη χρήση των οικονομικών πόρων λόγω του ελέγχου από την ΕΕΤΑΑ (19%), η βελτίωση της ποιότητας του προγράμματος σπουδών (15,9%), η διεύρυνση ωραρίου των παιδικών σταθμών (14,3%)

Πίνακας 10. Τομείς βελτίωσης

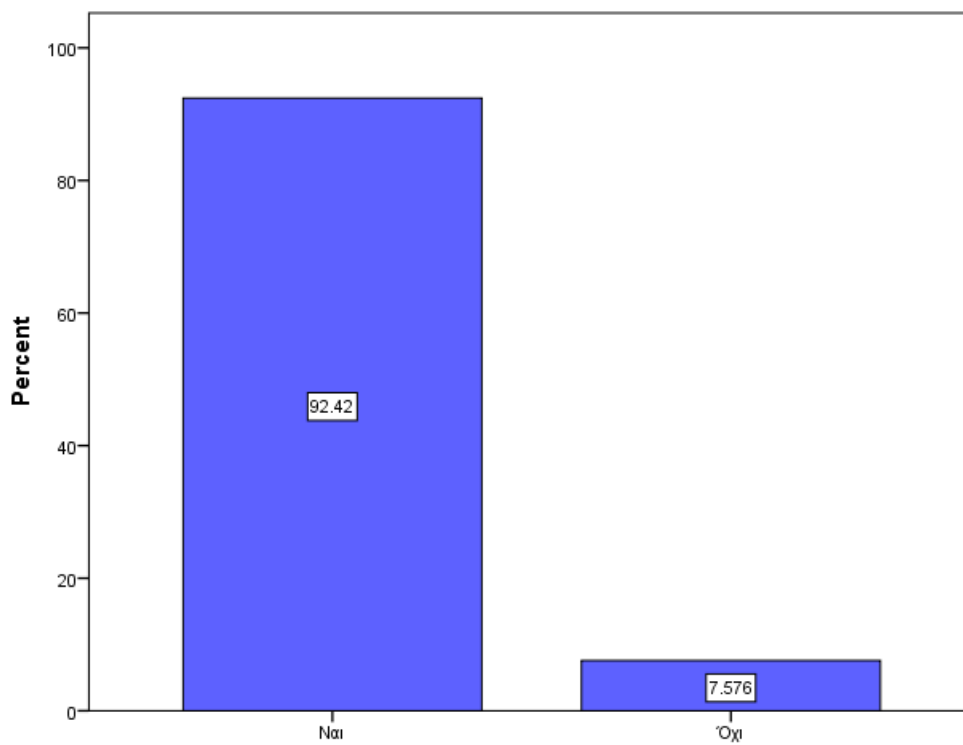
	Συχνότητα	Ποσοστό
Περισσότερες επιλογές για τους γονείς	41	30,8
Ίδρυση νέων παιδικών σταθμών ή τμημάτων	35	26,3
Διεύρυνση ωραρίου των παιδικών σταθμών	19	14,3
Πρόσληψη προσωπικού όλων των ειδικοτήτων (μέσω του προγράμματος ΕΣΠΑ)	51	38,4
Βελτίωση της ποιότητας του προγράμματος σπουδών	21	15,9
Ορθολογικότερη χρήση των οικονομικών πόρων λόγω του ελέγχου από την ΕΕΤΑΑ	25	19,0
Βελτίωση της κτηριακής και υλικοτεχνικής υποδομής των σταθμών	34	25,7
Περιορισμός των υπεράριθμων τμημάτων και βελτίωσης της αναλογίας παιδιών/παιδαγωγών εντός των τμημάτων	41	31,0

Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων στην έρευνα σε ποσοστό 92,4% πιστεύει πως οι παιδικοί σταθμοί πρέπει να δέχονται όλα τα παιδιά που αναζητούν θέση σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής μέσω της χρήσης voucher χωρίς διακρίσεις (π.χ. λόγω καταγωγής, κοινωνικοοικονομικού ή πολιτισμικού υπόβαθρου της οικογένειας κλπ). Μόνο το 7,6% των ερωτηθέντων απάντησε αρνητικά σε αυτήν την ερώτηση.

Όσον αφορά στο δημογραφικό προφίλ όσων απάντησαν αρνητικά σε αυτήν την ερώτηση, οι περισσότεροι είναι γυναίκες (0,06%), ηλικίας 36-45 ετών (0,03%), έγγαμοι (0,07%), με δύο παιδιά (0,05%), πανεπιστημιακής εκπαίδευσης (0,03%), με μηναίο εισόδημα 1.501-2.000 Ευρώ (0,03%), που διαμένουν στην Κόρινθο (0,06%).

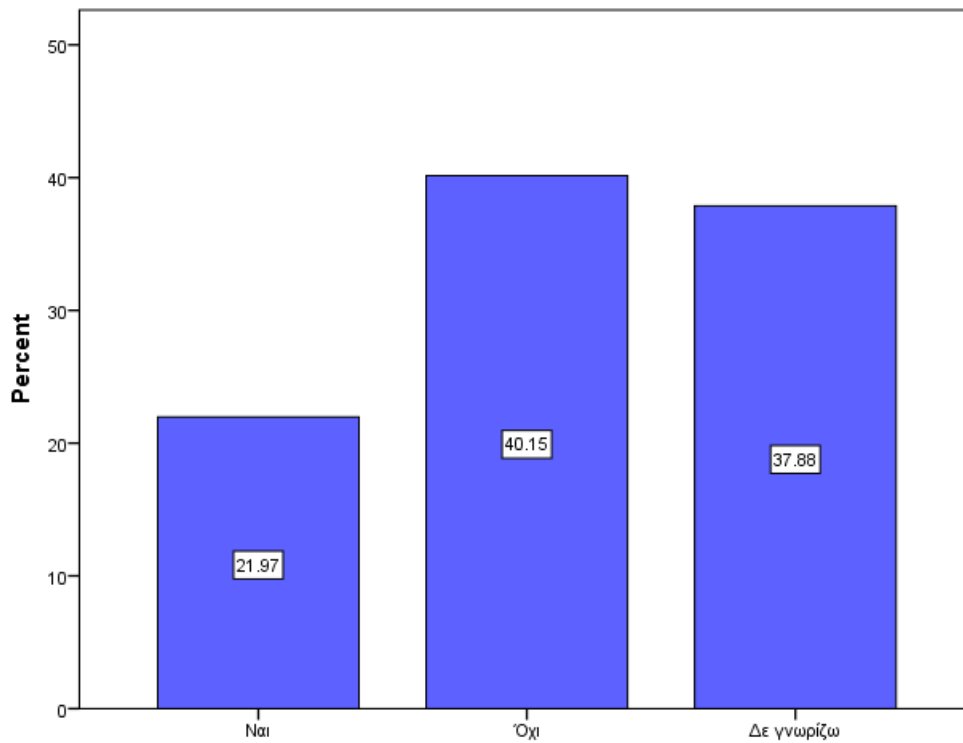

Γράφημα 24. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει πως οι παιδικοί σταθμοί πρέπει να δέχονται όλα τα παιδιά που αναζητούν θέση σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής μέσω της χρήσης voucher χωρίς διακρίσεις

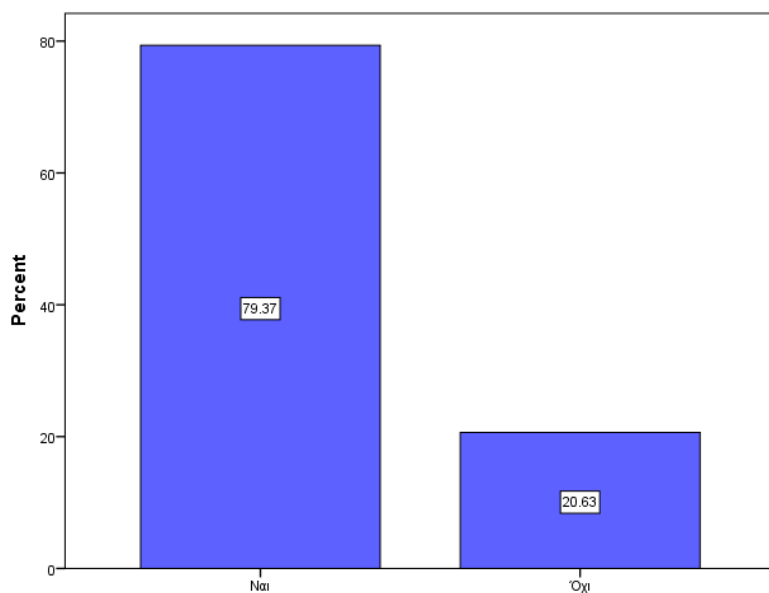
Σχετικά με το αν αυτό συμβαίνει, οι απαντήσεις είναι μάλλον διαφορούμενες. Το 40,2% απάντησε αρνητικά, το 22% απάντησε θετικά, ενώ το 37,9% απάντησε ότι δε γνωρίζει.

Γράφημα 25. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει πως οι παιδικοί σταθμοί δέχονται όλα τα παιδιά που αναζητούν θέση σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής μέσω της χρήσης voucher χωρίς διακρίσεις

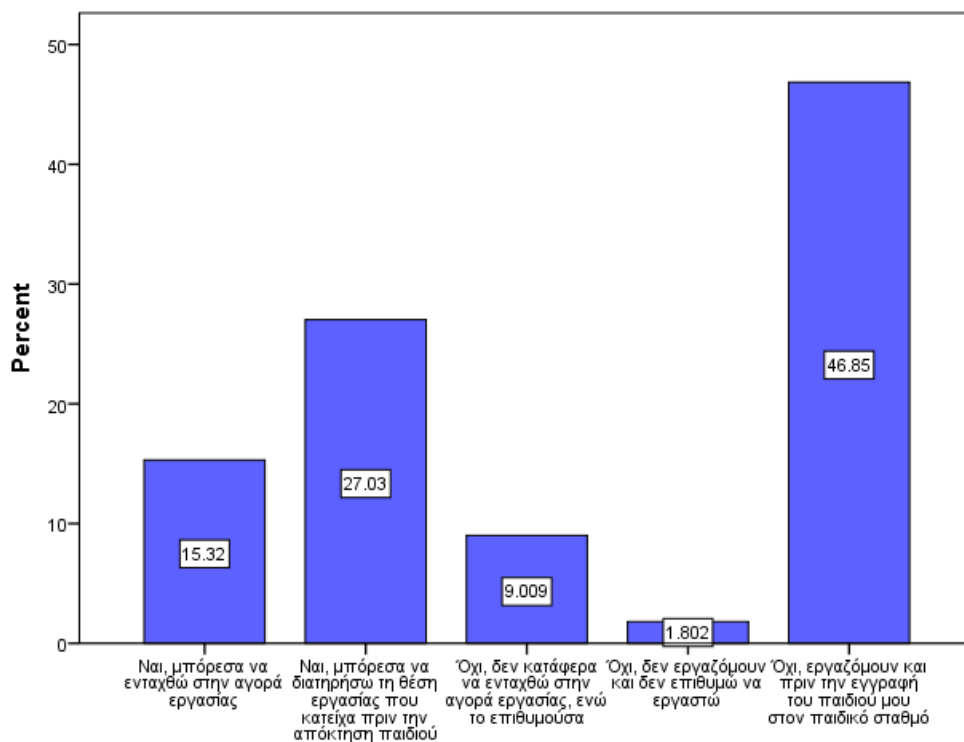
Το 79,4% των συμμετεχόντων στην έρευνα θεωρεί ότι η εφαρμογή του συστήματος του κουπονιού εκπαίδευσης μειώνει τις εκπαιδευτικές ανισότητες (μέσω της καλύτερης πρόσβασης, της οικονομικής προσιτότητας και της άρσης των γεωγραφικών περιορισμών σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής). Αντίθετη άποψη εξέφρασε το 20,6%.

Γράφημα 26. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι η εφαρμογή του συστήματος του κουπονιού εκπαίδευσης μειώνει τις εκπαιδευτικές ανισότητες

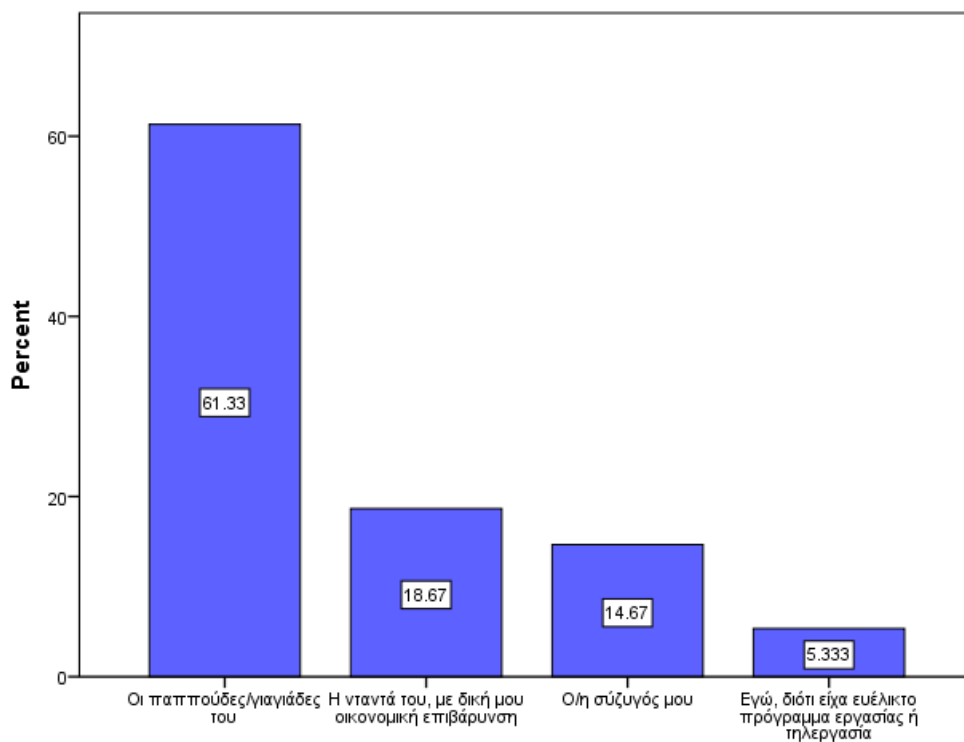
Οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες στην έρευνα απάντησαν ότι η χρήση του κουπονιού εκπαίδευσης σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής για το παιδί τους δεν επηρέασε την επαγγελματική τους κατάσταση, καθώς εργαζόταν και πριν την εγγραφή του παιδιού τους στον παιδικό σταθμό (46,8%) και δεν επιθυμεί να εργαστεί (1,8%). Το 42,3%, όμως, των ερωτηθέντων έχει άλλη άποψη. Πιο συγκεκριμένα, το 27% κατάφερε να διατηρήσει τη θέση εργασίας του, ενώ το 15,3% μπόρεσε να ενταχθεί στην αγορά εργασίας.

Γράφημα 27. Επίδραση της χρήσης του κουπονιού εκπαίδευσης στην επαγγελματική κατάσταση των ερωτηθέντων

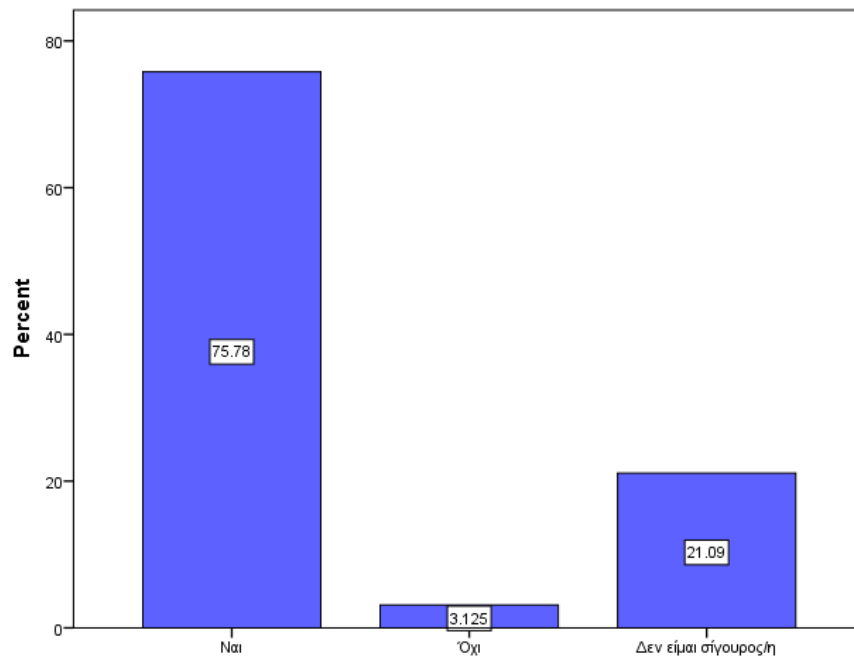
Στην περίπτωση εργασίας των ερωτηθέντων και πριν την εγγραφή του παιδιού τους στον παιδικό σταθμό, το παιδί φρόντιζαν οι παππούδες/γιαγιάδες (61,3%). Μικρότερο ποσοστό δήλωσε ότι το φρόντιζε νταντά με ίδια οικονομική επιβάρυνση (18,7%), ο/η σύζυγος (14,7%), αλλά και οι ίδιοι καθώς είχαν ευέλικτο πρόγραμμα εργασίας / τηλεργασίας (5,3%).

Γράφημα 28. Φροντίδα παιδιού κατά την εργασία των ερωτηθέντων πριν την εγγραφή στον παιδικό σταθμό

Συνολικά, το 75,8% των ερωτηθέντων συμφωνεί με την εφαρμογή του συστήματος του κουπονιού εκπαίδευσης ως εναλλακτική μορφή χρηματοδότησης της εκπαίδευσης, σε αντίθεση με το 3,1% που απάντησε αρνητικά, και το 21,1% που δεν είναι σίγουρο.

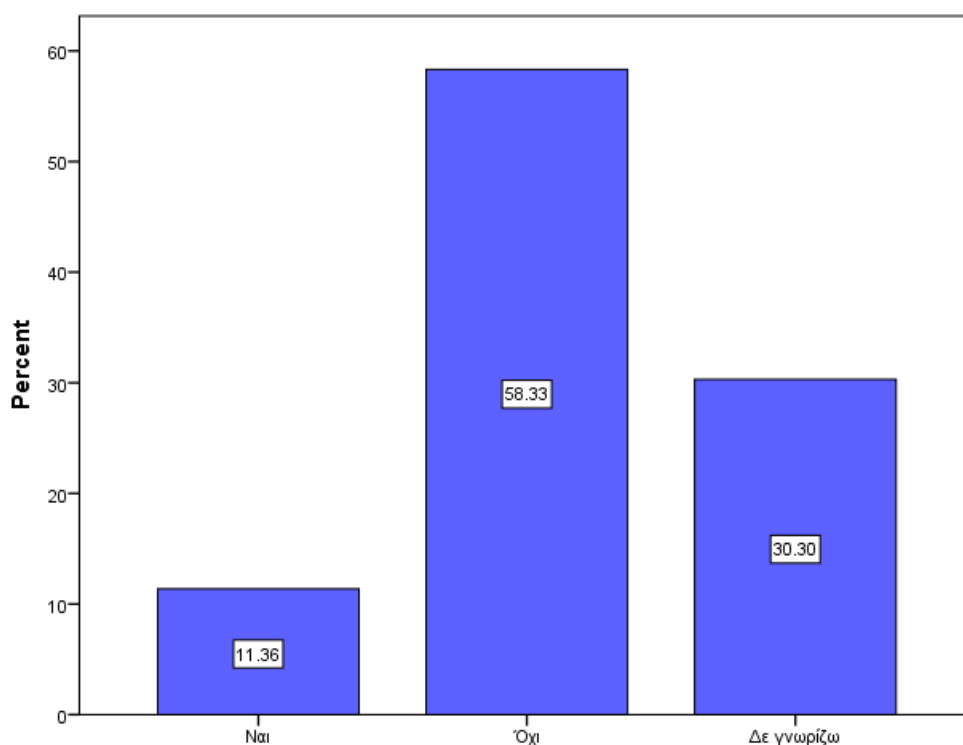
Γράφημα 29. Ποσοστό ερωτηθέντων που συμφωνεί με την εφαρμογή του συστήματος του κουπονιού εκπαίδευσης ως εναλλακτική μορφή χρηματοδότησης της εκπαίδευσης

6.6 Υφιστάμενη κατάσταση - Ικανοποίηση γονέων από τον παιδικό σταθμό

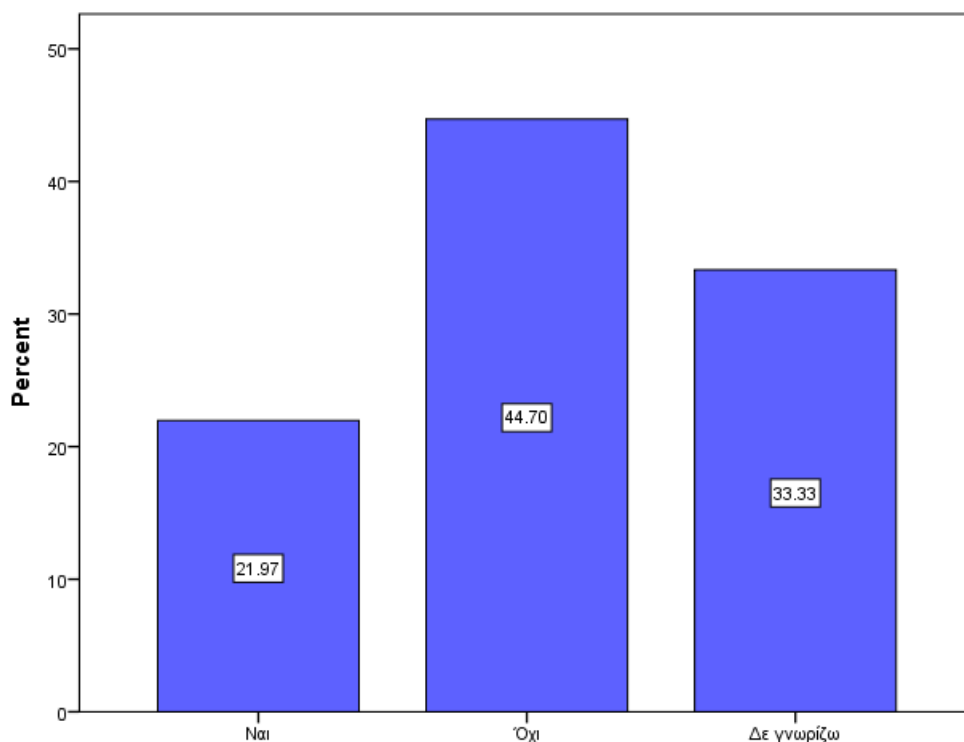
Το 58,3% των ερωτηθέντων δεν πιστεύει ότι η πολιτεία διαθέτει επαρκείς πόρους για την λειτουργία των Δημοτικών Παιδικών Σταθμών στον Δήμο, σε αντίθεση με το 11,4% που απάντησε θετικά.

Γράφημα 30. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι η πολιτεία διαθέτει επαρκείς πόρους για την λειτουργία των Δημοτικών Παιδικών Σταθμών στον Δήμο

Το 44,7% των ερωτηθέντων, σε αντίθεση με το 22%, θεωρεί ότι χωρίς το ΕΣΠΑ δεν θα ήταν δυνατή η λειτουργία Δημοτικών Παιδικών Σταθμών.

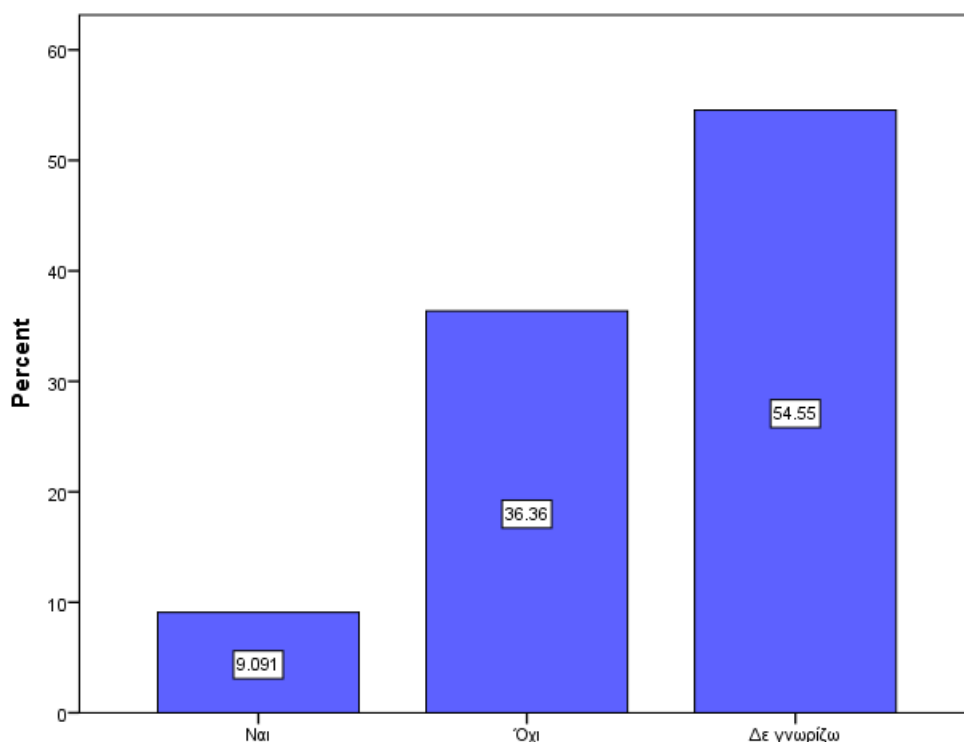
Γράφημα 31. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι χωρίς το ΕΣΠΑ θα ήταν δυνατή η λειτουργία Δημοτικών Παιδικών Σταθμών

Το 54,5% των ερωτηθέντων δε γνωρίζει αν γίνεται σωστή διαχείριση των υφιστάμενων πόρων για την ορθή λειτουργία των Δημοτικών Παιδικών Σταθμών. Αντίθετα, το 36,4% απάντησε αρνητικά και μόνο το 9,1% απάντησε θετικά.

Γράφημα 32. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι γίνεται σωστή διαχείριση των υφιστάμενων πόρων για την ορθή λειτουργία των Δημοτικών Παιδικών Σταθμών

Αναφορικά με το ποιο πιστεύουν οι συμμετέχοντες στην έρευνα ότι είναι το σημαντικότερο πρόβλημα των Δημοτικών Παιδικών Σταθμών του Δήμου, οι απαντήσεις των ερωτηθέντων είναι πολύ διαφοροποιημένες. Υψηλότερος μέσος όρος βρέθηκε μόνο στην απάντηση: Οι διαθέσιμοι οικονομικοί πόροι, Οι κτιριακές υποδομές, Η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού (3,8%).

Πιο αναλυτικά, το σημαντικότερο πρόβλημα των Δημοτικών Παιδικών Σταθμών του Δήμου είναι οι κτιριακές υποδομές (67,8%), ενώ ακολουθούν η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού (55,8%), η διαθεσιμότητα δημοτικών παιδικών σταθμών σε σχέση με τις ανάγκες (41,4%), οι διαθέσιμοι οικονομικοί πόροι (39,1%), ο μεγάλος αριθμός μαθητών (37,6%), η ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού (20,3%). Τελευταία προβλήματα είναι η διοίκηση (17,3%) και οι διαδικασίες εγγραφής (53%).

Πίνακας 11. Απόψεις ερωτηθέντων για το σημαντικότερο πρόβλημα των Δημοτικών Παιδικών Σταθμών του Δήμου

	Συχνότητα	Ποσοστό
Η διοίκησή τους	23	17,3
Οι διαθέσιμοι οικονομικοί πόροι	52	39,1
Η ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού	27	20,3
Οι κτιριακές υποδομές	90	67,8
Η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού	74	55,8
Ο μεγάλος αριθμός μαθητών	50	37,6
Η διαθεσιμότητα δημοτικών παιδικών σταθμών σε σχέση με τις ανάγκες	55	41,4
Οι διαδικασίες εγγραφής	7	5,3

Αναφορικά με το ποιο πιστεύουν οι συμμετέχοντες στην έρευνα ότι είναι το σημαντικότερο πρόβλημα των Ιδιωτικών Παιδικών Σταθμών του Δήμου, υψηλότερο ποσοστό βρέθηκε στις εξής απαντήσεις: Η διαθεσιμότητα δημοτικών παιδικών σταθμών σε σχέση με τις ανάγκες (12%), Οι διαθέσιμοι οικονομικοί πόροι (8,3%), Ο μεγάλος αριθμός μαθητών (7,5%).

Πιο αναλυτικά, τα σημαντικότερα προβλήματα των ιδιωτικών παιδικών σταθμών του Δήμου είναι ο μεγάλος αριθμός μαθητών (27,2%), η διαθεσιμότητα δημοτικών παιδικών σταθμών σε σχέση με τις ανάγκες (23,4%), οι διαθέσιμοι οικονομικοί πόροι (21,1%), η ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού (19,6%), η διοίκηση (19,5%). Τελευταία ακολουθούν η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού (12,9%), οι κτιριακές υποδομές (12,8%) και οι διαδικασίες εγγραφής (9,1%).

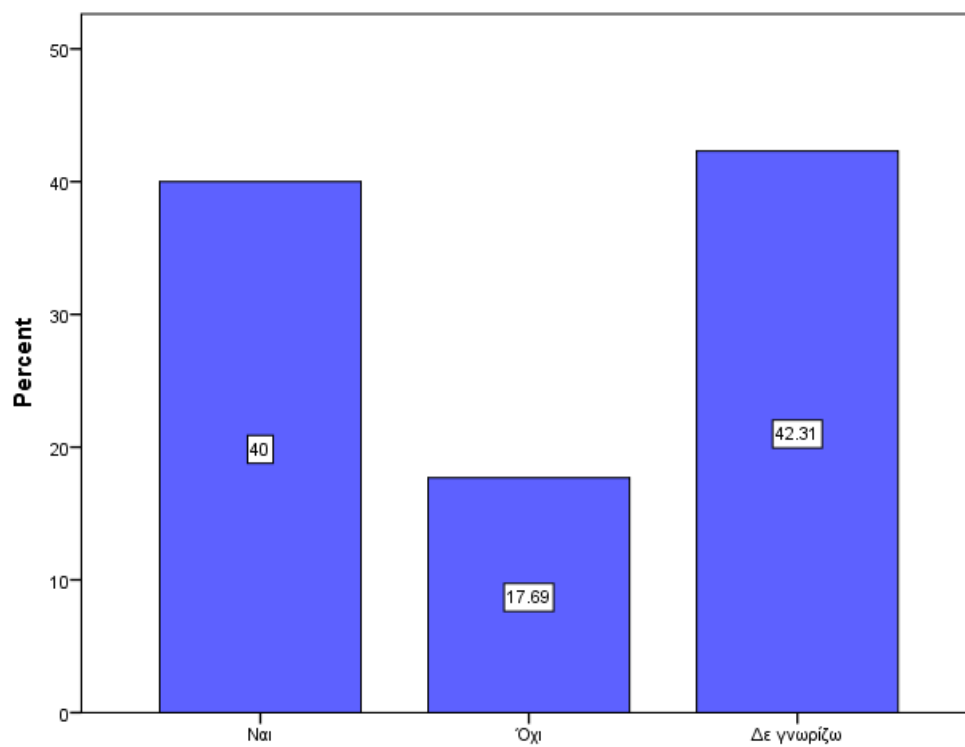
Πίνακας 12. Σημαντικότερο πρόβλημα των Ιδιωτικών Παιδικών Σταθμών του Δήμου

	Συχνότητα	Ποσοστό
Η διοίκησή τους	26	19,5
Οι διαθέσιμοι οικονομικοί πόροι	28	21,1
Η ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού	26	19,6
Οι κτιριακές υποδομές	17	12,8
Η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού	17	12,9
Ο μεγάλος αριθμός μαθητών	36	27,2

Η διαθεσιμότητα ιδιωτικών παιδικών σταθμών σε σχέση με τις ανάγκες	31	23,4
Οι διαδικασίες εγγραφής	12	9,1

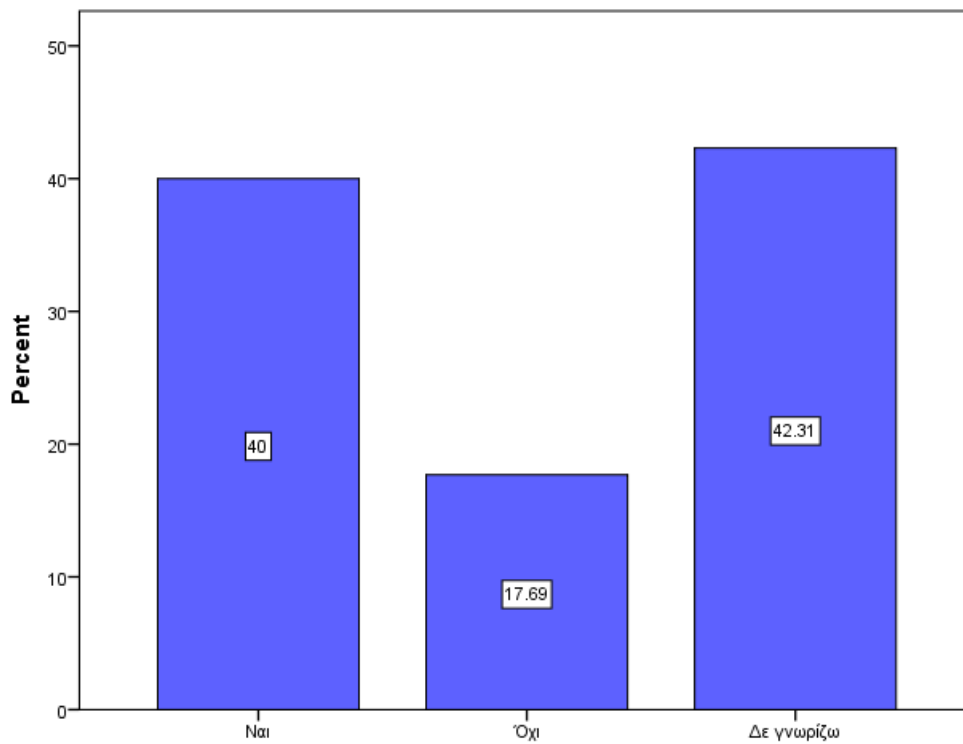
Το 42,3% των ερωτηθέντων δε γνωρίζει αν καλώς οι παιδικοί σταθμοί έχουν περιέλθει στη δικαιοδοσία των Δήμων. Αντίθετα, το 40% απάντησε θετικά και το 17,7% απάντησε αρνητικά.

Γράφημα 33. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι καλώς οι παιδικοί σταθμοί έχουν περιέλθει στη δικαιοδοσία των Δήμων

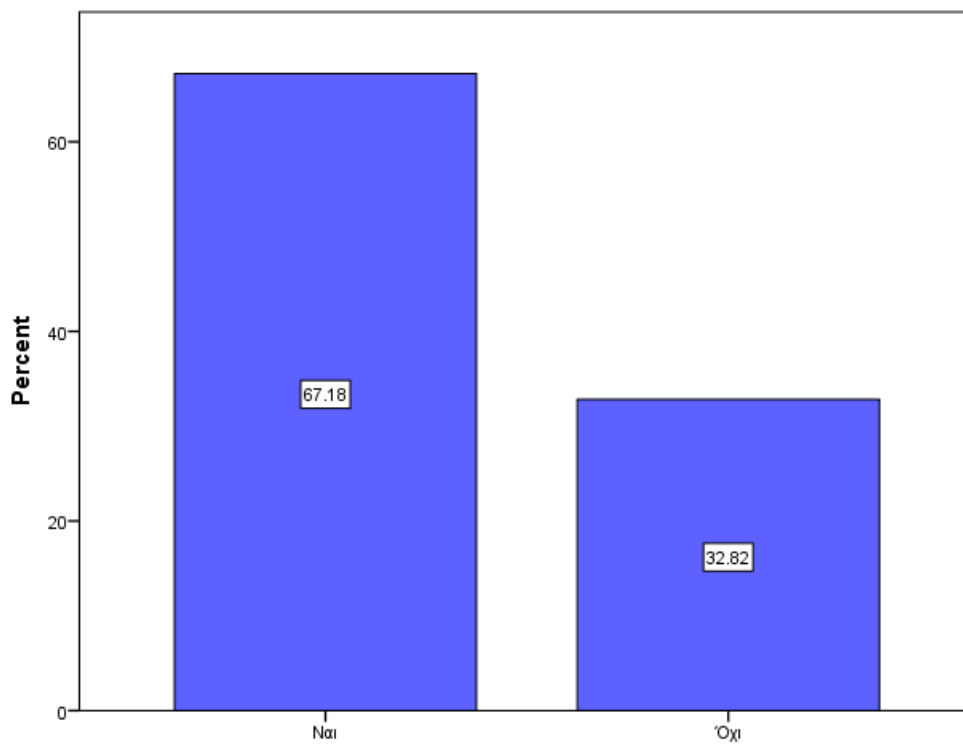
Το 62,1% των συμμετεχόντων στην έρευνα συμφωνεί με τη δημιουργία ενιαίου χώρου προσχολικής αγωγής (παιδικοί σταθμοί και νηπιαγωγεία) υπό την εποπτεία του Υπουργείου Παιδείας, σε αντίθεση με το 37,9% που απάντησε αρνητικά.

Γράφημα 34. Ποσοστό ερωτηθέντων που συμφωνεί με τη δημιουργία ενιαίου χώρου προσχολικής αγωγής υπό την εποπτεία του Υπουργείου Παιδείας

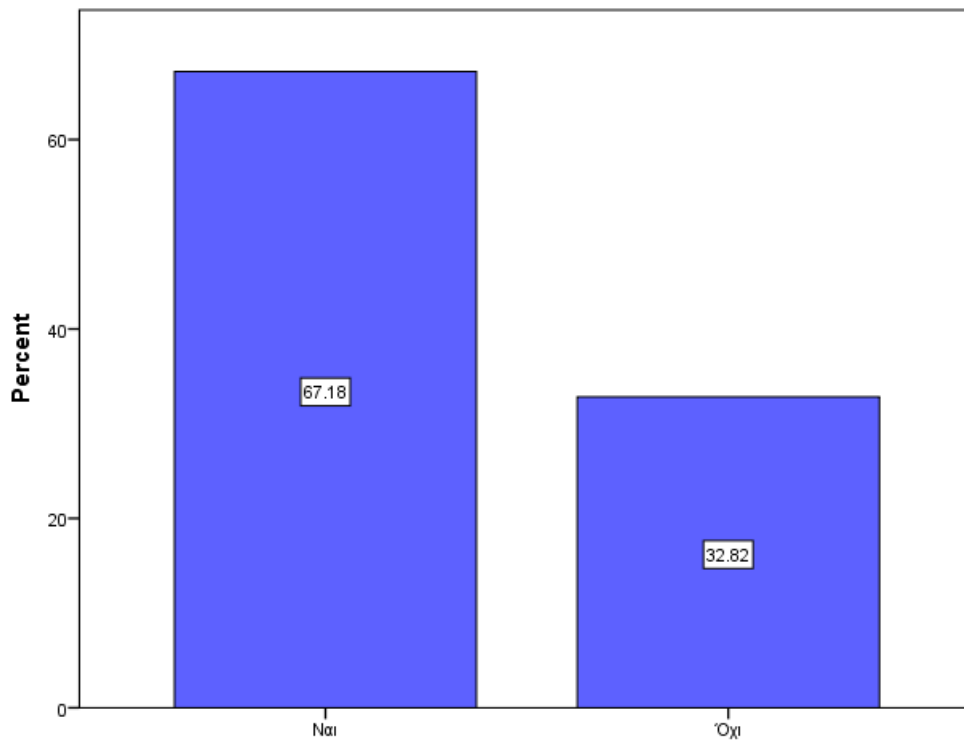
Παρομοίως, το 67,2% των ερωτηθέντων, σε αντίθεση με το 32,8%, συμφωνεί με την εφαρμογή συγκεκριμένου αναλυτικού προγράμματος σπουδών στους παιδικούς σταθμούς, αντίστοιχο των νηπιαγωγείων.

Γράφημα 35. Ποσοστό ερωτηθέντων που συμφωνεί με την εφαρμογή συγκεκριμένου αναλυτικού προγράμματος σπουδών στους παιδικούς σταθμούς, αντίστοιχο των νηπιαγωγείων

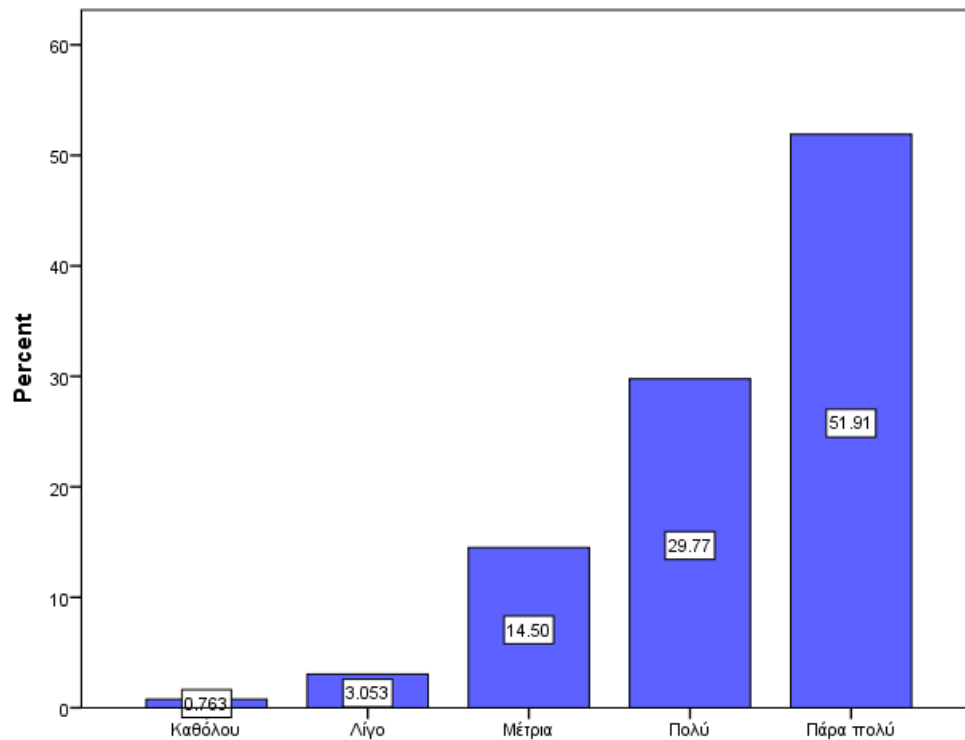
Το 45% και το 33,6% των συμμετεχόντων στην έρευνα είναι πολύ και πάρα πολύ ικανοποιημένοι αντίστοιχα από την παραμονή του παιδιού τους στον παιδικό σταθμό, συνολικά.

Γράφημα 36. Ποσοστό ερωτηθέντων που είναι ικανοποιημένο από την παραμονή του παιδιού τους στον παιδικό σταθμό, συνολικά

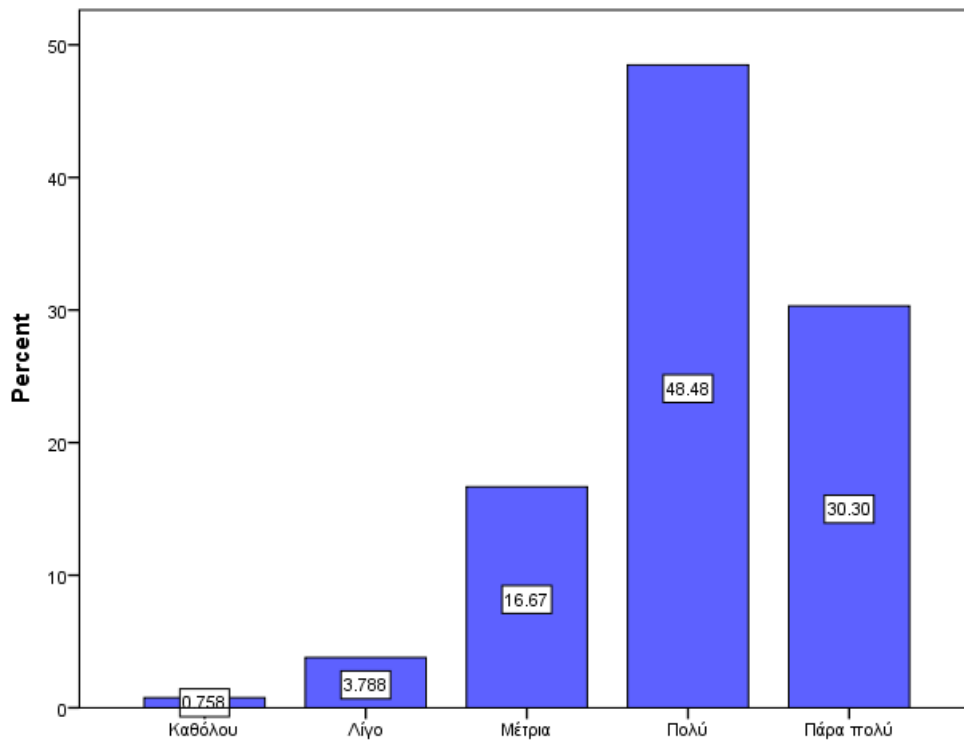
Το 81,7% των ερωτηθέντων είναι πολύ / πάρα πολύ ικανοποιημένο από τον βαθμό που ο παιδικός σταθμός καλύπτει τις ανάγκες, ενώ μόνο το 3,9% είναι καθόλου / λίγο ικανοποιημένο.

Γράφημα 37. Ικανοποίηση από τον βαθμό που ο παιδικός σταθμός καλύπτει τις ανάγκες των ερωτηθέντων

Το 78,8% είναι πολύ / πάρα πολύ ικανοποιημένο από τον βαθμό που ο παιδικός σταθμός καλύπτει τις ανάγκες του παιδιού του, ενώ μόνο το 4,6% είναι καθόλου / λίγο ικανοποιημένο.

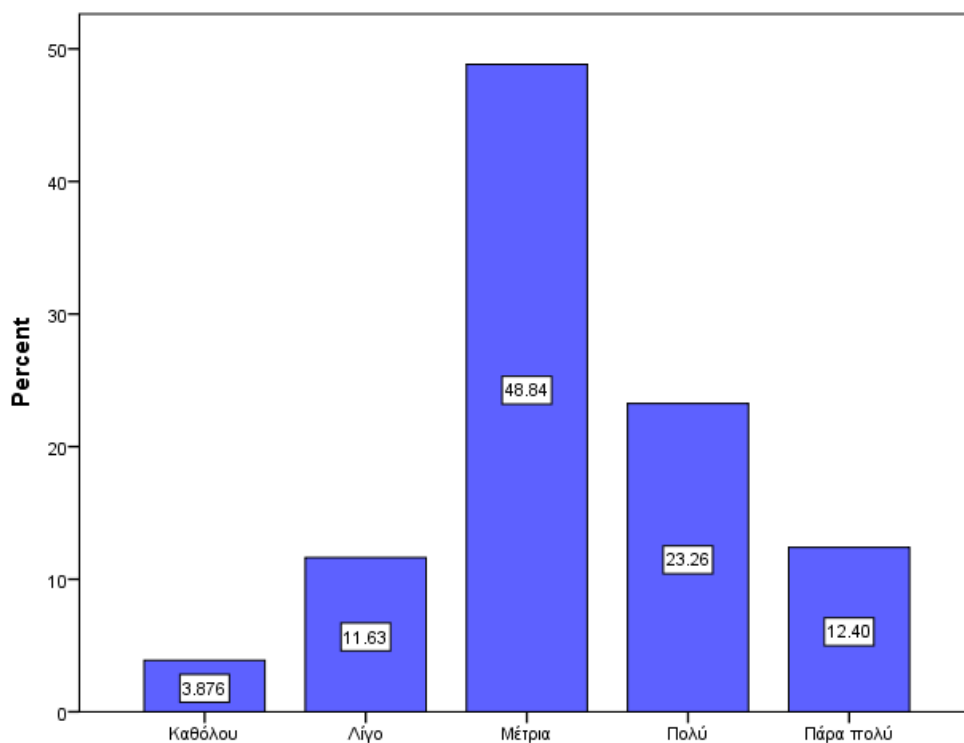
Γράφημα 38. Ικανοποίηση από τον βαθμό που ο παιδικός σταθμός καλύπτει τις ανάγκες του παιδιού των ερωτηθέντων

Το 48,8% των συμμετεχόντων στην έρευνα είναι σε μέτριο βαθμό ικανοποιημένο με την ποιότητα των παρεχόμενων από το Δήμο υπηρεσιών προσχολικής αγωγής και φροντίδας. Το 35,7% είναι πολύ / πάρα πολύ ικανοποιημένο, ενώ το 15,5% είναι καθόλου / λίγο ικανοποιημένο.

Γράφημα 39. Ικανοποίηση ερωτηθέντων με την ποιότητα των παρεχόμενων από το Δήμο υπηρεσιών προσχολικής αγωγής και φροντίδας

Τέλος, αναφορικά με άλλες υπηρεσίες προσχολικής αγωγής και φροντίδας που θα επιθυμούσαν οι ερωτηθέντες να υπάρχουν στον Δήμο, 18 άτομα απάντησαν πως θα ήθελαν Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης, ενώ 60 άτομα απάντησαν πως θα ήθελαν και άλλες υπηρεσίες.

Πίνακας 13. Υπηρεσίες προσχολικής αγωγής και φροντίδας που θα επιθυμούσαν οι ερωτηθέντες να υπήρχαν στο Δήμο

	Συχνότητα
Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης	18
Άλλες υπηρεσίες	60

Αναφορικά με τις άλλες υπηρεσίες, σημειώθηκαν οι εξής:

- Τμήματα με (δωρεάν) καλλιτεχνικές δραστηριότητες (π.χ. ζωγραφική, χορός, θεατρική αγωγή, κατασκευές, επαφή με μουσικά όργανα και άλλες τέχνες, μουσική προπαίδεια) και αθλητικές δραστηριότητες (π.χ. ρυθμική, καράτε, κολύμβηση)
- Παιδικό μουσείο
- Χώροι απασχόλησης τις απογευματινές ώρες και δραστηριότητες τα Σαββατοκύριακα
- Προγράμματα ψυχολογικής υποστήριξης και μέσω παιχνιδιών και θεατρικής αγωγής
- Ψυχολόγοι, λογοθεραπευτές, εργοθεραπευτές, κοινωνικοί λειτουργοί
- Συνεργασία με παιδίατρο και διατροφολόγο
- Παιδαγωγοί ειδικής αγωγής
- Σχολές και Ομάδες γονέων (Κέντρα Συμβουλευτικής Γονέων)
- Περισσότερα βρεφικά τμήματα
- Μεταφορά με λεωφορείο
- Δημιουργική απασχόληση για παιδιά με γονείς
- Επαφή με τη φύση
- Πάρκα αναψυχής – δραστηριοτήτων

6.7 Διεξαγωγή συσχετίσεων

Αρχικά εξετάζεται αν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του τόπου διαμονής και των δυσκολιών πρόσβασης. Για τον έλεγχο χρησιμοποιήθηκε το τεστ chi-square και το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας τέθηκε ίσο με $\alpha=0,05$. Τα αποτελέσματα απεικονίζονται στον πιο κάτω πίνακα, από όπου παρατηρείται πως δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις.

Πίνακας 14. Συσχέτιση τόπου διαμονής και δυσκολιών πρόσβασης

	Τόπος διαμονής
Δυσκολίες πρόσβασης κατά την αναζήτηση παιδικού σταθμού	0.168
Η φυσική πρόσβαση	0.117
Το ωράριο λειτουργίας	0.537
Η διαθεσιμότητα θέσεων	0.135
Το κόστος των παιδικών σταθμών	0.205
Η ποιότητα των παιδικών σταθμών	0.091

Εν συνεχεία εξετάζεται αν η χρήση κουπονιού εκπαίδευσης σχετίζεται σε στατιστικά σημαντικό βαθμό με την επιλογή του παιδικού σταθμού. Για τον έλεγχο χρησιμοποιήθηκε το τεστ chi-square και το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας τέθηκε ίσο με $\alpha=0,05$. Τα αποτελέσματα απεικονίζονται στον πιο κάτω πίνακα, από όπου παρατηρείται πως δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ αυτών των δύο μεταβλητών.

Πίνακας 15. Συσχέτιση χρήσης κουπονιού εκπαίδευσης και επιλογής παιδικού σταθμού

	Επιλογή παιδικού σταθμού
Χρήση κουπονιού εκπαίδευσης	0.054

Τέλος, εξετάζεται το μορφωτικό και οικονομικό επίπεδο των γονέων σε σχέση με τον σκοπό των παιδικών σταθμών. Δημιουργήθηκε μία νέα μεταβλητή, όπου οι απαντήσεις των ερωτηθέντων διακρίθηκαν μεταξύ 'παιδαγωγικός σκοπός' και 'φύλαξη/φροντίδα

και παιδαγωγικός σκοπός', καθώς δεν υπήρχε κάποιος από τους ερωτηθέντες που να δήλωσε ότι ο σκοπός των παιδιών σταθμών είναι μόνο η φύλαξη και φροντίδα των παιδιών.

Από τον πιο κάτω πίνακα παρατηρείται πως όσοι έχουν ολοκληρώσει τη ανώτερη δευτεροβάθμια / μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση θεωρούν ότι ο σκοπός του παιδικού σταθμού είναι μόνο παιδαγωγικός. Το ίδιο ισχύει και για όσους έχουν πτυχίου πανεπιστημίου. Αντίθετα, όσοι έχουν ολοκληρώσει την κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ή έχουν μεταπτυχιακό δίπλωμα πιστεύουν ότι ο σκοπός του παιδικού σταθμού είναι τόσο παιδαγωγικός, όσο και η φύλαξη / φροντίδα των παιδιών. Ωστόσο, οι διαφορές στη βάση του επιπέδου εκπαίδευσης δεν είναι στατιστικά σημαντικές.

Πίνακας 16. Συσχέτιση ανώτερου επιπέδου εκπαίδευσης και σκοπού του παιδικού σταθμού

		Σκοπός παιδικού σταθμού		p-value
		Παιδαγωγικός σκοπός	Φύλαξη/ Φροντίδα και παιδαγωγικός σκοπός	
Ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης	Γυμνάσιο	0	2	0.368
	Λύκειο	11	9	
	ΙΕΚ	10	6	
	Πανεπιστημιακή εκπαίδευση	45	30	
	Μεταπτυχιακή εκπαίδευση	8	10	
Total		74	57	

Από τον πίνακα παρακάτω παρατηρείται πως όσοι έχουν εισόδημα έως 2.000 Ευρώ πιστεύουν ότι ο κύριος σκοπός του παιδικού σταθμού είναι παιδαγωγικός. Αντίθετα, άτομα με εισόδημα άνω των 2.000 Ευρώ πιστεύουν ότι ο σκοπός του παιδικού σταθμού είναι τόσο παιδαγωγικός, όσο και η φύλαξη / φροντίδα των παιδιών. Ωστόσο, οι διαφορές στη βάση του εισοδήματος δεν είναι στατιστικά σημαντικές.

Πίνακας 17. Συσχέτιση μηνιαίου εισοδήματος και σκοπού του παιδικού σταθμού

		Σκοπός παιδικού σταθμού		p-value
		Παιδαγωγικός σκοπός	Φύλαξη/ Φροντίδα και παιδαγωγικός σκοπός	
Μηνιαίο εισόδημα νοικοκυριού σε ευρώ	0-500	6	3	0.620
	501-1.000	12	10	
	1.001-1.500	20	15	
	1.501-2.000	24	13	
	Άνω των 2.000	14	16	
Total		76	57	

Όσον αφορά στο δημογραφικό προφίλ όσων απάντησαν αρνητικά στην ερώτηση αν οι παιδικοί σταθμοί θα πρέπει να εγγράφουν όλα τα παιδιά που αναζητούν θέση σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής μέσω της χρήσης voucher, χωρίς διακρίσεις, οι περισσότεροι είναι γυναίκες (0,06%), ηλικίας 36-45 ετών (0,03%), έγγαμοι (0,07%), με δύο παιδιά (0,05%), πανεπιστημιακής εκπαίδευσης (0,03%), με μηνιαίο εισόδημα 1.501-2.000 Ευρώ (0,03%), που διαμένουν στην Κόρινθο (0,06%).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Συζήτηση στη βάση των αποτελεσμάτων της έρευνας

Σχετικά με τα **δημογραφικά στοιχεία** των ερωτηθέντων αξίζει να αναφέρουμε πως οι 134 γονείς που έλαβαν μέρος στην έρευνά μας είναι οι περισσότεροι πάνω από 36 χρόνων και έχουν πτυχίο ΑΕΙ/ΤΕΙ ή είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού, εργαζόμενοι, με μηνιαίο εισόδημα πάνω από 1.500 Ευρώ. Έχουμε ένα δείγμα που στην πλειοψηφία του είναι σε ώριμη ηλικία για να γίνουν γονείς και έχουν ανώτατη μόρφωση και εξασφαλισμένο εισόδημα. Η συντριπτική πλειοψηφία είναι γυναίκες (88%), ενδεικτικό του ότι οι ευθύνες φροντίδας των παιδιών βαραίνουν περισσότερο τη μητέρα. Επίσης, επιβεβαιώνονται τα στοιχεία που παρουσιάζονται σε άλλες έρευνες, σύμφωνα με τις οποίες τα παιδιά με πιο μορφωμένες μητέρες και υψηλότερα κοινωνικοοικονομικά περιβάλλοντα εγγράφονται συχνότερα σε δομές προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας. (Vandenbroeck, M., & Lazzari, A., 2014).

Α) Πρώτο ερευνητικό ερώτημα: Ποιες είναι οι απόψεις των ερωτηθέντων για την αναγκαιότητα των παιδικών σταθμών;

Από την έρευνα προέκυψε ότι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων γονέων κάνει χρήση των δημοτικών παιδικών σταθμών. Η συντριπτική πλειοψηφία δηλώνει ότι είναι σημαντικό για το παιδί να ενταχθεί σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής. Αντιλαμβάνεται προφανώς τα δυνητικά οφέλη της ένταξης τους στις υπηρεσίες αυτές και τα οποία επιβεβαιώνονται από πλήθος ερευνών. Η ηλικία σταθμός για την είσοδο των παιδιών στους παιδικούς σταθμούς από την πλευρά των γονέων είναι τα 3 έτη, κάτι το οποίο δεν έρχεται σε αντίθεση με το διαχωρισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την πρόιμη προσχολική ηλικία (Official Journal of the European Union, 2011) και τον ορισμό του ΟΟΣΑ (OECD, 2001) και του ΟΗΕ (ISCED, U. 2011), αλλά και τον ισχυρισμό μελετητών σχετικά την πρόιμη παιδική ηλικία (Erikson, 1975; Νικολαΐδης, 2017). Καθώς οι στόχοι της Βαρκελώνης καθορίζουν υψηλό ποσοστό ένταξης παιδιών μικρότερης ηλικίας (0-3 ετών) λόγω των δυνητικών ωφελειών για τα παιδιά και την κοινωνία, διαπιστώνουμε πως οι γονείς δεν θεωρούν πως τα παιδιά τους πρέπει να εντάσσονται από τόσο νωρίς σε υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας. Επομένως, επιβεβαιώνονται τα αποτελέσματα της έρευνας σύμφωνα με την οποία η πρόσβαση σε θεσμούς προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας είναι και θέμα

δυνατότητας κατανόησης και αξιοποίησης των υπηρεσιών για όσους κάνουν χρήση αυτών.(Vandembroeck, M., & Lazzari, A. ,2013),

Η ένταξη σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής συμβάλλει, σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων, στη σωστή και ομαλή κοινωνικοποίηση των παιδιών, στην ολόπλευρη ανάπτυξή τους, στην ομαλή μετάβαση από το οικογενειακό στο σχολικό περιβάλλον, στη φύλαξη, φροντίδα και διατροφή τους προς εξυπηρέτηση των γονέων, αλλά και στην προώθηση της αποδοχής της διαφορετικότητας. Οι απαντήσεις αυτές εναρμονίζονται με τους σκοπούς του Παιδικού Σταθμού, έτσι όπως αναφέρονται στον Πρότυπο Κανονισμό Λειτουργίας τους (ΦΕΚ 4249/Β/5-12-2017).

Πιο συγκεκριμένα, σχετικά με το σκοπό του Παιδικού Σταθμού κανένας γονέας δε δήλωσε πως η φύλαξη, η διατροφή και η φροντίδα (προνοιακός ρόλος) αποτελούν αποκλειστικό σκοπό του. Αντίθετα, αναγνωρίζεται παράλληλα με τον προνοιακό ο παιδαγωγικός, κοινωνικοποιητικός, εξισορροπητικός και αντισταθμιστικός του ρόλος. Μάλιστα, οι γονείς φαίνεται να αναγνωρίζουν πως η πρόωμη ένταξη των παιδιών σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής έχει μακροχρόνιες θετικές επιδράσεις στην εκπαιδευτική, επαγγελματική και κοινωνική τους εξέλιξη. Τα ευρήματα αυτά συνάδουν με τα όσα έχουν αναφερθεί στη διεθνή βιβλιογραφία (Heckman & Masterov, 2004; Karoly et al., 2005; Ciccone & Papaioannou, 2005; Heckman, 2006; Burchinal et al., 2010; Kilburn και Karoly, 2008 ; Official Journal of the European Union, 2011) σχετικά με τα οφέλη παρακολούθησης προσχολικής αγωγής.

Σχετικά με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτηθέντων διαπιστώνουμε πως ο παιδαγωγικός χαρακτήρας των Παιδικών Σταθμών αναγνωρίζεται από τους μορφωμένους γονείς με εισόδημα έως 2000 ευρώ το μήνα . Οι γονείς με κατώτερη εκπαίδευση και οι γονείς με μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών επισημαίνουν τον προνοιακό μαζί με τον παιδαγωγικό τους χαρακτήρα. Αυτά τα ευρήματα έρχονται σε αντίθεση με τα ευρήματα της Ρέντζου (2011), όπου οι γονείς θεωρούν τον παιδικό σταθμό πρωτίστως χώρο φύλαξης των παιδιών.

Επιπρόσθετα, αναγνωρίζεται από τους γονείς πως η φοίτηση των παιδιών σε δομές προσχολικής αγωγής συμβάλλει θετικά στην επαγγελματική αποκατάσταση των ίδιων (των γονέων), αν και οι περισσότεροι εργάζονταν και πριν τη φοίτηση των παιδιών σε δομές προσχολικής αγωγής (UNICEF, 2014). Αυτό συνδέεται με τον

στόχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για ενίσχυση της συμμετοχής των γυναικών στο εργατικό δυναμικό (NESSE network of experts, 2009).

Εξαιτίας των ωφελειών της ένταξης των παιδιών στην προσχολική αγωγή, οι περισσότεροι συμμετέχοντες στην έρευνα δήλωσαν ότι το κράτος θα πρέπει να εξασφαλίσει θέση σε δομές προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας για όλα τα παιδιά αντίστοιχης ηλικίας.

Β) Δεύτερο ερευνητικό ερώτημα: Ποιες είναι οι απόψεις των ερωτηθέντων σχετικά με την προσβασιμότητα, το κόστος και τα κριτήρια επιλογής του παιδικού σταθμού;

Με βάση τις απαντήσεις των ερωτηθέντων διαπιστώθηκε ότι δεν αντιμετώπισαν ιδιαίτερες δυσκολίες πρόσβασης κατά την αναζήτηση παιδικού σταθμού. Παράγοντες που τους δυσκόλεψαν κατά την επιλογή του παιδικού σταθμού ήταν πρωτίστως η ποιότητα και δευτερευόντως το κόστος, η διαθεσιμότητα θέσεων, το ωράριο λειτουργίας και η φυσική πρόσβαση. Οι παράγοντες αυτοί εξετάζονται από την ΕΕ με σκοπό την ποσοτικοποίηση των προβλημάτων πρόσβασης, όπως αναφέρεται και σε έρευνα του Eurofound (2014). Ειδικά για το ωράριο ο Κυπριανός (2015) έχει αναφέρει πως είναι περιορισμένο στην Ελλάδα σε σύγκριση με άλλες χώρες της Ευρώπης, ενώ η φυσική πρόσβαση έχει αναφερθεί από τον Σαπουνάκη (2014) ως σημαντικό εμπόδιο στην περίπτωση της Ελλάδας.

Παράγοντες που οι ερωτηθέντες έλαβαν υπόψη τους κατά την επιλογή του παιδικού σταθμού ήταν πρωτίστως η καλή συνεργασία με το προσωπικό του σταθμού καθώς και το εκπαιδευτικό προσωπικό και δευτερευόντως η υλικοτεχνική και κτιριακή υποδομή, η αναλογία παιδιών/παιδαγωγών, το μέγεθος της τάξης, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα, η απόσταση του παιδικού σταθμού από το σπίτι αλλά και το ωράριο λειτουργίας του παιδικού σταθμού. Με βάση τα παραπάνω, ο κύριος λόγος για τον οποίον οι ερωτηθέντες επέλεξαν τον συγκεκριμένο παιδικό σταθμό είναι η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, το ωράριο λειτουργίας του, το εκπαιδευτικό προσωπικό, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα και οι παιδαγωγικές πρακτικές που εφαρμόζονται. Ο ανθρώπινος παράγοντας (εκπαιδευτικό προσωπικό, σχέσεις τους με τους γονείς) και οι κτιριακές υποδομές είναι παράγοντες που αποτελούν βασικά κριτήρια κατά την επιλογή Παιδικού Σταθμού και σε άλλες έρευνες στην Ελλάδα (Dragonas et al,1995; Tsiantis et al,1997; Ρέντζου, 2011). Τα κριτήρια τα οποία

χρησιμοποίησαν οι ερωτηθέντες συμπίπτουν με τα κριτήρια αξιολόγησης προγραμμάτων προσχολικής αγωγής (National Association for the Education of Young Children, 2008), αλλά και περαιτέρω κριτήρια επιλογής παιδικού σταθμού (Ρέντζου, 2011; Pianta et al., 2009; Sandstrom & Chaudry, 2012; Fisher, 2013; Eurofound, 2014).

Αναφορικά με το κόστος, διαπιστώθηκε πως δεν αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα στην επιλογή του συγκεκριμένου παιδικού σταθμού σε αντίθεση με την έρευνα του Eurofound (2014). Αυτό εν μέρει αιτιολογείται και από το γεγονός ότι οι περισσότεροι δεν θα επέλεγαν άλλο παιδικό σταθμό ακόμη και αν είχαν την οικονομική άνεση. Η πλειοψηφία θεωρεί ότι θα πρέπει να υπάρχουν τροφεία για την κάλυψη των λειτουργικών εξόδων των δημοτικών παιδικών σταθμών. Παράλληλα, θεωρεί ότι το κόστος των δημοτικών παιδικών σταθμών είναι χαμηλό, σε αντίθεση με το κόστος των ιδιωτικών παιδικών σταθμών που θεωρείται υψηλό.

Γ) Τρίτο ερευνητικό ερώτημα: Ποιες είναι οι απόψεις των ερωτηθέντων σχετικά με τα κουπόνια εκπαίδευσης;

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δήλωσε ότι κάνει χρήση των παρεχόμενων υπηρεσιών των παιδικών σταθμών μέσω του Προγράμματος ΕΣΠΑ, χωρίς αυτό, ωστόσο, να επηρεάζει ιδιαίτερα την επιλογή του παιδικού σταθμού. Επίσης, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων συμφωνεί με την εφαρμογή του συστήματος του κουπονιού εκπαίδευσης ως εναλλακτικής μορφής χρηματοδότηση της εκπαίδευσης. (Friedman, M., 1982; Agasisti et al., 2015; Shewbridge et al., 2016). Η πολιτική των κουπονιών εκπαίδευσης (vouchers) βρέθηκε ότι συμβάλλει θετικά στην πρόσβαση σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής μέσω της οικονομικής προσιτότητας, την άρση των γεωγραφικών περιορισμών και των περισσότερων επιλογών. Πιστεύουν, επίσης πως εν μέρει συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών των παιδικών σταθμών λόγω της συμμετοχής τους στο πρόγραμμα ΕΣΠΑ και των υποχρεώσεων που ανέλαβαν κατά την ένταξή τους στο πρόγραμμα, όπως της πρόσληψης προσωπικού, της παροχής περισσότερων επιλογών στους γονείς, αλλά και της ορθολογικότερης χρήσης των οικονομικών πόρων και των ελέγχων από την ΕΕΤΑΑ.(ΕΕΤΑΑ, 2020). Στο σημείο αυτό οι απόψεις των Ελλήνων γονέων ταυτίζονται με τις απόψεις των γονέων με παιδιά προσχολικής ηλικίας -χρήστες voucher και από άλλες χώρες. (Li et al., 2010). Βέβαια, να τονίσουμε πως συχνά οι γονείς υπερεκτιμούν την ποιότητα της

προσχολικής αγωγής και η γνώμη τους έρχεται σε αντιδιαστολή με τους επαγγελματίες εκπαίδευσης ή τους ερευνητές.(Ρέτζου, 2011).

Επιπρόσθετα, η χρήση του κουπονιού εκπαίδευσης σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής βοηθά και την επαγγελματική κατάσταση των ερωτηθέντων, μέσω της εισόδου και της παραμονής στην αγορά εργασίας, χωρίς να επιφορτίζονται άλλοι φροντιστές συγγενείς (π.χ. παππούδες / γιαγιάδες) ή εξωτερικοί, με αποτέλεσμα επιβάρυνση των οικονομικών του νοικοκυριού. Παράλληλα, διαπιστώθηκε πως οι περισσότεροι εργάζονταν και πριν την ένταξη του παιδιού στην προσχολική αγωγή, όπως βρέθηκε και σε σχετική έρευνα (EU,2018), Τα ανωτέρω οφέλη αποτελούσαν και στόχους του εν λόγω προγράμματος (ΕΕΤΑΑ, 2020).

Εδώ αξίζει να αναφερθούν δύο στοιχεία: α. η ισχυρή παρουσία της άτυπης και ιδιωτικής φροντίδας που εμφανίζεται και στη συγκεκριμένη έρευνα, κάτι που συνάδει με τα αποτελέσματα της EU (2018) β. ένα ποσοστό γονέων που έκανε χρήση του κουπονιού εκπαίδευσης δεν κατάφερε να ενταχθεί στην αγορά εργασίας αν και το επιθυμούσε. Άρα η εξασφάλιση θέσης σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής και φροντίδας δεν είναι ικανή και αποκλειστική συνθήκη για την ένταξη στην αγορά εργασίας αλλά αυτό πρέπει να συσχετιστεί και με την παρατεταμένη κρίση και τα υψηλά ποσοστά ανεργίας στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια.

Εκτός των παραπάνω, η εφαρμογή του συστήματος του κουπονιού εκπαίδευσης αναγνωρίζεται από τους γονείς ότι μειώνει τις εκπαιδευτικές ανισότητες (μέσω των περισσότερων επιλογών, της οικονομικής προσιτότητας και της άρσης των γεωγραφικών περιορισμών σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής). Στη βάση αυτή, οι συμμετέχοντες στην έρευνα διατύπωσαν την άποψη ότι οι παιδικοί σταθμοί πρέπει να δέχονται όλα τα παιδιά που αναζητούν θέση σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής μέσω της χρήσης voucher χωρίς διακρίσεις (π.χ. λόγω καταγωγής, κοινωνικοοικονομικού ή πολιτισμικού υπόβαθρου της οικογένειας κλπ), όπως υποστηρίζεται και από άλλες έρευνες (Heckman, 2006; COM, 2013; Brian, 2015) για τη σημασία της προσχολικής αγωγής στη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων. Αυτό, ωστόσο, δε φαίνεται να συμβαίνει, όπως πιστεύουν, παρά το γεγονός ότι αποτελεί στόχο της δράσης “Έναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής” (Σκορδίλη, 2019), στόχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EURYDICE, 2014) και δικαίωμα των παιδιών (ΕΕ, 2017; ΕΕ, 2019). Μάλιστα μία μικρή ομάδα γονέων πιστεύει πως η καταγωγή και το κοινωνικοοικονομικό ή πολιτισμικό υπόβαθρο της οικογένειας θα πρέπει να αποτελεί

ανασταλτικό παράγοντα χρήσης του κουπονιού εκπαίδευσής σε όλα τα σχολεία. Η ομάδα αυτή φαίνεται πως οραματίζεται ένα σχολείο με πληθυσμιακή ομοιογένεια , κάτι που σύμφωνα με τους Φωτόπουλο και Στεργιανό (2016) αποτελεί "φανταστικό κόσμο", καθώς δε συνάδει με τη μορφή και τη δομή της σύγχρονης κοινωνίας. Αυτό μάλιστα, έρχεται σε αντίθεση με τη βασική στόχευση του συστήματος.

Πολλές έρευνες (Ζαμπέτα, 1998; Lazzari & Vandebroeck, 2012; Vandebroeck & Lazzari, 2014) έχουν αναφερθεί στην ανισότητα πρόσβασης των παιδιών σε δομές προσχολικής αγωγής, κάτι που αποδεικνύει το έντονο ερευνητικό ενδιαφέρον των ιθυνόντων , λόγω των δυνητικών ευεργετικών αποτελεσμάτων της πρώιμης ένταξης των παιδιών σε υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας τόσο για το ίδιο το παιδί και για την οικογένειά του, όσο και την κοινωνία ολόκληρη. Ο εντοπισμός των προβλημάτων πρόσβασης και η αναζήτηση μέσων και εργαλείων επίλυσής τους μπορούν να συμβάλλουν στην παροχή ίσων ευκαιριών για όλα τα παιδιά και την άρση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων πιστεύει πως τα κουπόνια εκπαίδευσης θα μπορούσαν να αποτελέσουν εναλλακτική μορφή χρηματοδότησης της εκπαίδευσης και να μειώσουν την ανισότητα στην πρόσβαση, υπάρχει όμως και ένα ποσοστό περίπου 25% που προβληματίζεται σχετικά, είτε λόγω έλλειψης ενημέρωσης είτε γιατί θεωρεί απαραίτητες κάποιες δικλείδες ασφαλείας για τη συνετή χρήση του.

Τέλος, να επισημάνουμε πως η χρήση του κουπονιού εκπαίδευσης δεν επηρέασε σημαντικά την επιλογή παιδικού σταθμού (δημόσιου ή ιδιωτικού). Καθώς οι περισσότεροι ερωτηθέντες έχουν επιλέξει δημοτικό παιδικό σταθμό , θα λέγαμε πως οι πολίτες εν μέρει εμπιστεύονται και επιλέγουν τις υπηρεσίες του Δήμου.

Δ) Τέταρτο ερευνητικό ερώτημα: Ποιες είναι οι απόψεις των ερωτηθέντων σχετικά με την υφιστάμενη κατάσταση και τον παιδικό σταθμό φοίτησης του παιδιού τους

Οι περισσότεροι εκ των συμμετεχόντων στην έρευνα δεν πιστεύουν ότι η πολιτεία διαθέτει επαρκείς πόρους για την λειτουργία των Δημοτικών Παιδικών Σταθμών στον Δήμο, όπως και συνέβη από το 2002 (Παπαπροκοπίου, 2003). Ενδεχομένως αυτό αιτιολογεί και το ότι οι περισσότεροι θεωρούν ότι χωρίς το ΕΣΠΑ δεν θα ήταν δυνατή η λειτουργία Δημοτικών Παιδικών Σταθμών, κάτι το οποίο συνάδει με σχετική άποψη που έχει κατατεθεί από τον πρόεδρο της ΚΕΔΕ ήδη από το 2015, σχετικά με τη μεγάλη

σημασία αξιοποίησης κονδυλίων από το ΕΣΠΑ ,λόγω της οικονομικής κρίσης και της μείωσης των εσόδων των Δήμων (ΕΕΤΑΑ, 2015).

Προβλήματα που εντοπίζονται στη λειτουργία των δημοτικών παιδικών σταθμών σχετίζονται με τους διαθέσιμους οικονομικούς πόρους, τις κτιριακές υποδομές, αλλά και την έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού. Στην περίπτωση των ιδιωτικών παιδικών σταθμών βρέθηκε ότι προβλήματα είναι η διαθεσιμότητα παιδικών σταθμών σε σχέση με τις ανάγκες , οι διαθέσιμοι οικονομικοί πόροι, αλλά και ο μεγάλος αριθμός μαθητών. Τα αποτελέσματα αυτά υποδηλώνουν ότι οι ιδιωτικοί παιδικοί σταθμοί δεν αντιμετωπίζουν προβλήματα κτιριακών υποδομών και ανθρώπινου δυναμικού, τουλάχιστον στον βαθμό στον οποίον αντιμετωπίζουν οι δημοτικοί παιδικοί σταθμοί. Η Ρέντζου (2011) στην έρευνά της επίσης διαπίστωσε διαφορές μεταξύ ιδιωτικών και δημοτικών παιδικών σταθμών, σε θέματα που σχετίζονται με την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Σχετικά με τους ιδιωτικούς παιδικούς σταθμούς οι γονείς εντοπίζουν προβλήματα τόσο στο μεγάλο αριθμό των παιδιών που εγγράφουν και την ποιότητα του εκπαιδευτικού προσωπικού, όσο και στους οικονομικούς πόρους που διαθέτει η διοίκησή τους προς βελτίωση των υπηρεσιών . Επιπλέον, θεωρούν υψηλό το κόστος των διδασκτρων. Έτσι επιβεβαιώνεται η έρευνα των Nusche, D., et al, 2011 πως συχνά η κερδοσκοπική παροχή προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης (από ιδιώτες σχολάρχες) μπορεί να σχετίζεται με χαμηλότερη ποιότητα και υψηλότερο ιδιωτικό κόστος. Σχετική έρευνα στην Ελλάδα αναφέρει πως κάποιοι ιδιοκτήτες παιδικών σταθμών αντιμετωπίζουν το ζήτημα μόνο ως επιχειρηματική δραστηριότητα με αποτέλεσμα την παροχή μη ποιοτικών παιδαγωγικών προγραμμάτων (<https://www.ipaidia.gr/paideia/paidikoi-stathmoi-ta-simantikotera-provlimata-pou-antimetopizoun>, 2020).

Δεν εκφράστηκε κάποια άποψη σχετικά με το αν καλώς οι παιδικοί σταθμοί έχουν περιέλθει στη δικαιοδοσία των Δήμων, καθώς και το αν υπάρχει σωστή διαχείριση των υφιστάμενων πόρων για την ορθή λειτουργία των Δημοτικών Παιδικών Σταθμών. Επομένως, ίσως να χρειάζεται περισσότερη ενημέρωση και διαφάνεια ως προς τη λειτουργία των δομών προσχολικής αγωγής. Επιπρόσθετα, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων στην έρευνα συμφωνεί με τη δημιουργία ενιαίου χώρου προσχολικής αγωγής (παιδικοί σταθμοί και νηπιαγωγεία) υπό την εποπτεία του Υπουργείου Παιδείας, καθώς και την εφαρμογή συγκεκριμένου αναλυτικού προγράμματος σπουδών στους παιδικούς σταθμούς, αντίστοιχο των νηπιαγωγείων.

Όσον αφορά στην ικανοποίηση των ερωτηθέντων, διαπιστώθηκε πως οι περισσότεροι είναι σε μεγάλο βαθμό ικανοποιημένοι από την παραμονή του παιδιού τους στον παιδικό σταθμό, από τον βαθμό που ο παιδικός σταθμός καλύπτει τις ανάγκες, από τον βαθμό που ο παιδικός σταθμός καλύπτει τις ανάγκες του παιδιού τους. Υπάρχει, όμως, μέτρια ικανοποίηση από την ποιότητα των παρεχόμενων από το Δήμο υπηρεσιών προσχολικής αγωγής και φροντίδας. Τέλος, γίνονται προτάσεις και αναζητούνται από τους γονείς επιπλέον υπηρεσίες εκπαίδευσης και φροντίδας και εξωσχολικές δραστηριότητες που συμβάλλουν θετικά στην ανάπτυξη των παιδιών ή πιθανόν να δίνουν περισσότερες δυνατότητες στις γυναίκες να εισέλθουν ή να παραμείνουν στην αγορά εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 : Συμπεράσματα, περιορισμοί έρευνας και προοπτικές μελλοντικών ερευνών

Τα βασικά συμπεράσματα στα οποία κατέληξε η παρούσα μελέτη είναι τα εξής:

α) Διαπιστώνεται η αναγκαιότητα των δομών προσχολικής αγωγής για την ανάπτυξη των παιδιών, αλλά και την επαγγελματική κατάσταση των γονέων. Αναγνωρίζεται ο προνοιακός, κοινωνικοποιητικός και παιδαγωγικός τους ρόλος .

β) Εξαιτίας των οφελών της ένταξης των παιδιών στην προσχολική αγωγή, διαπιστώνεται η ανάγκη να εξασφαλίσει το κράτος θέση σε δομές προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας για όλα τα παιδιά αντίστοιχης ηλικίας

γ) Η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και ο ανθρώπινος παράγοντας είναι οι κύριοι παράγοντες που επηρεάζουν τη λήψη απόφασης των γονιών σχετικά με την επιλογή των παιδικών σταθμών. Το ωράριο λειτουργίας τους, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα και οι παιδαγωγικές πρακτικές που εφαρμόζονται, αποτελούν επίσης σημαντικούς παράγοντες επιλογής.

δ) Ο παράγοντας κόστος ως ανασταλτικός παράγοντας ένταξης σε υπηρεσίες προσχολικής φαίνεται ότι κάμπτεται με τη χρήση κουπονιού εκπαίδευσης.

ε) Οι γονείς τάσσονται υπέρ της ενιαίας προσχολικής αγωγής (ηλικίες 0-6) υπό το Υπουργείο Παιδείας κι επιθυμούν επίσημο πρόγραμμα σπουδών για όλες τις μικρές ηλικίες .

στ) Οι δημοτικές δομές προσχολικής αγωγής υστερούν , κυρίως, ως προς τις κτιριακές υποδομές, αλλά και την έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού. Ταυτόχρονα, αναγνωρίζονται βασικά μειονεκτήματα στους ιδιωτικούς παιδικούς σταθμούς σχετικά με την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών.

ζ) Η πολιτική των κουπονιών εκπαίδευσης (vouchers) ενέχει οφέλη για την ποιότητα των δομών προσχολικής αγωγής και της επαγγελματικής κατάστασης των γονέων, και μπορεί να συμβάλει στη μείωση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων υπό προϋποθέσεις.

η) Υπάρχει υψηλό επίπεδο ικανοποίησης των γονέων από την παραμονή των παιδιών τους στον παιδικό σταθμό και από τον βαθμό που ο παιδικός σταθμός καλύπτει τόσο τις δικές τους ανάγκες τους όσο και των παιδιών τους.

θ) Οι γονείς εμπιστεύονται και εγγράφουν τα παιδιά τους σε δημοτικούς παιδικούς σταθμούς. Υπάρχει, όμως, μέτριο επίπεδο ικανοποίησης από τις παρεχόμενες από το Δήμο υπηρεσίες προσχολικής αγωγής και φροντίδας.

ι) Υπάρχει ανάγκη ένταξης στο Δήμο και άλλων δράσεων (πχ ίδρυση δημοτικών ΚΔΑΠ για παιδιά προσχολικής ηλικίας, περισσότερα βρεφικά τμήματα, υπηρεσίες μεταφοράς, σχολές γονέων, παιδικό μουσείο κλπ) με σκοπό τη βελτίωση της ποιότητας των δημόσιων υπηρεσιών προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας, προς όφελος τόσο των ίδιων των παιδιών, όσο και των γονέων.

Στη βάση των ανωτέρω συμπερασμάτων προτείνεται η συνέχιση της πολιτικής των κουπονιών εκπαίδευσης, αλλά και η βελτίωσή της, κυρίως όσον αφορά στην πρόσβαση όλων των παιδιών και στη μείωση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων. Ενδεχομένως αυτό να απαιτεί:

- Διεύρυνση του υφιστάμενου προγράμματος σε περισσότερους δικαιούχους, κάτι το οποίο άρχισε να γίνεται από φέτος με την παραχώρηση δικαιώματος απόκτησης voucher και σε γονείς δημοσίους υπαλλήλους
- Αύξηση του κουπονιού εκπαίδευσης για τις φτωχότερες οικογένειες ως κίνητρο για τα σχολεία
- Δικλείδες ασφαλείας από το κράτος με σκοπό να περιοριστεί η ελευθερία των σχολείων να επιλέγουν μαθητές. Αυτό θα μπορούσε να περιλαμβάνει ένα νομοθετικό πλαίσιο που δε θα επιτρέπει στα σχολεία
  - A. να χρησιμοποιούν δικά τους κριτήρια προκειμένου να εγγράψουν μαθητές πχ εξετάσεις ή συνεντεύξεις γονέων
  - B. να επιβάλλουν δίδακτρα που υπερβαίνουν την αξία του κουπονιού
  - Γ. να απορρίπτουν μαθητές.

Επίσης, κρίνεται απαραίτητη η παρακολούθηση των αποτελεσμάτων της εφαρμογής του προγράμματος ως προς την αρχική του στόχευση και ως προς τους επιμέρους στόχους του.

Γενικά, θα λέγαμε ότι η παροχή άμεσης οικονομικής επιδότησης είναι αποτελεσματική για την ελάφρυνση της οικονομικής επιβάρυνσης των γονέων και τη βελτίωση της προσβασιμότητας σε υπηρεσίες προσχολικής, εκπαίδευσης και φροντίδας, αρκεί να συνδυάζεται με κατάλληλες πρακτικές ελέγχου και σχετικό θεσμικό πλαίσιο, όπως περιεγράφηκε παραπάνω.

Προτείνουμε, επίσης:

- Τη δημιουργία μητρώου από την ΕΛΣΤΑΤ για τους παιδικούς σταθμούς με σκοπό τον εντοπισμό των ελλείψεων, την κατανόηση των προβλημάτων και το σχεδιασμό πολιτικών για την επίλυση των ζητημάτων της προσχολικής αγωγής στη χώρα
- Τη θεσμοθέτηση ενός ενιαίου φορέα π.χ. Ινστιτούτο Προσχολικής Εκπαίδευσης και Φροντίδας , στο Υπουργείο Παιδείας, με αρμοδιότητες εκπαιδευτικού χαρακτήρα, ώστε να δημιουργηθεί ένα ενιαίο εκπαιδευτικό πλαίσιο με συγκεκριμένους στόχους για όλα τα παιδιά προσχολικής ηλικίας.
- Κατάρτιση επίσημου, ενιαίο και ευέλικτο εκπαιδευτικού προγράμματος για τους παιδικούς σταθμούς βάσει σύγχρονων παιδοκεντρικών προσεγγίσεων για τη μάθηση, με σεβασμό στις ιδιαίτερες ανάγκες, τις δυνατότητες και τα ενδιαφέροντα του σύγχρονου μαθητικού πληθυσμού.
- Αύξηση των δημόσιων δαπανών για την προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα και διεκδίκηση μεγαλύτερου μέρους του ΕΣΠΑ από τους δήμους, με σκοπό τη στήριξη των δημόσιων δομών παροχής προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας και την ποιοτική αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών.
- Πρόβλεψη για τις αναγκαίες δομές προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας, στη βάση των δημογραφικών αλλαγών, με σκοπό την εξασφάλιση θέσης για όλα τα παιδιά προσχολικής ηλικίας , σε αντίστοιχες δομές
- Βελτίωση της κτιριακής υποδομής των υπαρχόντων παιδικών σταθμών
- Πρόσληψη τακτικού και μόνιμου προσωπικού
- Καθιέρωση προγραμμάτων συνεχούς επιμόρφωσης του προσωπικού των παιδικών σταθμών με σκοπό την κάλυψη των αναγκών του σύγχρονου ανομοιογενούς μαθητικού πληθυσμού τους (πχ προγράμματα διαπολιτισμικής αγωγής, διαφοροποιημένης παιδαγωγικής, χρήση των νέων τεχνολογιών στη μαθησιακή διαδικασία κλπ) .

- Δημιουργία φορέα με σκοπό την τακτική παρακολούθηση, τη διαφάνεια, τον έλεγχο και την αξιολόγηση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών τόσο από τους δημόσιους όσο και τους ιδιωτικούς παιδικούς σταθμούς.
- Εκστρατεία ενημέρωσης από τους Δήμους προς τους πολίτες σχετικά με την οργάνωση, τη λειτουργία και το σκοπό των Παιδικών Σταθμών, καθώς και τα δυναμικά οφέλη της ένταξης των παιδιών σε αντίστοιχες δομές.(ημερίδες, συνέδρια, φυλλάδια κλπ).
- Εκστρατεία ενημέρωσης από τους Δήμους και την ΕΕΤΑΑ σχετικά με τους τρόπους και τις δυνατότητες πρόσβασης σε δομές προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας (ημερίδες, συνέδρια, διαφημίσεις, αφίσες, φυλλάδια κλπ).

Σχετικά με το Δήμο Κορινθίων, θα λέγαμε πως οι γονείς δείχνουν να εμπιστεύονται και να επιλέγουν τους δημοτικούς παιδικούς σταθμούς για να εγγράψουν τα παιδιά τους. Ταυτόχρονα, όμως, εντοπίζουν προβλήματα και δηλώνουν μετρίως ικανοποιημένοι από τις παρεχόμενες από το Δήμο υπηρεσίες προσχολικής αγωγής και φροντίδας. Επομένως, η βελτίωση και η ποιοτική αναβάθμιση των υπηρεσιών του είναι απαραίτητη. Αρχικά, οι δημοτικοί παιδικοί σταθμοί πρέπει να στηριχθούν και να ενισχυθούν οικονομικά με αύξηση της τακτικής επιχορήγησης, αλλά και έκτακτες επιχορηγήσεις από το Δήμο. Ταυτόχρονα, τα κουπόνια εκπαίδευσης αποτελούν σοβαρή οικονομική πηγή εσόδων για τον προϋπολογισμό κάθε νομικού προσώπου. Επομένως, μέσα στο ανταγωνιστικό περιβάλλον που έχει δημιουργηθεί με τους 9 ιδιωτικούς παιδικούς σταθμούς εντός των ορίων του Δήμου, το άνοιγμα των δημοτικών παιδικών σταθμών προς την τοπική κοινωνία και η ανάδειξη του αξιόλογου έργου που επιτελείται στους κόλπους τους, θα μπορούσε να προσελκύσει περισσότερους γονείς χρήστες voucher. Αυτό θα μπορούσε να γίνει με τη δημιουργία ιστοσελίδων των παιδικών σταθμών και ανάδειξη των προγραμμάτων τους, με μεγαλύτερη συμμετοχή των γονέων στην εκπαιδευτική διαδικασία και συμμετοχή των παιδικών σταθμών σε δράσεις εκτός των ορίων των δομών τους.

Επιπλέον, ο Δήμος οφείλει να ενσκήψει στις ανάγκες των δημοτών και να εισάγει πλούσια και καινοτόμα προγράμματα στις υπηρεσίες του. Κοινή απαίτηση των δημοτών είναι να δημιουργηθούν περισσότερες υπηρεσίες προσχολικής αγωγής

στο Δήμο όπως Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών (ΚΔΑΠ) για μικρές ηλικίες, σχολές γονέων, παιδικό μουσείο, υπηρεσίες μεταφοράς κ.α.

Αναγνωρίζεται ως πολύ θετικό βήμα η ίδρυση παιδικών σταθμών στα δημοτικά διαμερίσματα με σκοπό την άμβλυνση της ανισότητας στην πρόσβαση. Η ίδρυση περισσότερων βρεφικών τμημάτων κρίνεται απαραίτητη. Αναγκαία κρίνεται η βελτίωση της κτιριακής και υλικοτεχνικής υποδομής όλων των δομών και η στελέχωσή τους με περισσότερο και μόνιμο προσωπικό. Απαραίτητη, επίσης, κρίνεται και η συνεργασία των παιδικών σταθμών με διεπιστημονική ομάδα για την κάλυψη των αναγκών των μαθητών (παιδαγωγός ειδικής αγωγής, λογοθεραπευτής, εργοθεραπευτής, ψυχολόγος κλπ).

Κρίνεται αναγκαία, κατά τη γνώμη μας, η αλλαγή του οργανογράμματος και η θέσπιση τμήματος ελέγχου και υποστήριξης των προγραμμάτων σπουδών καθώς και αξιολόγησης των επιμορφωτικών αναγκών του προσωπικού.

Ιδιαίτερως , χρήσιμη θα μπορούσε να είναι και η συνεργασία των δημοτικών Παιδικών Σταθμών με το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου και η συμμετοχή τους σε διάφορα ερευνητικά προγράμματα.

Σχετικά με τα αποτελέσματα της έρευνας θα λέγαμε πως δεν μπορούν να γενικευθούν στον ευρύτερο πληθυσμό, καθώς το δείγμα προέρχεται από μία συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή. Ως εκ τούτου, απαιτείται περαιτέρω έρευνα σε ένα μεγαλύτερο δείγμα ερωτηθέντων, και από άλλες γεωγραφικές περιφέρειες της Ελλάδας. Με τον τρόπο αυτό καθίσταται δυνατή η διερεύνηση των δυνατοτήτων πρόσβασης, των εκπαιδευτικών ανισοτήτων, του βαθμού ικανοποίησης και των απόψεων των ερωτηθέντων στη βάση της γεωγραφικής τους κατανομής και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του τόπου διαμονής τους.

Εκτός από αυτό, **μία μελλοντική έρευνα** θα μπορούσε να εστιάσει και στη διερεύνηση των απόψεων και άλλων ενδιαφερομένων μερών, όπως είναι οι εργαζόμενοι σε δομές προσχολικής αγωγής, αλλά και οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής και λειτουργίας αυτών των δομών. Μία τέτοια έρευνα θα μπορούσε να εξάγει χρήσιμα συμπεράσματα ως προς το πώς αντιλαμβάνονται οι εμπλεκόμενοι φορείς τον τρόπο λειτουργίας των δομών προσχολικής αγωγής στην Ελλάδα, αλλά και την πολιτική των κουπονιών εκπαίδευσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Agasisti, T., Barbieri, G., & Murtinu, S. (2015). Private School Enrollment in an Italian Region after Implementing a Change in the Voucher Policy, *Journal of School Choice*, 9(3), 380-406.

Alderman, H.(2011). *No small matter: The impact of poverty, shocks and human capital investments in early childhood development. Human development perspectives*. Washington D.C.: World Bank

Barnett, W. S. (2011). Effectiveness of early educational intervention. *Science*, 333(6045), 975-978.

Becker, G. S. (2002). The age of human capital. *Education in the Twenty-First Century*.

https://www.hoover.org/sites/default/files/uploads/documents/0817928928_3.pdf

(τελευταία πρόσβαση 5.10.2020)

Brian, K. (2015). *OECD insights income inequality the gap between rich and poor: The gap between rich and poor* Paris : OECD Publishing.

Burchinal M, Vandergrift N, Pianta R, & Mashburn A. (2010). Threshold analysis of association between child care quality and child outcomes for low income children in pre-kindergarten programs. *Early Childhood Research Quarterly*, 25(2), 166-178.

Burman, E. (1994). *Deconstructing Developmental Psychology*. London: Routledge.

Carneiro, P. M., & Heckman, J. J. (2003). *Human capital policy*. IZA Discussion Paper No. 821, διαθέσιμο στο: <https://ssrn.com/abstract=434544> (τελευταία πρόσβαση 1.10.2020)

Chevalier, A., Finn, C., Harmon, C., & Vitanen, T. (2006). *The economics of early childhood care and education, Technical Research Paper for the National Economic and Social Forum*. National Economic and Social Forum

<http://www.nesf.ie/dynamic/docs/Technical%20Paper.pdf>. (τελευταία πρόσβαση 10.10.2020)

Chung, J. E. (2017). *Educational Opportunity for All: Overcoming Inequality throughout the Life Course*. *Educational Research and Innovation*. Paris: OECD Publishing.

Ciccone, A., & Papaioannou, E. (2009). Human Capital, the Structure of Production, and Growth. *The Review of Economics and Statistics*, 91, 66-82.

<https://doi.org/10.1162/rest.91.1.66> (τελευταία πρόσβαση 26.10.2020)

Commission/EACEA/Eurydice/Eurostat. (2014). *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe, 2014 Edition, Eurydice and Eurostat Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union

Creswell, J. W. (2014). *Research Design Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. Thousand Oaks: Sage.

Cryer D, Tietze W, & Wessels H . (2002). Parents' perceptions of their children's child care: A cross national comparison. *Early Childhood Research Quarterly*, 17, 259–77.

Cunha, F., & Heckman, J. J. (2007) Identifying and estimating the distributions of ex post and ex ante returns to schooling. *Labour Economics*, 14(6), 870-893.

Damsgaard, E. F., & Krusell, P. (2010). *The world distribution of productivity: Country tfp choice in a nelson-phelps economy (No. w16375)*. National Bureau of Economic Research, Ink

De Mey, W., Vandebroek, M., & Sharmahd, N. (2014). Two generation programs: A literature review, *Transatlantic forum on inclusive early years* , 1-14.

Dickens, W. T., Sawhill, I., & Tebbs, J. (2006). *The effects of investing in early education on economic growth*, (Policy Brief No. 153), Washington, DC: Brookings Institution. <http://www.brookings.edu/comm/policybriefs/pb153.pdf>. (τελευταία πρόσβαση 2.10.2020)

Dumas, A., & Lefranc, A. (2010). Early schooling and later outcomes: Evidence from pre-school extension in France. *Thema Working Paper 2010-07*, Université de Cergy Pontoise

Dragonas, T., Tsiantis, J., & Lambidi, A. (1995). Assessing quality day care: The Child Care Facility Schedule. *International Journal of Behavioral*, 18(3), 557- 568.

Early Childcare and Education System: Greece. (2018). Family and Job EU. <https://familyandjob.eu/early-childcare-and-education-system-greece/> (τελευταία πρόσβαση 5.11.2020)

Esping-Andersen, G. (2008). Childhood investments and skill formation. *International Tax and Public Finance*, 15(1), 19-44.

Eurofound. (2014). *Eurofound yearbook 2013: Living and working in Europe*, Luxembourg: Publications Office of the European Union

European Commission (EC). (2010). *EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. COM (2010) 2020 final, Brussels

European Commission (EC). (2013). *Towards Social Investment for Growth and Cohesion – including implementing the European Social Fund 2014-2020*. COM (2013) 83 final. Brussels

European Commission (EC). (2017). *An initiative to support work-life balance for working parents and carers* . COM (2017) 252 final. Brussels

European Commission (EC). (2018). *The development of childcare facilities for young children with a view to increase female labour participation, strike a work-life balance for working parents and bring about sustainable and inclusive growth in Europe (the "Barcelona objectives")*. COM (2018) 273 final/2. Brussels

European Commission/EACEA/Eurydice. (2019). *Eurydice Brief: Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Epstein, J., Sanders, M.G., Simon, B.S., Clark Salinas, K., Rodriguez Jansorn, N. & Van Voorhis, F.I. (2002). *School, family and community partnerships- Your handbook*

for action. Thousand Oaks, CA: Corwin Press, Inc.

<https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/ERICED467082/pdf/ERIC-ED467082.pdf>.

(τελευταία πρόσβαση 30.10.2020)

Fasih, T. (2008). *Linking education policy to labor market outcomes*, Washington DC: The World Bank.

Friedman, M. (1982). The role of government in education. *Capitalism and Freedom*, The University of Chicago Press, Chicago, 85-107

Friedman, M., (1955). The role of government in education. *Economics and the Public Interest*, επιμέλεια Robert A. Solo, 123-144, New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press

Garces, E., Thomas, D., & Currie, J. (2002). Longer-term effects of Head Start. *American economic review*, 92(4), 999-1012.

Gillies, D. (2015). Human capital, education, and sustainability, *SISYPHUS journal of education*, 2, (3), pp. 78-99

Grammatikopoulos V, Gregoriadis A, Tsigilis N, & Zachopoulou E.. (2014). Parental conceptions of quality in Greek early childhood education. *European Early Childhood Education Research Journal*, 22(1), 134–148.

Hasan, A. (2007). Public policy in early childhood education and care. *International Journal of Child care and education Policy*, 1(1), 1-10.

Heckman, J. J. (2006). Skill formation and the economics of investing in disadvantaged children. *Science*, 312(5782), 1900-1902.

Heckman, J. J. (2011). The economics of inequality: The value of early childhood education. *American Educator*, 35(1), 31.

Heckman, J., & Masterov, D. V. (2004). The Productivity Argument for Investing in Young Children. *Review of Agricultural Economics*, 29 (3), 446-493

Hippe, R., Araújo, L. & Dinis da Costa, P. (2016). *Equity in Education in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union; EUR 28285 EN; doi:10.2791/255948

ISCED, U., (2011), *International standard classification of education*.
[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/International_Standard_Classification_of_Education_\(ISCED\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/International_Standard_Classification_of_Education_(ISCED))(τελευταία πρόσβαση 29.9.2020)

Karoly, L. A., Kilburn, M. R., & Cannon, J. S. (2005). *Proven benefits of early childhood interventions: Proven Results, Future Promise*. Santa Monica: RAND Corporation

Kilburn, M. R., & Karoly, L. A. (2008). *The Economics of Early Childhood Policy: What the Dismal Science Has to Say about Investing in Children*. Occasional Paper. RAND Corporation.

Knoche L, Peterson CA, Pope CE, & Jeon HJ. (2006). Child care for children with and without disabilities: The provider, observer, and parent perspectives. *Early Childhood Research Quarterly*, 21:93–109.

Lancker, W. V., & Ghysels, J. (2012). Who benefits? The social distribution of subsidized childcare in Sweden and Flanders. *Acta Sociologica*, 55(2), 125-142.

Lazzari, A., & Vandebroek, M. (2012). *Literature Review of the Participation of Disadvantaged Children and families in ECEC Services in Europe. Early childhood education and care (ECEC) for children from disadvantaged backgrounds: Findings from a European literature review and two case studies, Study commissioned by the Directorate general for Education and Culture*, Brussels: European Commission.

Li, H., Wong, J. M. S., & Wang, X. C. (2010). Affordability, accessibility, and accountability: Perceived impacts of the pre-primary education vouchers in Hong Kong. *Early Childhood Research Quarterly*, 25(1), 125-138.

Lister, R. (2013). ‘Power, not Pity’: Poverty and Human Rights. *Ethics and Social Welfare*, 7(2), 109-123.

Mankiw, N. G., Romer, D., & Weil, D. N. (1992). A contribution to the empirics of economic growth. *The quarterly journal of economics*, 107(2), 407-437.

- Mills, M., Präg, P., Tsang, F., Begall, K., Derbyshire, J., Kohle, L., Hoorens, & S. (2014). *Use of childcare in the EU Member States and progress towards the Barcelona targets: Short Statistical Report No. 1*, Santa Monica: RAND Corporation
- Mitchell, L., Wylie, C., & Carr, M. (2008). *Outcomes of early childhood education: Literature review*. Wellington: New Zealand Council for Educational Research.
- Moss, P. (2009). *There are alternatives! Markets and democratic experimentalism in early childhood education and care*. Working Paper No. 53. The Hague, The Netherlands: Bernard van Leer Foundation and Bertelsmann Stiftung
- National Association for the Education of Young Children. (2008). *Overview of NAEYC. Early Childhood Program Standards*, www.naeyc.org/academy. (τελευταία πρόσβαση 30.10.2020)
- NESSE network of experts. (2009). *Early Childhood Education and Care, Key lessons from research for policy makers*. Brussels
- Neville, H. J., Stevens, C., Pakulak, E., Bell, T. A., Fanning, J., Klein, S., & Isbell, E. (2013). Family-based training program improves brain function, cognition, and behavior in lower socioeconomic status preschoolers. *Proceedings of the national academy of sciences*, 110(29), 12138-12143.
- Nusche, D., Earl, L., Maxwell, W., & Shewbridge, C. (2011). *OECD reviews of evaluation and assessment in education*, Oslo: OECD.
- OECD (2015). *Starting Strong IV: Monitoring Quality in Early Childhood Education and Care*. Paris: OECD Publishing.
- Official Journal of the European Union, (2011), *Council's conclusions on early childhood education and care: providing all our children with the best start for the world of tomorrow* (2011/ C 175/03)
- Official Journal of the European Union. (2013). Commission Recommendation of 20 February 2013. *Investing in children: breaking the cycle of disadvantage* (2013/112/EU)
- Official Journal of the European Union. (2019). *Council recommendation of 22 May 2019 on High-Quality Early Childhood Education and Care Systems* (2019/C 189/02)

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2017). *Starting strong 2017: Key OECD indicators on early childhood education and care*. OECD Publishing.

Patrinos, H. (2012). *School Vouchers Can Help Improve Education Systems*, WISE ed. Review <https://blogs.worldbank.org/education/how-do-school-vouchers-help-improve-education-systems> (τελευταία πρόσβαση 30.10.2020)

Pellegrini, A. D. (2013). *Play*. In P. D. Zelazo (Ed.) *Oxford library of psychology. The Oxford handbook of developmental psychology, Vol. 2. Self and other*, 276–299, Oxford University Press.

Rentzou K. & Sakellariou, M. (2013). Researcher's and parents' perspectives on quality of care and education. *Early Child Development and Care*, 183(2):294 – 307.

Romer, P. M. (1990). Endogenous technological change, *Journal of political Economy*, 98(5, Part 2), 71-S102.

Sandstrom H, & Chaudry, A. (2012). 'You have to choose your childcare to fit your work': Child care decision-making among low-income working families, *Journal of Children and Poverty*, 18, 89-119.

Shewbridge, C., Godfrey, K., Hermann, Z., & Nusche, D. (2016). *OECD Reviews of School Resources: Lithuania*, OECD Publishing

Shlay, A. B., Tran, H., Weinraub, M., & Harmon, M. (2005), Teasing apart the child care conundrum: A factorial survey analysis of perceptions of child care quality, fair market price and willingness to pay by low-income, African American parents. *Early Childhood Research Quarterly*, 20(4), 393-416.

Torquati JC, Raikes HH, Huddleston-Casas CA, Bovaird JA, & Harris BA. (2011). Family income, parent education, and perceived constraints as predictors of observed program quality and parent rated program quality. *Early Childhood Research Quarterly*, 26:453–464.

UNICEF. (2014). *The situation of children in Greece 2014 - The impact of the economic crisis on children*, GREEK NATIONAL COMMITTEE of UNICEF.

Van Belle, J. (2016). *Early Childhood Education and Care (ECEC) and its long-term effects on educational and labour market outcomes*. Santa Monica: RAND Corporation

Van Laere, K., & Vandebroek, M., (2017), Early learning in preschool: meaningful and inclusive for all? Exploring perspectives of migrant parents and staff. *European Early Childhood Education Research Journal*, 25(2), 243-257.

Van Lancker, W. (2013). Putting the child-centered investment strategy to the test: evidence for the EU27. *European Journal of Social Security*, 15(1), 4-27.

Van Lancker, W., & Ghysels, J. (2016). Explaining patterns of inequality in childcare service use across 31 developed economies: A welfare state perspective. *International Journal of Comparative Sociology*, 57(5), 310-337.

Vandebroek, M., & Lazzari, A. (2013). *Accessibility of Early Childhood Education and Care (ECEC) for children from ethnic minority and low-income families*. Transatlantic Forum on Inclusive Early Years, Brussels

Vandebroek, M., & Lazzari, A. (2014). Accessibility of early childhood education and care: A state of affairs, *European Early Childhood Education Research Journal*, 22(3), 327-335.

Vandenbroucke, F., & Rinaldi, D. (2015). *Inégalités sociales en Europe. Le défi de la convergence et de la cohésion*
https://www.researchgate.net/publication/303372369_Inegalites_sociales_en_Europe_Le_defi_de_la_convergence_et_de_la_cohesion (τελευταία πρόσβαση 25.10.2020)

Wößmann, L., & Schütz, G. (2006). *Efficiency and equity in European education and training systems*, Brussels: European Commission Education and Culture

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΕΤΑΑ, (2016), Δελτίο Τύπου -Εκσυγχρονισμός του προγράμματος "Εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής". Διαθέσιμο στο

https://www.eetaa.gr/enarmonisi/paidikoi_stathmoi_2016/24062016_enarmonisi_delta_o_typou.pdf (τελευταία πρόσβαση 20.9.2020)

ΕΕΤΑΑ. (2020). Πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος για την υλοποίηση πράξεων στο πλαίσιο της δράσης "Εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής", περιόδου 2020-21 https://www.eetaa.gr/index.php?tag=paidikoi_2020 (τελευταία πρόσβαση 5.10.2020)

ΕΕΤΑΑ. (2020 β). *Οι ΟΤΑ σε αριθμούς*. Ειδική έκδοση. Αθήνα

ΕΕΤΑΑ. (2020 γ). Πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος για το " Πρόγραμμα Οικονομικής στήριξης γονέων με παιδιά προσχολικής ηλικίας", περιόδου 2020-21 Διαθέσιμο στο https://www.eetaa.gr/enarmonisi/paidikoi_stathmoi_2020/17072020_4_prosklisis_enarmonisi_ada.pdf (τελευταία πρόσβαση 5.10.2020)

Ζαμπέτα, Ε. (1995). *Η εκπαιδευτική πολιτική στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση: 1974-1989*.

Ζαμπέτα, Ε. (1998). *Αγωγή και εκπαίδευση της πρώιμης παιδικής ηλικίας στην Ευρώπη. Συγκριτική προσέγγιση*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Ζέρβα, Μ., Σιδηροπούλου, Τ., Ζέρβας, Κ. & Σαλωνίδης, Β. (2009). *Η προέκταση του ρόλου του βρεφονηπιακού σταθμού ως θεσμού του κράτους πρόνοιας: το παράδειγμα της αγωγής υγείας*, Πρακτικά 5ου Επιστημονικού Συνέδριου Ιστορίας της Εκπαίδευσης: Εκπαίδευση και Κοινωνική Δικαιοσύνη, Αθήνα

Θεριανός, Κ. Φωτόπουλος, Ν. (2016), *Επιλογή σχολείου και στρατηγικές κοινωνικών τάξεων* https://www.alfavita.gr/koinonia/186108_epilogi-sholeioug-kai-stratigikes-koinonikon-taxeon (τελευταία πρόσβαση 5.11.2020)

Καινούργιου, Ε. (2012). *Η εκπαίδευση των Βρεφονηπιοκόμων στα Τ.Ε.Ι.* (δημοσίευτη διδακτορική διατριβή). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα.

Καλλιγά, Ε. (1990). *Η πρόνοια για το παιδί στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*. Δωδώνη.

Κιτσαράς, Γ. (2001). *Προσχολική παιδαγωγική*, β έκδοση. Αθήνα.

Κουτσαμπέλας, Χ. (2020). Διάλεξη στα πλαίσια του μαθήματος Οικονομικά της Εκπαίδευσης και Κοινωνικές Ανεπάρκειες. Διάλεξη 5^η Ιδιωτικές δαπάνες -Κουπόνια εκπαίδευσης-Μέγεθος τάξης. ΠΜΣ Εκπαιδευτική Πολιτική Και Διοίκηση, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Κόρινθος

Κυπριανός, Π. (2015). Προσχολική εκπαίδευση: Άκρως αναγκαία αλλά τραγικά παραμελημένη, *Αυγή*. <http://www.avgi.gr/article/10839/5597169/proscholike-ekpaideuse-akros-anankaia-alla-tragika-paramelemene> (τελευταία πρόσβαση 15.10.2020)

Κωνσταντίνου, Π., Παλέτα, Α., & Σταθάκης, Γ. (2015). Η ένταξη της προσχολικής αγωγής στην υποχρεωτική εκπαίδευση και η μεταφορά αρμοδιοτήτων στην τοπική αυτοδιοίκηση. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 2015(1), 709-720.

Κωνσταντίνου, Π., & Σταθάκης, Γ. (2016). *Δημοτικοί Παιδικοί σταθμοί: Εκπαίδευση ή Φύλαξη; Απόψεις γονέων παιδιών προσχολικής ηλικίας από δώδεκα μηνών (12) μηνών έως πέντε (5) ετών*. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 490-505. <http://dx.doi.org/10.12681/edusc.970> (τελευταία πρόσβαση 23.10.2020)

Πετρογιάννης, Κ., & Μάντζιου, Σ. (2009). Η ποιότητα των κέντρων προσχολικής αγωγής και η υποβολή ερωτήσεων από τα παιδιά . *Σύγχρονη Κοινωνία, Εκπαίδευση και Ψυχική Υγεία*, 2, 101-128.

Νικολαΐδης, Η. (2017). Γιατί Η Ελλάδα Πρέπει Να Επενδύσει Στην Προσχολική Αγωγή. *Dianeosis* https://www.dianeosis.org/2017/02/prosxoliki_agogi/ (τελευταία πρόσβαση 3.10.2020)

Νικολακάκη, Μ., Σωφρονά, Ε.& Κιαμίλη, Φ. (2001). *Αγωγή προσχολικής ηλικίας*. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.

Παιδικοί σταθμοί: Τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, (2020), <https://www.ipaidia.gr/paideia/paidikoi-stathmoi-ta-simantikotera-provlimata-pou-antimetopizoun> (τελευταία πρόσβαση 5.11.2020)

- Παπαθανασίου, Α. (2000). *Προγράμματα και Δραστηριότητες στους Κρατικούς Παιδικούς Σταθμούς*. Αθήνα: ΤΥΠΩΘΗΤΩ.
- Παπαπροκοπίου, Ν., & Αναγνωστοπούλου, Α. (2003). *Δημόσιοι Παιδικοί Σταθμοί: Χθες, Σήμερα, Αύριο, Στο Προς μια συνεργατική και συμμετοχική επιμόρφωση στην προσχολική αγωγή*, Αθήνα: ΤΥΠΩΘΗΤΩ / ΔΑΡΔΑΝΟΣ
- Παρούτσας, Δ., Κ. (2012). *Η υποχρεωτικότητα φοίτησης στο Νηπιαγωγείο*, https://paroutsas.jmc.gr/ipoxr_nip.htm (τελευταία πρόσβαση 6.12.2020)
- Ρέντζου, Κ. (2011). *Αξιολόγηση της Ποιότητας της Παρεχόμενης Αγωγής και Φροντίδας σε προσχολικά κέντρα. Μια προσέγγιση από τη μεριά του ερευνητή, των παιδαγωγών και των γονέων* (Διδακτορική διατριβή). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα.
- Σαπουνάκης, Τ.(2014). *Η προσχολική φροντίδα στην Ευρώπη*, ΚΕΔΕ. <https://kedke.gr/localit/erevna-i-proscholiki-agogi-kai-frontida-stin-evropi/> (τελευταία πρόσβαση 5.09.2020)
- Σκορδίλη, Α. (2019). *Αξιολόγηση της δράσης" Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής" του ΕΚΤ (ΕΣΠΑ 2017-2013 και 2014-2020)*. Διπλωματική εργασία. Διατμηματικό Διεπιστημονικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση», Κόρινθος
- Στάμου, Δ., Χατζηαντωνάκη, Ε. (2013). Πτυχιακή εργασία «Διαστάσεις των προσχολικών προγραμμάτων που οι γονείς θεωρούν σημαντικές». ΤΕΙ Ηπείρου. Σχολή Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας, Τμήμα Βρεφονηπιοκομίας
- Συντονιστικό Νηπιαγωγών (2018). *Η Εκπαιδευτική Πολιτική Είναι Θέμα Πολιτικής Απόφασης Και Ευθύνης Του Υπουργείου Παιδείας Κι Όχι Της Κ.Ε.Δ.Ε.* Διαθέσιμο https://sites.google.com/site/syntonistikonipiagogon/home/eeekpaideutikepolitikeeinait_h_emapolitikesapophaseskaieuthynestouypourgeioupaideiaskiochiteskede (τελευταία πρόσβαση 12.9.2020)
- Τσιάντης, Ι., Δραγώνα, Θ., & Λαμπίδη, Α. (1997). Αξιολόγηση της ποιότητας της ημερήσιας φροντίδας: Κλίμακα αξιολόγησης παροχής παιδικής μέριμνας του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, *Ιατρική*, 71 (1), 62–69

ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Νόμος 3518, άρθρο 73, ΦΕΚ 272 τ. Α', 21.12.2006 (Αναδιάρθρωση των κλάδων του Ταμείου Συντάξεων Μηχανικών και Εργοληπτών Δημοσίων Έργων (Τ.Σ.ΜΕ.ΔΕ.) και ρύθμιση άλλων θεμάτων αρμοδιότητας του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας) (Υποχρεωτική φοίτηση στο νηπιαγωγείο)

Νόμος 4521/2018 - ΦΕΚ 38/Α/2-3-2018 (Ίδρυση Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και άλλες διατάξεις) (περί διετούς προσχολικής αγωγής)

Νόμος 2525/1997, ΦΕΚ 188/Α/1997 (Ενιαίο Λύκειο, πρόσβαση των αποφοίτων του στην τριτοβάθμια εκπαίδευση αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και άλλες διατάξεις.) (ίδρυση ολοήμερου νηπιαγωγείου)

Νόμος 3852/2010 (Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης)

ΦΕΚ 4249/Β/5-12-2017 (Πρότυπος κανονισμός λειτουργίας βρεφικών και παιδικών σταθμών)

ΦΕΚ 546/Β, 1988 (Πρότυπος κανονισμός λειτουργίας βρεφικών και παιδικών σταθμών)

ΦΕΚ 497/22-4-2002 (Πρότυπος κανονισμός λειτουργίας βρεφικών και παιδικών σταθμών)

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

Επίσημη ιστοσελίδα του Κέντρου Κοινωνικής Πολιτικής Δήμου Κορινθίων

<http://www.kkpdimkorinthos.gr/>

ΟΕΥ (Οργανισμός Εσωτερικής Υπηρεσίας) Κέντρου Κοινωνικής Πολιτικής Δήμου Κορινθίων

[file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/%CE%924%CE%A3%CE%98%CE%9F%CE%9A%CE%A8%CE%9B-%CE%A4%CE%A4%CE%98%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/%CE%924%CE%A3%CE%98%CE%9F%CE%9A%CE%A8%CE%9B-%CE%A4%CE%A4%CE%98%20(1).pdf)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

<https://docs.google.com/forms/d/1fX6w9CrCH2Ph2MCZIKEip0E0-QDttBZ-Nk9DROownno/edit>